

ONDERZOEKSRAPPORT

ONDERZOEK OP *SCHOOL X* NAAR
DE STAND VAN ZAKEN GERICHT OP
DE INVOERING VAN DRIETALIG
ONDERWIJS.

Onderzoek door:	Anke van der Meer Studentnummer 189464 4 ^e jaars
Opleiding:	<i>Stenden Hogeschool</i> Leeuwarden Opleiding tot Leraar Basisonderwijs Minor Meertaligheid in Internationaal Perspectief
Eerste beoordelaar:	Eabele Tjepkema
Tweede beoordelaar:	Tjitske de Boer
Onderzoek op:	<i>School X</i> te Broeksterwâld

VOORWOORD

Voor u ligt het onderzoeksplan naar de stand van zaken gericht op de invoering van drietalig onderwijs op *School X*. Dit betreft een literatuuronderzoek met later een vervolgonderzoek gericht op de praktijk.

Het onderzoek wordt uitgevoerd binnen de minor *Meertaligheid in Internationaal Perspectief* in de afstudeerfase op *Stenden Hogeschool* te Leeuwarden. Het proces wordt begeleid door docent E. Tjepkema en tevens gevolgd door vijf *critical friends*: Gonda de Jong, Andreja Laffra, Anna Maura Leemburg, Threa Veenstra en Harma de Vries. Uiteindelijk wordt het onderzoeksplan allereerst beoordeeld door docent E. Tjepkema en is docente T. de Boer tweede beoordelaar.

Anke van der Meer

Student Stenden Hogeschool *Opleiding tot Leraar Basisonderwijs* Leeuwarden

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	2
1. Inleiding.....	6
1.1 Visie en missie van <i>School X</i>	6
1.2 <i>School X</i> gelegen in de Friese gemeente Dantumadiel	6
1.3 drietalig basisonderwijs.....	6
1.3.1 Onderwijsmodellen voor drietalig basisonderwijs.....	6
1.3.2 Opstartfase tot drietalige basisschool.....	7
1.4 Invoering van drietalig basisonderwijs op <i>School X</i>	7
1.4.1 <i>School X</i> als drietalige basisschool	7
1.4.2 Uitkomsten visitatierapport van <i>School X</i>	7
1.5 Aanleiding tot onderzoeksvraag.....	8
1.6 Opzet literatuuronderzoek.....	9
2. Organisaties omtrent drietalig onderwijs	11
2.1 Europees Platform/ EP-Nuffic	11
2.2 Cedin	11
2.3 Netwurk 3TS	12
3. De Trijetalige Skoalle in Fryslân.....	13
3.1 Ontstaan van de Trijetalige Skoalle	13
3.1.1 Pilot Trijetalige Skoalle	13
3.1.2 Oprichting Netwurk 3TS	13
3.2 Beweegredenen voor Fries als vak- en voertaal	13
3.3 Beweegredenen voor Engels als vak- en voertaal.....	14
4. Ontwikkelingstraject tot Trijetalige Skoalle	15
4.1 Opstartfase tot Drietalige basisschool	15
4.2 Opleidingen/cursussen voor teamleden	15
4.3 Beoordelingsproces visitatiecommissie	15
5. Onderwijsmodellen gericht op taalonderwijs	17
5.1 Onderwijsmodellen Engels in het basisonderwijs.....	17
5.2 Onderwijsmodellen de Trijetalige Skoalle.....	17
5.3 Onderwijsmodellen VVTO-school	18
6. Ontwikkelingstraject tot VVTO-school	19
6.1 Landelijke standaard VVTO	19
6.2 Opstartfase tot VVTO-school	19
6.3 Streefmodel VVTO-school	20
6.4 Leraarprofiel VVTO-school	20
7. Eentalige Taalverwerving	21
7.1 Fasen in de taalverwerving	21
7.2 Taalverwervingstheorieën.....	21
8. Meervoudige taalverwerving	22
8.1 Tweetaligheid	22
8.1.1 Typen van tweetaligheid	22
8.1.2 Tweetaligheid in de hersenen	22
8.2 Drietaligheid	23
8.2.1 Typen van drietaligheid.....	23
8.2.2 IJsbbergmodel	23
8.2.3 Vormen van meertaligheid.....	23
9. Onderzoeken naar effect van meertaligheid	24
9.1 Benutting van synapsen	24
9.2 Hersenactiviteit eentaligen versus meertaligen	24
9.3 Sterker uitgebouwde hersenen zorgt voor hogere resultaten.....	24
9.4 onderscheiden van relevante en irrelevante informatie	25
9.5 Meertaligen kunnen taken beter afwisselen	25
9.6 Meertaligen zijn beter in automatiseren	25
9.7 Meertaligen hebben minder snel last van dementie	25
9.8 Cognitieve ontwikkeling	25

9.9 Voordelen drietalig onderwijs.....	26
9.10 Nadelen drietalige onderwijs	26
10. Samenvatting en conclusies literatuuronderzoek	27
10.1 De Trijetalige Skoalle in Fryslân in het algemeen.....	27
10.2 Ontwikkelingstraject tot drietalige basisschool	27
10.3 Onderwijsmodellen voor een drietalige basisschool	28
10.4 Ontwikkelingstraject tot VVTO-school	28
10.5 (Meervoudige) taalverwerving.....	28
10.6 Onderzoek naar effecten van meertaligheid	29
11. Inleiding op praktijkonderzoek	30
11.1 Deelonderzoeken	31
11.2 onderzoeksvorm	31
11.3 Onderzoeksgroep	31
11.4 Validiteit en betrouwbaarheid	31
11.4.1 Validiteit van het onderzoek	31
11.4.2 Betrouwbaarheid van het onderzoek	32
11.4.3 Toelichting keuze voor een interview	32
12. Huidige situatie van <i>School X</i> als drietalige school BASIS.....	34
12.1 Motieven voor drietalig concept door teamleden op <i>School X</i>	34
12.2 Moedertaal leerlingen en leraren	35
12.3 Friese en Engelse taalvaardigheid van leraren	35
12.4 Tijdsbesteding Fries en Engels als vak- en voertaal op <i>School X</i>	36
12.5 Eventuele uitbreiding van Fries als voertaal door leraren op <i>School X</i>	38
12.6 Eventuele uitbreiding van Engels als voertaal door leraren op <i>School X</i>	38
13. Fries als vak op <i>School X</i>	39
13.1 Middelen bij Fries als vak	39
13.1.1 Methode De Lêsbrêge	39
13.1.2 Methode Studio F.....	39
13.2 De vier domeinen bij het vak Fries	40
13.3 Toetsing Fries	40
13.4 Behoeftte Friese werkvormen	40
13.5 Cijfer leerlingen voor het vak Fries.....	41
14. Engels als vak op <i>School X</i>	42
14.1 Middelen bij Engels als vak	42
14.1.1 Methode Groove Me.....	42
14.2 De vier domeinen bij het vak engels	43
14.3 Toetsing Engels.....	43
14.4 Behoeftte Engelse werkvormen	43
14.5 Cijfer leerlingen voor het vak Engels	44
15. Veranderingen op <i>School X</i> na invoering drietalig concept volgens de teamleden	45
15.1 Positieve veranderingen na invoering drietalig concept volgens de teamleden van <i>School X</i>	45
15.2 Struikelpunten betreffende het drietalig concept volgens de teamleden van <i>School X</i>	45
15.2.1 Attitude van het Nederlands, Fries en Engels in Nederland over het algemeen	45
15.2.2 Coördinatie van het drietalig concept op <i>School X</i>	46
15.2.3 Tijdsgebrek bij voorbereiding en in het rooster zelf bij Fries en Engels.....	46
15.2.4 Gebrek aan eigen vaardigheden van de teamleden van <i>School X</i>	46
15.2.5 Gebrek aan materialen voor het drietalig onderwijs	46
16. Analyse eisen 3TS Netwurk drietalige basisschool BASIS.....	47
17. Analyse visitatierapport voor drietalige basisschool BASIS.....	47
18. Vergelijking huidige situatie van <i>School X</i> met eisen <i>Netwurk 3TS</i> voor een drietalige basisschool BASIS gecertificeerd	47
18.1 Opvatting leraren <i>School X</i> versus algemene eisen <i>Netwurk 3TS</i> BASIS	49
18.2 Opvatting leraren <i>School X</i> onderwijstijd in de voertaal Fries versus eisen <i>Netwurk 3TS</i> BASIS	51
18.3 Opvatting leraren <i>School X</i> onderwijstijd bij het vak Fries versus eisen <i>Netwurk 3TS</i> BASIS.....	52
18.4 Opvatting leraren <i>School X</i> inzet van materialen bij het vak Fries versus eisen <i>Netwurk 3TS</i> BASIS	52
18.5 Opvatting leraren <i>School X</i> onderwijstijd bij het vak Engels versus eisen <i>Netwurk 3TS</i> BASIS	52
18.6 Opvatting leraren <i>School X</i> onderwijstijd in de voertaal Engels versus eisen <i>Netwurk 3TS</i> BASIS.....	52

19. Samenvatting & Conclusies	53
19.1 Inleiding	53
19.2 Draagvlak van het drietalig concept door de teamleden van <i>School X</i>	53
19.3 Huidige situatie volgens teamleden <i>School X</i> in vergelijking met de algemene eisen van <i>Netwerk 3TS</i> ..	54
19.4 Fries op <i>School X</i>	54
19.4.1 Fries als vak op <i>School X</i>	54
19.4.2 Fries als voertaal op <i>School X</i>	54
19.4.3 Inzet van materiaal bij het vak Fries	54
19.4.4 Toetsing van het vak Fries	55
19.5 Engels op <i>School X</i>	55
19.5.1 Engels als vak op <i>School X</i>	55
19.5.2 Engels als voertaal op <i>School X</i>	55
19.5.3 Behoeftte van de teamleden van <i>School X</i> aan een native speaker	56
19.5.4 Inzet van materiaal bij het vak Engels	56
19.5.5 Toetsing van het vak Engels	56
19.6 Struikelpunten betreffende het drietalig concept volgens de teamleden van <i>School X</i>	57
19.6.1 Attitude van het Nederlands, Fries en Engels in Nederland over het algemeen	57
19.6.2 Coördinatie van het drietalig concept op <i>School X</i>	57
19.6.3 Tijdsgebrek bij voorbereiding en in het rooster zelf bij Fries en Engels	57
19.6.4 Gebrek aan eigen vaardigheden van de teamleden van <i>School X</i>	57
19.6.5 Gebrek aan materialen voor het drietalige onderwijs	57
19.7 Conclusies	58
19.7.1 Houding van de teamleden tegenover het drietalig concept op <i>School X</i>	58
19.7.2 Algemene eisen van <i>Netwerk 3TS</i> voor een drietalige basisschool BASIS gecertificeerd	58
19.7.3 Eisen van <i>Netwerk 3TS</i> rondom het vak Fries	58
19.7.4 Eisen van <i>Netwerk 3TS</i> rondom het vak Engels	58
19.8 Aanbevelingen	59
20. Bibliografie	60
Bijlagen	63
1. Kerndoelen Nederlands	63
2. Kerndoelen Engels	63
3. Kerndoelen Fries	64
4. Taalbeleid en visie op Engels onderwijs bovenbouw	65
5. Criteria <i>Netwerk 3TS</i> drietalige school BASIS	68
6. Landelijke standaard VVTOE	72
7. VVTO-lerarenprofiel	75
8. Ambities EP-Nuffic voor 2020	76
9. Descriptoren ERK-niveaus	77
10. Samengevoegde Beweegredenen van teamleden <i>School X</i> betreffende keus voor drietalig onderwijs	78
11. Weekrooster Fries en Engels als vak- en voertaal op <i>School X</i>	79
12. Middelen voor het vak Fries op <i>School X</i>	81
13. Middelen voor het vak Engels op <i>School X</i>	83
14. Fotorapportage van <i>School X</i> als taalrijke omgeving	84
15. Verbeterpunten voor drietalig onderwijs op <i>School X</i>	89
16. Toekomstdromen van de leerkrachten van <i>School X</i> betreffende drietalig onderwijs	91
17. Lege 3TS kaartjes	92
18. Chunks verwelkoming	93
19. Interview	94

1. INLEIDING

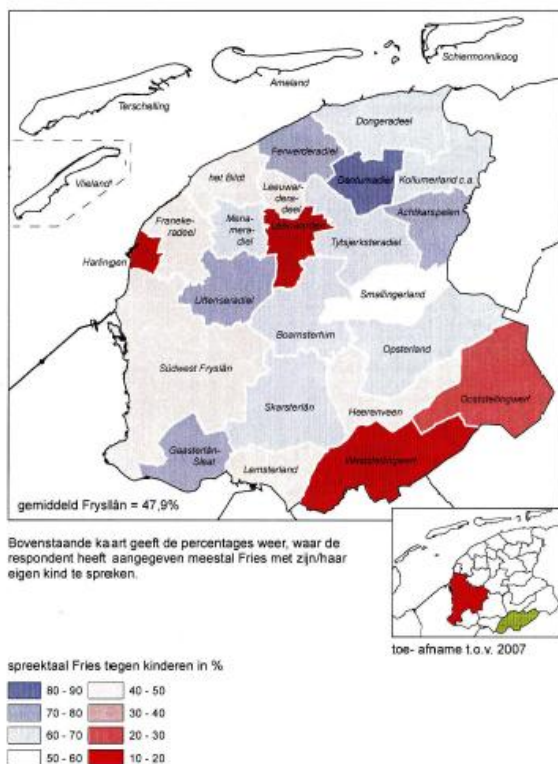
Het onderzoek betreffende de minor *Meertaligheid in Internationaal Perspectief* wordt uitgevoerd in opdracht van *School X* te Broeksterwâld (gemeente: Dantumadiel). Hier vindt het onderzoek naar de huidige stand van zaken als het gaat om de invoering van drietalig onderwijs (BASIS gecertificeerd) volgens de eisen van *Netwurk 3TS* naar de mening van de eigen teamleden tevens plaats.

Allereerst wordt ingegaan op de visie en missie van *School X* als drietalige basisschool. Om een duidelijk beeld van de context van de basisschool te krijgen wordt vervolgens ingegaan op de ligging van de school in de gemeente Dantumadiel.

Op een drietalige basisschool zijn de volgende talen van belang: Fries, Nederlands en Engels. Maar er wordt niet op elke drietalige basisschool even veel tijd besteed aan deze talen. Daarom worden de onderwijsmodellen voor een drietalige basisschool en de opstartfase achtereenvolgens omschreven. Vanuit deze theorie kan de situatie van *School X* beter toegelicht worden, doordat belangrijke begrippen kort zijn uitgelegd. Zo wordt vervolgens het proces dat plaatsvond bij de invoering van drietalig onderwijs op *School X* beschreven, de uitkomsten van het visitatierapport en aansluitend daarop de aanleiding tot dit literatuuronderzoek.

1.1 VISIE EN MISSIE VAN SCHOOL X

School X kenmerkt zich door haar christelijke identiteit waarbij de Bijbelse boodschap 'God liefhebben boven alles en de naaste als onszelf' centraal staat. Van hieruit is tevens de visie op de ontwikkeling van het kind opgebouwd: elk kind is uniek (schoolgids, 2014). De onderwijskundige visie luidt dan ook: 'In ons leren stimuleren wij elk kind om zich maximaal te ontwikkelen. Daarbij houden we rekening met talenten en beperkingen. De basis hiervoor is dat een kind zich veilig voelt op school en met plezier naar school gaat', aldus *School X* (2015). Als team hebben zij dan ook de volgende afspraak gemaakt: 'We zijn een open en professioneel team, dat elkaar helpt en steunt. Together Everybody Achieves More.' Hierbij is weloverwogen gekozen voor Engelse termen, gezien zij bewust hebben gekozen voor drietalig onderwijs. De school kijkt verder, zo beschrijft *School X* (2015) hun missie: 'In 2024 staat *School X* bekend als een veilige en leerzame plek om je te vormen en te ontwikkelen. De leerlingen, ouders en leerkrachten zijn betrokken en willen samen zorg dragen voor een gelukkig en gezond schoolklimaat.'

Figuur 1.1 Sprektaal Fries tegen kinderen per gemeente (%)
(Bron: Provincie Fryslân, 2011, P. 23)

1.2 SCHOOL X GELEGEN IN DE FRIESE GEMEENTE DANTUMADIEL

School X is gelegen in Broeksterwâld dat deel uitmaakt van de gemeente Dantumadiel. Volgens de Fryske Taalatlas (2011) wordt in deze gemeente het Fries voor 80 tot 90% als spreektaal in gezinnen gehanteerd. Uit figuur 1.1 uit: De Fryske taalAtlas (2011) blijkt dat in de gezinnen, gevestigd in de gemeente Dantumadiel, tevens het meest Fries wordt gesproken ten opzichte van de andere gemeenten in Fryslân.

1.3 DRIETALIG BASISONDERWIJS

1.3.1 Onderwijsmodellen voor drietalig basisonderwijs

3TS, oftewel de drietalige school, staat voor onderwijs waarbij het Fries, Nederlands en Engels als vak- en voertaal worden aangeboden. Dit betekent dat de aan te leren taal (doeltaal of vaktaal) tevens gesproken wordt (voertaal), aldus Haijma (2013). Jans & Rousse-Malpat (2010) concluderen dat het gebruik van de vaktaal als voertaal een positief effect heeft op het aanleren van een

vreemde taal doordat er immersie (onderdompeling) plaatsvindt. Aan het doeltaal–voertaalprincipe ligt het immersie–onderwijs (Johnson & Swain, 1997) ten grondslag; een didactiek voor het leren van een taal, waarbij sprake is van volledige onderdompeling in de taal.

De mate van het gebruik van de desbetreffende taal is afhankelijk van de route die de school bewandelt. In de brochure '*Iedere school in Fryslân is meertalig!*' (Goodijk, 2013) staan vijf verschillende routes aangegeven die een school kan bewandelen gericht op drietalig onderwijs. De school kan gecertificeerd worden als: Start-variant 1, Start-variant 2, 3TS-BASIS, 3TS-PLUS of 3TS-STER, deze routes worden in paragraaf 5.2 nader toegelicht.

1.3.2 Opstartfase tot drietalige basisschool

Een basisschool die kiest voor drietaligheid, zoekt allereerst aansluiting bij *Netwurk 3TS*. In hoofdstuk 2 worden de organisaties betreffende drietalig onderwijs (o.a. *Netwurk 3TS*) nader toegelicht om een helder beeld te verkrijgen van de instanties waar een drietalige basisschool mee te maken heeft. Een basisschool in de opstartfase voor drietalig onderwijs, krijgt gedurende drie jaar subsidie van de provincie Fryslân voor extra begeleiding. Zo kunnen diverse opleidingen/ cursussen gevolgd worden; helpt een *native speaker* (een moedertaalspreker Engels) de school om een goede basis te leggen voor de Engelse taal; krijgt de school extra lesmaterialen en examens voor de leerlingen (zie paragraaf 4.1). Wanneer een basisschool na drie jaar denkt dat zij voldoet aan de criteria voor een drietalige school, vraagt ze bij *Netwurk 3TS* een klassenconsultatie aan. De visitatiecommissie screent de school dan op diverse onderdelen, aldus Corda et al. (2014), vervolgens kan de school gecertificeerd worden als één van de vijf genoemde opties hierboven (in paragraaf 1.3.1).

1.4 INVOERING VAN DRIETALIG BASISONDERWIJS OP SCHOOL X

1.4.1 School X als drietalige basisschool

School X is sinds 9 april 2014 officieel een drietalige school. Zij werden als dertigste school gecertificeerd tot drietalige basisschool *BASIS*, oftewel 'basisbekwaam'. Dit houdt in, aldus *Netwurk 3TS* (2015), dat zij een basisprogramma bieden voor de groepen 1 tot en met 8 waarin Fries, Nederlands en Engels als vak en voertaal worden ingezet. Bij de certificering heeft de school tevens een visitatierapport ontvangen, waarin zowel de pluspunten als verbeterpunten zijn beschreven. Bij het visitatierapport is gelet op de volgende aspecten: het integraal taalbeleidsplan; het Fries, Nederlands en Engels als vak- en voertaal; gebruik van de drie talen door de leerkrachten in de klas; gebruik van de drie talen door de leerkrachten naar ouders/verzorgers toe; de meertalige omgeving van de school; toetsing van de drie talen; attitude en motivatie van de leerkrachten betreffende drietalig onderwijs; bijscholing van leerkrachten betreffende drietalig onderwijs; doorgaande lijn betreffende de drie talen binnen de school. Hieronder worden de uitkomsten van het visitatierapport voor *School X* weergegeven.

1.4.2 Uitkomsten visitatierapport van School X

De visitatiecommissie geeft aan dat het onderwijsaanbod, aldus de methodes, dekkend is voor de kerndoelen Nederlands, Fries en Engels (zie bijlage 1, 2 en 3) in het integraal taalbeleidsplan. Graag zouden zij als toevoeging in het integraal taalbeleidsplan zien: hoe het Friese en Engelse onderwijs in de praktijk wordt weergegeven. Tevens de visie die geformuleerd is door *School X* voor de groepen 6 tot en met 8 zou een meerwaarde zijn voor het taalbeleidsplan (zie bijlage 4).

Uit de risicoanalyse van de inspectie blijkt dat de kwaliteit van de school voldoende is en dat de opbrengsten betreffende de drie talen minimaal op het te verwachten niveau zijn. De visitatieleden geven aan dat zowel het Fries als het Engels minimaal één uur in elke klas als vak aangeboden wordt en de Nederlandse, Friese en Engelse dagdelen bekend zijn. Als toevoeging zouden de visitatieleden concreet willen weten bij welke vakken de Friese en Engelse taal als voertaal aan de orde komen. Over het Nederlandse onderwijs, zoals beschreven in het beleidsplan, is de visitatiecommissie zeer tevreden.

Daarnaast heeft de visitatiecommissie drie leerkrachten beoordeeld op het gebruik van de drie talen in de klas. Hierbij zijn de volgende aspecten van belang: consequent taalgebruik; taalbeheersing op niveau van de groep; stimulerend taalgebruik en activerende werkvormen; differentiatie; corrigerend taalgebruik; het gebruik van bronnen in en om de school. Alle aspecten zijn voldoende beoordeeld.

De mondelinge communicatie naar de ouders/verzorgers toe is vooral in het Fries, schriftelijk betreft dit de Nederlandse taal. De basisschool geeft aan volgend jaar (2014) aan de slag te gaan met een nieuwe meertalige website. De visitatieleden vermelden dat er een start is met een meertalige nieuwsbrief waarin de drie talen aan de orde komen, maar dat hier nog geen concrete afspraken over zijn vermeld.

De commissie beoordeelde de meertalige omgeving in de leslokalen en wandelgangen met 'matig'. Om de voertaal duidelijk zichtbaar te maken in het klaslokaal, zijn er met de visitatiecommissie afspraken gemaakt over het gebruik van een desbetreffende vlag op het bord. Er zijn voldoende materialen aanwezig voor zowel het Nederlands, Fries als het Engels.

Verder wordt het Fries vanaf groep 4 getoetst en vastgelegd. Het Engels wordt getoetst vanaf groep 5 en het Nederlands vanaf groep 2. Leerkrachten kunnen dan ook de positieve effecten betreffende meertalig onderwijs verwoorden.

De commissie beoordeelde tevens op de attitude en motivatie van de leerkrachten betreffende het drietalig onderwijs. Het rapport vermeldt dat zowel ouders, het bestuur als de boven schoolse directie op de hoogte gehouden worden van de drietalige identiteit. De school neemt deel aan de jaarlijkse studiemiddagen van *Netwurk 3TS*. Daarnaast is *School X* stageschool voor de meertalige Pabo.

De school werkt tevens met een bijscholingsplan, deze is alleen niet opgenomen in het taalbeleidsplan, dit zou de inspectie wel graag zien. Zo is er in 2012/2013 een bijscholing geweest voor het Fries. In 2014/2015 staat er een bijscholing Engels gepland, aldus het visitatierapport (2013).

De visitatiecommissie heeft haar vragen over de doorgaande lijn betreffende de drie talen binnen de school. Met de peuterspeelzaal is goed contact betreffende het meertalig onderwijs, dit geldt tevens voor het *Liudger* in Burgum. Met *De Saad* in Damwâld zal contact opgenomen worden. De visitatieleden concludeerden dat de leerlingen van *School X* een goed besef van het nut van meertalig onderwijs hebben. Om dit te versterken zal de school in de toekomst een internationaliseringsproject opstarten.

De visitatiecommissie geeft aan dat de school goed op weg is. Vooral de doorgaande lijn ontbreekt nog. De certificering was eigenlijk een halfjaar te vroeg, aldus de visitatieleden. Daarom is de school betreffende het drietalig aspect met 'zeer matig' beoordeeld.

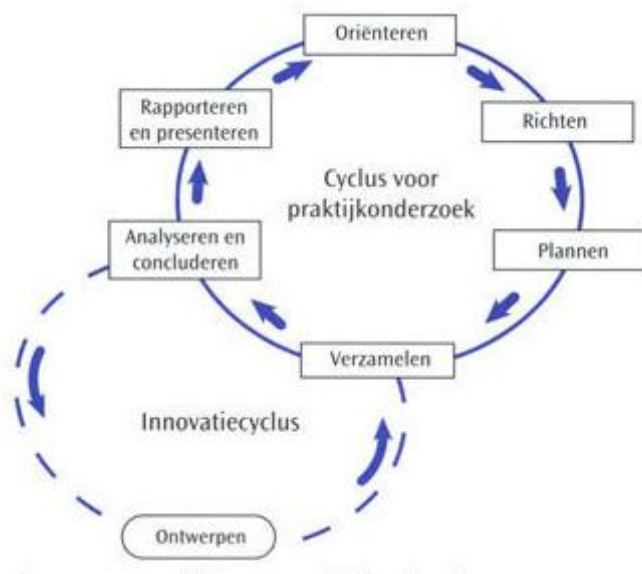
1.5 AANLEIDING TOT ONDERZOEKSVRAAG

Na de visitatie hebben zich vele wisselingen in het team van *School X* voorgedaan. Hierdoor was er niet de mogelijkheid om het drietalig onderwijs verder te ontwikkelen. De interim-directeur (in de periode van augustus 2014 – januari 2015) Piers van der Sluis gaf te kennen graag te willen weten wat de huidige stand van zaken is als het gaat om de invoering van drietalig onderwijs op *School X*: wat zijn de pluspunten en waar kan er verbeterd worden betreffende het drietalig onderwijs. De hoofdvraag die de school stelt is dan ook:

Wat is de huidige stand van zaken als het gaat om de invoering van drietalig onderwijs (BASIS gecertificeerd) volgens de eisen van *Netwurk 3TS* op *School X* naar de mening van de eigen teamleden?

Op basis van de onderzoeksuitkomsten wil de school gericht aan de slag met de ontwikkeling van hun drietalig onderwijs. Dit onderzoek, naar de stand van zaken gericht op de invoering van drietalig onderwijs op *School X*, bestaat allereerst uit een literatuuronderzoek betreffende de invoering van drietalig onderwijs. Daaropvolgend wordt een vervolgaanpak beschreven voor het in kaart brengen van de ontwikkelingen van *School X* als drietalige basisschool. Op deze manier wordt de literatuur gekoppeld aan de huidige situatie en een praktijkonderzoek opgesteld. Allereerst wordt in paragraaf 1.6 de opbouw van het literatuuronderzoek beschreven.

1.6 OPZET LITERATUURONDERZOEK

Figuur 1.2 Onderzoeks-cyclus
(Bron: Van der Donk & Van Lanen, 2012, P.273)

Dit onderzoek, naar de stand van zaken gericht op de invoering van drietalig onderwijs op *School X*, bestaat allereerst uit een literatuuronderzoek betreffende de invoering van drietalig onderwijs waarbij de stappen van de onderzoekscyclus van Van der Donk & Van Lanen (2012) worden doorlopen. Daaropvolgend wordt een vervolgaanpak beschreven voor het in kaart brengen van de ontwikkelingen van *School X* als drietalige basisschool. Op deze manier wordt de literatuur gekoppeld aan de huidige situatie en een praktijkonderzoek opgesteld.

Om het praktijkprobleem te analyseren volgt een literatuurstudie betreffende drietalig onderwijs in Fryslân. Voorafgaand zal er in hoofdstuk 2 eerst vanuit de literatuur een toelichting volgen

van de diverse organisatie omtrent drietalig onderwijs: *Europees Platform/ EP-Nuffic*, *Cedin* en tot slot *Netwurk 3TS*. Aangezien deze gedurende het literatuuronderzoek meerdere malen worden aangehaald is het van belang te weten wat deze organisaties inhouden en wat zij te maken hebben met de drietalige basisschool.

Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 het ontstaan van de Trijetalige Skoalle in Fryslân vanaf 1997/1998 beschreven gevolgd door de beweegredenen voor het Fries en Engels als vak- en voertaal binnen de Trijetalige Skoalle die Paus en Oosterloo (2005), *Netwurk 3TS* (2014) en de *Onderwijsraad* (2008) te kennen geven, dit als achtergrondinformatie betreffende het traject dat aan de invoering van het drietalig onderwijs op *School X* vooraf ging.

Om meer inzicht te verkrijgen in het proces tot drietalige basisschool BASIS dat *School X* heeft doorlopen, wordt op basis van *Handboek VVTO* (Vroeg Vreemde Talen Onderwijs) het ontwikkelingstraject tot Trijetalige Skoalle beschreven in hoofdstuk 4. De bijbehorende criteria gesteld door *Netwurk 3TS* voor een drietalige school BASIS zijn weergegeven in bijlage 5.

Daaropvolgend beschrijven Goodijk (2013) en Corda et al. (2014) in hoofdstuk 5 de diverse onderwijsmodellen binnen de Trijetalige Skoalle. Aangezien kennis over de onderwijsmodellen met bijbehorende termen betreffende de Engelse taal noodzakelijk is voor het begrip, worden allereerst de onderwijsmodellen *Engels in het basisonderwijs (Eibo)* beschreven, daaropvolgend de onderwijsmodellen tot een Trijetalige Skoalle en tot slot de onderwijsmodellen voor een VVTO-school, waarbij er vanaf groep 1 minimaal 60 minuten per week in het Engels wordt onderwezen. Zoals eerder beschreven is *School X* BASIS gecertificeerd, wat betekent dat zij geen VVTO-school is. Wanneer zij in de toekomst een variant hoger zou willen (3TS-Plus) moet zij tevens voldoen aan de VVTO-normen (*Netwurk 3TS*, 2013). Dit is de reden dat het hoofdstuk betreffende onderwijsmodellen afgesloten wordt met de theorie van Corda et al. (2014) betreffende de onderwijsmodellen VVTO-school.

In hoofdstuk 6 wordt aan de hand van de literatuur het ontwikkelingstraject tot VVTO-school beschreven met bijbehorende doelen van de *Landelijke standaard VVTOE* (zie bijlage 6) en het *VVTO-lerarenprofiel* (zie bijlage 7) opgesteld door het *Europees Platform*.

Zowel het *Cedin* (2014), *Netwurk 3TS* (2012) als het *Europees Platform* (2014) (nu: *EP-Nuffic*) stelt dat een leerkracht op een drietalige basisschool de positieve effecten van meertalig onderwijs moet kunnen

verwoorden. De visitatiecommissie heeft *School X* tevens op dit aspect beoordeeld en in het VVTO-lerarenprofiel wordt vermeld dat een leerkracht kennis moet hebben van de (meertalige)taalverwerving.

Op basis van deze argumenten wordt in hoofdstuk 7, een literatuurstudie gedaan betreffende taalverwerving: eerst taalverwerving in het algemeen, vervolgens tweetalige taalverwerving, gevolgd door drietalige taalverwerving (hoofdstuk 8) met tot slot de onderzoeken naar het effect van meertaligheid (hoofdstuk 9), opdat een leerkracht de negatieve dan wel positieve effecten van meertalig onderwijs kan verwoorden en verantwoorden.

Zo beschrijven Paus et al. (2010) allereerst de fasen in de taalverwerving waarbij Krashen (in: Schütz, 2014) en Swain (2000) aansluiten met diverse taalverwervingstheorieën. Vervolgens wordt aan de hand van de literatuur van Philipen et al. (2006) de typen van tweetaligheid beschreven en zoomen Huizing et al. (2007) en Broca en Wernicke (2009) in op het proces dat plaatsvindt in de hersenen bij tweetalige taalverweving. Hoffman (2001) beschrijft de verschillende typen van drietalige verwerving, Cummins (1980) vult dit aan met de *Common Underlying Proficiency Theory* (CUPT) gevolgd door de diverse vormen van meertaligheid beschreven in *Handboek VVTO*.

Tot slot worden aan de hand van diverse wetenschappelijke onderzoeken de effecten van meertaligheid beschreven. Hierbij komen onder andere de onderzoeken van Ellen Baileystok, Grosjean & Ping, Katrien Mondt en Van de Craen aan bod. In de onderzoeken wordt de hersenactiviteit van meertaligen versus eentaligen vergeleken met daarbij de gevolgen voor de resultaten in het onderwijs, het automatiseren, de flexibiliteit en tevens de gevolgen op latere leeftijd.

2. ORGANISATIES OMTRENT DRIETALIG ONDERWIJS

Matthijn en Nico, ieder 7 jaar, zijn in de hoeken van groep 3 aan het spelen. Matthijn wil een fietsenwinkel en Nico een garage voor brommers. Anna wil ook meespelen en rent in een denkbeeldige raceauto heen en weer. Hijgend komt ze bij de winkel van Matthijn aan. 'De.. de.. benzine is bijna op..,' ze neemt een hap lucht, 'help me!' Matthijn kijkt Anna fronsend aan, hij is toch geen bezinestation? Boos kijkt Matthijn naar Anna: 'Ik ben een fietsenwinkel!' zegt hij kortaf. Nors kijkt hij voor zich uit. Anna begrijpt dat Matthijn geen benzine heeft en racet er weer vandoor in haar denkbeeldige auto. Dit maal eindigt ze bij Nico. Nico is druk bezig een bordje te maken voor zijn garage. *Brommers maken doen ik zo!* staat er op. Anna vertelt opnieuw het hele verhaal en beweegt hysterisch met haar handen heen en weer om aan te geven dat er nu toch echt iets moet gebeuren. Nico wijst echter alleen naar het bord...

Voordat er wordt begonnen met de Trijetalige Skoalle in Fryslân (gekoppeld aan de context van *School X*) is het van belang de diverse organisatie rondom drietalig onderwijs te kennen en tevens te weten wat het doel en streven van deze organisaties zijn. Op deze manier wordt er niet rondgedwaald zoals Anna in de casus hierboven en kan er als drietalige school meteen worden getankt bij de juiste instantie.

2.1 EUROPEES PLATFORM/ EP-NUFFIC

Het *Europees Platform* is een kenniscentrum voor internationalisering van het basis- en voortgezet onderwijs en de lerarenopleidingen. De organisatie wil door het bevorderen van de internationalisering de kwaliteit van het onderwijs versterken, aldus *Europees Platform* (2015). Het *Europees Platform* levert haar bijdrage aan de internationalisatie in het onderwijs door: te inspireren, te ondersteunen en te adviseren.

Het kenniscentrum wil leerlingen en leraren allereerst inspireren door ervaringen te delen met buitenlandse leeftijd- en vakgenoten. Het streven is dan ook dat iedere leerlingen uit het basis- en voortgezet onderwijs kennis maakt met het fenomeen internationalisering.

Daarnaast biedt het *Europees Platform* ondersteuning aan scholen en opleidingen door middel van projecten, informatie, schoolgerichte adviezen, seminars, trainingen, netwerken en subsidies.

Tot slot adviseert de organisatie besturen en directies over de mogelijkheden van internationalisering en helpt de scholen bij het integreren van internationalisering in het schoolbeleid (*Europees Platform*, 2015).

Sinds 1 januari 2015 zijn het *Europees Platform* en de *Nuffic* gefuseerd tot *EP-Nuffic*. *EP-Nuffic* is het nieuwe expertise- en dienstencentrum voor internationalisering in het Nederlandse onderwijs. De ambities gaan verder, vermeldt *EP-Nuffic* (2015), zo wil *EP-Nuffic* vanaf 2020 dat alle leerlingen en studenten internationale kennis en vaardigheden opdoen. Dit willen ze bereiken door leerlingen, studenten, docenten en instellingen te helpen om kennis en ervaring te verrijken door internationale contacten. Door kennisuitwisseling worden landen over de hele wereld gesteund, aldus grensoverschrijdend. Het hoofdkantoor in Den Haag werkt dan ook samen met 11 kantoren wereldwijd. Voor een overzicht van de ambities van *EP-Nuffic* voor 2020 wordt verwezen naar bijlage 8. Voor het basisonderwijs geldt onder andere, aldus *EP-Nuffic* (2015), dat zij haar werkzaamheden wil verbreden. *EP-Nuffic* wil bijvoorbeeld meer scholen actief maken met VVTO. In hoofdstuk 6 wordt verder ingegaan op de invoering van VVTO in het basisonderwijs.

2.2 CEDIN

Cedin is een innovatief onderwijsbureau, zij geven begeleiding en advies op het gebied van onderwijs (*Cedin*, 2014). Zo ondersteunen zij scholen, instellingen, gemeenten ouders en kinderen bij leer- en ontwikkelvraagstukken. Als adviesorganisatie voor het onderwijs zijn zij er voor: professionals, ouders en in de eerste plaats voor de kinderen.

Het *Centrum Meertaligheid* is een afdeling van *Cedin*. *Cedin Centrum Meertaligheid* (2015) is een organisatie voor educatieve dienstverlening in Noord-Nederland: zij adviseren scholen in het opzetten en onderhouden van twee- of drietalig onderwijs; begeleiden netwerken van drietalige basisscholen en middelbare scholen in Fryslân; zijn één van de drie landelijk gekwalificeerde aanbieders van VVTO Engels; geven advies betreffende het vak Fries.

Sinds 2007 begeleidt het *Cedin Centrum Meertaligheid* het netwerk van drietalige scholen: *Netwurk 3TS*, aldus *Cedin* (2014).

2.3 NETWURK 3TS

Netwurk 3TS wordt begeleid door *Cedin*. De begeleiding die *Cedin* verstrekt is gratis dankzij subsidie van de Provincie Fryslân, het Ministerie van OC&W en de Europese Commissie. *Netwurk 3TS* is actief in Fryslân en begeleidt scholen met het gebruik van het Nederlands, Fries en Engels als voertaal. Zij helpen scholen het drietalige traject uit te zetten en vast te houden. Daarnaast maakt *Netwurk 3TS* tevens lesmateriaal om het Fries als voertaal te gebruiken bij andere vakken (Cedin, 2014).

3. DE TRIJETALIGE SKOALLE IN FRYSLÂN

Wim zit in groep 1. Hij kent nog niet zoveel woorden, maar één woord kent hij wel erg goed... Als Liesje hem vraagt: 'Kom je ook buitenspelen?' Is zijn antwoord: 'Waarom?' En als ze vervolgens zegt: 'Omdat het mooi weer is!' Antwoordt Wim consequent: 'Waarom?' 'De zon schijnt toch dompie..' zegt Liesje lachend. 'Oh..,' Wim kijkt bedenkelijk naar de grond. Langzaam gaan zijn ogenleden omhoog. Hij kijkt Liesje recht in het gezicht: 'maar.. waarom?'

In het vorige hoofdstuk zijn de diverse organisaties rondom het drietalig onderwijs beschreven. Hier wordt verder gegaan op het ontstaan van de Trijetalige Skoalle. Want hoe is deze tot stand gekomen? Vervolgens zetten we de bril van Wim op: 'waarom' is er eigenlijk voor de vakken Fries en Engels als vak- en voertaal gekozen binnen het basisonderwijs? Op basis van de literatuur zullen deze vragen beantwoord worden.

3.1 ONTSTAAN VAN DE TRIJETALIGE SKOALLE

3.1.1 Pilot Trijetalige Skoalle

In 1997/1998 starten zeven basisscholen in Fryslân met de pilot Trijetalige Skoalle, aldus Bleker & De Jager (2014). In de groepen 1 tot en met 6 werden tijdens de pilot twee voertalen ingezet: 50% Fries en 50% Nederlands. De scholen mochten zelf invulling geven aan de 50-procentregeling: zo werd de voertaal bepaald door vaste dagdelen of vond er een wisseling plaats van de voertaal per week. De voertalen moesten bewust en systematisch gescheiden aangeboden worden. Vanaf groep 7 kwam de voertaal Engels erbij, deze moest 10% van de onderwijstijd beslaan.

3.1.2 Oprichting Netwurk 3TS

Netwurk 3TS werd opgericht in 2007. Omdat de 50-procentregeling voor de meeste scholen geen realistische optie bleek werden de percentages van de voertaal aangepast. Uitgangspunt voor 3TS certificering werden de volgende taalverhoudingen:

Groep 1,2: 40% Fries; 60% Nederlands en facultatief 0,5 uur Engels.

Groep 3-8: 2 dagdelen Fries (20%); 7 dagdelen Nederlands (75%) en facultatief 0,5 uur Engels (5%), maar in groep 7-8: 10% Engels.

Basisscholen die drietalig onderwijs willen geven moeten zich bij *Netwurk 3TS* aansluiten. Een drietalige basisschool biedt niet alleen de vakken Nederlands, Fries en Engels aan, maar tevens werkvormen en activiteiten waarbij de verschillende talen als doel ingezet kunnen worden (Corda, Philipsen, & de Graaff, Handboek vroeg vreemdetalenonderwijs, 2014).

3.2 BEWEEGREDEKENEN VOOR FRIES ALS VAK- EN VOERTAAL

In deze paragraaf wordt gekeken naar de keus voor de Friese taal als vak- en voertaal bij het drietalig onderwijs. Voor het maken van een keus voor het drietalige concept met het Fries liggen diverse redenen ten grondslag. Zo geven Paus en Oosterloo (2005) in *Frysk oan bod* een argumentatie vanuit drie gezichtsvelden: de pedagogisch-didactische, de cultureel-maatschappelijke en de taalpolitieke.

Paus en Oosterloo (2005) geven te kennen dat het pedagogisch-didactisch van belang is dat kinderen hun moedertaal ontwikkelen. Dit betreft niet alleen de mondelinge taalvaardigheden, maar tevens het schriftelijke aspect. Beginnen bij de moedertaal zorgt voor een taalfundament voor een tweede of derde taal, aldus *Netwurk 3TS* (2014). Daarnaast heeft een goede beheersing van de moedertaal een positief effect op de taalvaardigheidsontwikkeling van het kind in de tweede taal. Tot slot heeft tweetaligheid een positieve invloed op het cognitief functioneren van het kind zoals tevens blijkt uit de gegevens uit hoofdstuk 9.

Cultureel-maatschappelijk gezien is het Fries van belang omdat Fryslân een tweetalige provincie is. Leerlingen zullen door vrienden en/of familie in aanraking komen met de Friese taal. Ook wanneer ze later aan het werk gaan, kan Fries van belang zijn zoals bij werken in de gezondheidszorg.

Tot slot heeft Fries taalpolitiek gezien een lagere status dan het Nederlands. Veel methodes en boeken zijn in het Nederlands, waardoor de positie van het Fries bedreigd wordt. Juist doordat er onderwijs in het Fries aangeboden wordt, kan dit de positie van het Fries versterken (Paus & Oosterloo, 2005).

3.3 BEWEEGREDEKENEN VOOR ENGELS ALS VAK- EN VOERTAAL

Engels is sinds 1986 een verplicht vak in het basisonderwijs. Destijds waren er verschillende redenen om Engels in het basisonderwijs (Eibo) in te voeren, aldus *SLO* (2011). De Engelse taal was in opkomst als internationale voertaal en lingua franca (een vreemde taal die wordt gebruikt door sprekers met een verschillende moedertaal). Daarnaast was er een Europees beleid ten aanzien van moderne vreemdetalenonderwijs. *SLO* (2011) voegt hieraan toe dat de *Europese Unie* met een samenhangend talenbeleid in alle landen van Europa het leren van meerdere talen wil stimuleren, met als doel culturele diversiteit, tolerantie en Europees burgerschap te bevorderen. Hierbij zijn er geen wettelijke verplichtingen, ieder land kan de Europese afspraken op zijn eigen manier invullen. De belangrijkste doelstelling van het talenbeleid is dat alle kinderen in Europa in het basisonderwijs minimaal één vreemde taal leren. Tot slot was er de behoefte om leerlingen met voldoende basisvaardigheid Engels in het voortgezet onderwijs te laten starten zodat ze aan het eind van de onderbouw een redelijke beheersing van de taal hadden opgebouwd.

Tegenwoordig is het economisch perspectief vooral van belang: om mee te komen in de internationale economie wordt een goede beheersing van het Engels noodzakelijk gevonden (Onderwijsraad, 2008).

Om Engels een geïntegreerde plaats in het basisonderwijs te geven werden kerndoelen ontwikkeld. De eerste kerndoelen voor Engels dateren uit 1993. In figuur 3.1 wordt een samenvatting van de invoering van het vak Engels weergegeven.

1986	Engels in het basisonderwijs (Eibo) wordt een wettelijk verplicht vak in groep 7/8. Engels is niet verplicht voor het speciaal basisonderwijs, maar sommige scholen geven het wel.
1993	Eerste kerndoelen voor Engels in het basisonderwijs.
1998	Tweede generatie kerndoelen.
2002	Advies van de Commissie Wijnen (2002) om Engels in het differentieel deel te plaatsen. Het advies wordt niet overgenomen.
2006	Derde generatie kerndoelen.

Tabel 3.1 Invoering van het vak Engels in het basisonderwijs (Bron: *SLO*, 2011, P. 8)

4. ONTWIKKELINGSTRAJECT TOT TRIJETALIGE SKOALLE

De teamleden van *CBS Twiifel* denken erover na een drietalige basisschool te worden. Meester Tim is vooral erg enthousiast en probeert de andere teamleden mee te krijgen. Veel leerkrachten zien het echter nog niet zitten om een drietalige basisschool te worden. Ze hebben het immers al zo druk en dan komen er nog eens twee extra talen bij? Juf Linda maakt zich vooral zorgen over haar eigen Friese vaardigheden, terwijl meester Paul zit te tobben over zijn Engelse spreekvaardigheid. Meester Tim besluit om eerst maar eens te kijken wat er allemaal mogelijk is. Hoe verloopt zo'n ontwikkelingstraject tot een Trijetalige Skoalle eigenlijk?

Op basis van de drijfveren om Fries en Engels als vak- en voertaal in te zetten in het basisonderwijs - zoals genoemd in hoofdstuk 3 - zijn inmiddels 73 basisscholen aangesloten bij *Netwurk 3TS*. Hiervan zijn 27 basisscholen gecertificeerd en 40 in ontwikkeling (Cedin, 2014). Voordat men gecertificeerd wordt, vindt er een heel proces plaats. Dit traject neemt meestal zo'n drie jaar in beslag, aldus Corda, Philipsen & Graaff (2014). Hieronder wordt allereerst beschreven hoe de opstartfase tot drietalige basisschool verloopt, welke opleidingen/ cursussen er mogelijk zijn voor de teamleden, waar de visitatiecommissie op beoordeeld en tot slot hoe dit beoordelingsproces verloopt.

4.1 OPSTARTFASE TOT DRIETALIGE BASISCHOOL

Een basisschool die kiest voor drietaligheid, zoekt allereerst aansluiting bij *Netwurk 3TS*. De basisschool krijgt gedurende drie jaar subsidie van de provincie Fryslân, hierdoor kan de school begeleid worden in de opstartfase. Zo kunnen diverse opleidingen/ cursussen gevolgd worden (zie paragraaf 4.2); helpt een *native speaker* de school om een goede basis te leggen voor de Engelse taal; krijgt de school extra lesmaterialen en examens voor de leerlingen. Scholen ontvangen voor de aanschaf van deze leesboeken en lesmaterialen subsidie vanuit het *Europees Platform*. Daarnaast is er voor veel leerkrachten de mogelijkheid om een 3TS-studiereis naar het buitenland te maken. Wanneer een basisschool na drie jaar denkt dat zij voldoet aan de criteria voor een drietalige school, vraagt ze bij *Netwurk 3TS* een klassenconsultatie aan. De visitatiecommissie screent de school dan op verschillende onderdelen (Corda, Philipsen, & de Graaff, 2014), zoals in paragraaf 4.3 wordt beschreven.

4.2 OPLEIDINGEN/CURSUSSEN VOOR TEAMLEDEN

Tijdens de opstartfase kan de basisschool de opleiding taalcoördinator volgen. Op deze manier worden teams aangezet tot het schrijven van een integraal taalbeleidsplan. Hierin komen onder andere de visie van de school met betrekking tot het meertalig onderwijs en de gevolgen daarvan te staan.

Scholen kunnen bijvoorbeeld gebruikmaken van de 3TS-nascholingsfaciliteiten voor Engels en Fries. *Netwurk 3TS* biedt elk jaar praktische starterscursussen *Classroom English* aan. Deze cursus is bedoeld voor leerkrachten die handvatten zoeken voor Engels in de klassensituatie en moeite hebben met hun eigen Engelse spreekvaardigheid. Daarnaast is er de cursus *Advance Level* voor leerkrachten die meer behoefte hebben aan de grammaticale verdieping. Iedere leerkracht sluit de Engelse cursus af met een Anglia-examen. *Anglia* is een netwerk in Engeland die Engelse Europees erkende toetsen produceert die aansluiten bij het *Europees Referentie Kader* oftewel ERK (de descriptoren voor de ERK-niveaus vindt u tevens in bijlage 9). De leerkracht moet op het examen minimaal het niveau *Advance* (ERK-niveau B2) behalen. Het streefniveau is *Proficiency* (ERK-niveau C1). Tevens worden er cursussen aangeboden ter verbetering van de Friese taalvaardigheden van de leerkracht, deze worden aangeboden door de *Afûk* (2014).

4.3 BEOORDELINGSPROCES VISITATIECOMMISSIE

Wanneer een school denkt te voldoen aan de criteria voor een drietalige school komt de visitatiecommissie. Zij beoordelen het drietalige onderwijs op de school en stellen een visitatierapport op. In het visitatierapport wordt de wijze waarop het Nederlands, het Fries en het Engels als vak dan wel als voertaal in de school worden gehanteerd beoordeeld. De school wordt beoordeeld door drie onafhankelijke onderwijskundigen. Zij beoordelen de school op basis van wat zij zien gedurende een dagdeel. Zij volgen een aantal lessen in verschillende bouwgroepen en stellen vragen aan ouders/verzorgers, leerlingen en leerkrachten. Aan het eind

van het dagdeel zullen zij hun pluspunten, aanbevelingen en verbeterpunten weergegeven in een visitatierapport. Hierbij gaan ze uit van de *criteria Netwerk 3TS drietalige school BASIS* (zie bijlage 5), PLUS of STER. Het visitatierapport wordt vervolgens met de directie en het hele onderwijsteam besproken. Tevens wordt er dan overlegd welke 3TS-variant de school nastreeft. De school kan gecertificeerd worden als: 3TS-BASIS, 3TS-PLUS of 3TS-STER. Bij 3TS-BASIS investeert de school in drietalig onderwijs, maar voldoet deze nog niet aan de VVTO-normen. Wanneer scholen wel kiezen voor de standaard VVTO Engels en tevens voldoen aan de criteria voor Fries en Nederlands worden zij 3TS-PLUS gecertificeerd. Voor de titel 3TS-STER moet een school ruime ervaring hebben met internationalisering en voor hoge resultaten gaan (Corda, Philipsen, & de Graaff, 2014).

5. ONDERWIJSMODELLEN GERICHT OP TAALONDERWIJS

Marjolein heeft net een nieuw liedje geleerd op school. De hele dag door hoor je haar vrolijke stemmetje: 'Iedereen is anders, niemand is als jij. Iedereen is anders, jij bent jou en ik ben mij. Iedereen is anders, dat is nou eenmaal zo. Iedereen is anders: okido!'

Als drietalige basisschool kan er zoals in paragraaf 4.4 kort beschreven is voor diverse wegen worden gekozen. Iedere school is anders, ieder heeft zijn eigen visie en missie, omgeving, etc. In 2013 gaf de Provinsje Fryslân aan dat zij maar liefst 100 scholen wilde betrekken bij *Netwurk 3TS*. *Netwurk 3TS* ontwikkelde vervolgens diverse routes naar meertalig onderwijs. Zo beschrijven Goodijk (2013) en Corda et al. (2014) hieronder de diverse onderwijsmodellen binnen de Trijetalige Skoalle. Aangezien kennis over de onderwijsmodellen met bijbehorende termen betreffende de Engelse taal noodzakelijk is voor het begrip, worden allereerst de onderwijsmodellen voor Engels in het basisonderwijs beschreven, daaropvolgend de onderwijsmodellen tot een Trijetalige Skoalle en tot slot de onderwijsmodellen voor een VVTO-school.

5.1 ONDERWIJSMODELLEN ENGELS IN HET BASISONDERWIJS

Hieronder worden diverse onderwijs concepten met Engels als doeltaal beschreven. Het continuüm in figuur 5.1 geeft weer op welke wijze basisscholen de Engelse taal in het basisonderwijs kunnen weergeven, namelijk: Eibo, VVTOE, tpo en igbo, hieronder volgt de toelichting van deze begrippen. De plaatsbepaling in figuur 5.1 is afhankelijk van de omvang van het programma Engels, dit betreft zowel het startmoment als de onderwijstijd Engels per jaar.

Links in figuur 5.1 vindt u Eibo, waarbij Engels als vak gegeven wordt in de groepen 7 en 8 en in toenemende mate in groep 5 en 6. Iedere basisschool in Nederland is verplicht tot het geven van Engels onderwijs en zal zich dan ook moeten houden aan de criteria voor Eibo (Corda, Philipsen, & de Graaff, 2014).

Vervolgens is er een grote afstand waar te nemen, waarop VVTO Engels bereikt wordt. Hierbij wordt Engels zowel als vak- en voertaal onderwezen. Tevens is een belangrijk verschil dat Engels onderwijs vanaf groep 1 plaatsvindt waarbij een ononderbroken leerlijn tot en met groep 8 volgt. Wekelijks worden er minimaal 60 minuten en maximaal 200 minuten aan Engels besteed. Volgend op VVTOE is in figuur 5.1 een geringere tussenruimte te zien, maar nog altijd fors, naar *tweetalig primair onderwijs* (tpo). Een aantal scholen doet hier ervaring op met 30% tot 50% van de onderwijstijd in het Engels. Voor tpo geldt evenals voor VVTOE dat de Engelse taal zowel als vak als voertaal wordt ingezet. Uiterst rechts, niet ver van tpo verwijderd, geeft figuur 5.1 *internationaal georiënteerd basisonderwijs* (igbo) weer. Bij dit type bestaat het curriculum voor 100% uit Engelstalig onderwijs.

Figuur 5.1 Continuüm van Engels in het basisonderwijs

(Bron: Corda, Philipsen, & de Graaff, 2014, P. 85)

5.2 ONDERWIJSMODELLEN DE TRIJETALIGE SKOALLE

Corda, Philipsen & Graaff (2014) beschrijven dat een drietalige basisschool ervoor kan kiezen om Engels al vanaf groep 1 aan te bieden, deze vorm noemt men VVTO. Maar er is binnen *Netwurk 3TS* tevens de mogelijkheid om in een hogere groep te starten met het Engels. Zo heeft *Netwurk 3TS* er voor gezorgd dat een school verschillende wegen kan bewandelen om meertalig te worden. In de brochure '*Iedere school in Fryslân is meertalig!*' (Goodijk, 2013) staan vijf verschillende routes aangegeven: startvariant 1, startvariant 2, 3TS-BASIS, 3TS-PLUS en 3TS-STER. Iedere route kent een integraal taalbeleidsplan, continuïteit van leren in ieder leerjaar en het consequent gebruik van doeltaal als voertaal. Bij zowel startvariant 1 als 2 wordt Engels in de groepen 7 en 8 aangeboden. Vanaf 3TS-BASIS wordt Engels vanaf groep 1 tot en met 8 aangeboden, een school voldoet dan nog niet aan de VVTO-normen. Wanneer de basisschool wel voldoet aan de *Landelijke standaard VVTO*, naast de criteria die *Netwurk 3TS* stelt voor drietalig onderwijs, worden zij 3TS-PLUS gecertificeerd. Voor de titel 3TS-STER moet een school ruime ervaring hebben met internationalisering en voor hoge resultaten gaan (Corda, Philipsen, & de Graaff, 2014).

Hieronder is een overzichtelijk schema van de varianten van een drietalige school weergegeven.

Variant	Toelichting
Startvariant 1	Gericht op streektaalgebieden, inzet: positieve taalattitude, aandacht voor Engels en basale passieve beheersing van het Fries.
Startvariant 2	Gericht op stadsscholen, inzet: positieve taalattitude, aandacht voor Engels en basale leerlijn Fries.
3TS-Basis	Gericht op alle scholen, basisprogramma Engels en Fries als vak en voertaal van groep 1 tot en met 8.
3TS-Plus	Gericht op 3TS basisscholen, vervolgprogramma Engels en Fries als vak en voertaal, inclusief standaard VVTO.
3TS-Ster	Gericht op 3TS-Plus basisscholen, verrijkingsprogramma Engels en Fries als vak en voertaal, inclusief internationalisering.

Figuur 5.2 Varianten van een drietalige school

(Bron: <http://www.sintrummeartaligens.nl/drietalige-school.html>, 2015)

5.3 ONDERWIJSMODELLEN VVTO-SCHOOL

Wanneer invoering van VVTO plaatsvindt start dit zowel in groep 1 als groep 8. Corda, Philipsen & Graaff (2014) beschrijven dat er als VVTO-school gekozen kan worden tussen drie opties: voor een minimale variant waarbij er 60 minuten per week in het Engels onderwezen wordt; meer tijd te willen besteden dan de vastgestelde 60 minuten; een geleidelijke uitbouw van de onderwijstijd in het Engels.

6. ONTWIKKELINGSTRAJECT TOT VVTO-SCHOOL

CBS Twijfel heeft dankzij meester Tim de knoop doorgehakt. Na een opstartfase van 3 jaar zijn ze gecertificeerd als drietalige basisschool BASIS. Nu de teamleden eenmaal de smaak te pakken hebben willen ze eigenlijk wel een VVTO-school worden. Meester Tim gaat opnieuw op onderzoek uit. Want hoe verloopt het ontwikkelingstraject tot een VVTO-school?

In het vorige hoofdstuk werden de diverse mogelijkheden voor onderwijsmodellen gericht op het Engelse onderwijs, drietalig onderwijs en tot slot de VVTO-school weergegeven.

Hieronder wordt achtereenvolgens beschreven: wat het landelijke standaard VVTO inhoudt, hoe het ontwikkelingstraject tot VVTO-school verloopt, bijbehorende doelen van de *Landelijke standaard VVTOE* (zie bijlage 6) en het *VVTO-lerarenprofiel* (zie bijlage 7) opgesteld door het *Europees Platform*. Dit als vervolg en eventuele doorgroeimogelijkheid door een drietalige basisschool BASIS gecertificeerd.

6.1 LANDELIJKE STANDAARD VVTO

Het *Platform VVTO Nederland* heeft op verzoek van VVTO-scholen een instrument ontwikkeld waardoor de kwaliteit van VVTOE meetbaar wordt gemaakt op de basisscholen, dit betreft de *Landelijke standaard VVTOE* (bijlage 6). Het instrument biedt allereerst de mogelijkheid voor basisscholen om naar een einddoel toe te groeien. Gemiddeld doen beginnende VVTO-scholen hier twee tot vier jaar over. Daarnaast kan het instrument bijgesteld worden door voortschrijdend inzicht. Een startende VVTO-school wordt tweemaal gemeten namelijk na een periode van één à twee jaar met een voorlopige erkenning als VVTO-school en daaropvolgend één à twee jaar later voor de volledige erkenning.

De kwaliteit wordt gedefinieerd aan de hand van vier aspecten, dit betreft: de opbrengsten/resultaten, het onderwijsleerproces, de kwaliteitszorg en de randvoorwaarden, zoals beschreven in bijlage 6.

6.2 OPSTARTFASE TOT VVTO-SCHOOL

In het eerste jaar, jaar 0, worden doorslaggevende keuzes gemaakt. Zo laat de school zich in deze eerste fase informeren over de diverse mogelijkheden en wordt er een meer-jarentraject op hoofdlijnen vastgelegd aan de hand van: oriëntatie op programma en einddoelen VVTO; oriëntatie op methoden voor groep 1 tot en met groep 8; oriëntatie op nascholing; uitwerking financiering; besluitvorming in de medezeggenschapsraad; communicatie met ouders. Zo wordt er op basis van de *Landelijke standaard VVTOE* en de methodekeuze een globaal lesplan opgesteld. Corda et al. (2014) geven als aanbeveling het aanstellen van een werkgroep met een coördinator Engels.

Daaropvolgend vindt fase 2 plaats, aldus jaar 1 van de VVTO-school. Deze fase staat in het teken van oefening en gewenning aan de nieuwe materialen en werkvormen. Zo worden eind dit jaar de volgende aspecten geëvalueerd: vaststelling van onderwijstijd per leerjaar; keuze inzetten van de methode; differentiatie; invoering van *Content and Language Integrated Learning* (CLIL) activiteiten en projecten; internationalisering; monitoring en rapportage. Op basis van de evaluatie kan de school het besluit nemen om door te stromen naar de derde fase en een visitatie aan te vragen. Aan de hand van de visitatie worden aanbevelingen gedaan gericht op een goede voltooiing van de derde fase bestaande uit de jaren 2, 3 en 4. In deze fase wordt er gewerkt aan de professionalisering van het team betreffende vervoltrainingen Engels, lesobservatie en coaching; leergangen verschuiven naar lagere groepen, zo wordt de stof van groep 7 verschoven naar groep 6; er wordt projectmatig onderwijs met aanvullende materialen aangeboden en Engels wordt hierbij ingezet bij andere vakken en activiteiten; de taaldidactiek ontwikkelt zich naar deelvaardigheid, onderwerp en activiteit; werkvormen leiden tot zelfstandigere taalproductie van de leerlingen. Aldus, het Engelse onderwijs op de basisschool wordt verbreed en verdiept. Verbreiding vindt plaats door meer onderwijstijd en aanbod van andere lessen en activiteiten in het Engels. Daarnaast zorgt het taalbeleid, grotere variatie aan werkvormen en internationalisering voor verdieping. Fase 3 wordt afgerond met een tweede visitatie. Wanneer de school aan de *Landelijke standaard VVTOE* (zie bijlage 6) voldoet ontvangt zij het keurmerk VVTO-school.

6.3 STREEFMODEL VVTO-SCHOOL

Aan de hand het *Model voor VVTO Engels vanaf groep 1* kan de basisschool vaststellen hoe ze hun Engelse onderwijs kunnen verbeteren zodat in de toekomst de doelen van de *Landelijke standaard VVTOE* behaald kunnen worden. Dit betreft een streefmodel en is te vinden in bijlage 6. In het VVTO-model zijn diverse kwaliteitseisen onderverdeeld in verschillende categorieën namelijk: curriculum; taallessen en lesmateriaal; evaluatie; internationalisering; extra VVTO-taken; profiel van de VVTO-leerkracht.

6.4 LERAARPROFIEL VVTO-SCHOOL

Het *Europees Platform* vermeldt verschillende competenties waaraan de VVTO-leerkracht moet voldoen, deze worden toegelicht in bijlage 7. De betreffende competenties hoeven niet door één persoon vertegenwoordigd te worden, maar behoeven wel binnen het gehele team aanwezig te zijn.

Om de gevraagde competenties te behalen als VVTO-leerkracht zijn er diverse opleidingsmogelijkheden, aldus Busken en Terpstra (2015). Zo kan een leerkracht nascholing volgen in een van de volgende deelgebieden:

- Eigen taalvaardigheid Engels en taalgebruik in de klas (Classroom English), bij voorkeur in een Engelstalig land.
- Taalontwikkeling en taalverwervingsprocessen van verschillende leeftijdsgroepen.
- Didactiek van vreemde taalverwerving voor verschillende leeftijdsgroepen: o.a. aanpak, doelen, formuleren, lessen samenstelling, lesmateriaal beoordelen, corrigeren, mime, differentiëren.
- Didactische methoden als TPR, drama, muziek, handpoppen en spellen.
- Internationalisering en ICT.

De betreffende competenties zijn onderverdeeld in drie categorieën, namelijk: de taalvaardigheid, de pedagogische en didactische kennis en de achtergrondkennis van VVTO. Bij deze laatste categorie zijn twee aspecten van belang: de leerkracht heeft kennis van taalverwervingsprocessen bij kinderen in de basisschoolleeftijd en kent de verschillen tussen de leeftijden; de leerkracht heeft algemene kennis van de taalontwikkeling. Om bij dit aspect aan te sluiten wordt allereerst gekeken naar wat de theorie zegt over de taalverwerving bij kinderen.

7. EENTALIGE TAALVERWERVING

Laura is vijf jaar oud en beheerst de meeste vormen en structuren van haar moedertaal. Af en toe maakt ze nog wel eens een foutje. Zo zei ze laatst: 'Laura wol in tútsje, omdat Stefan is leaf.' Haar oudere broer Stefan helpt Laura dan. Zo legt hij aan zijn zusje uit: 'Laura, nei in ûndersikkend bynwurd giet it tiidwurd nei it ein fan de sin.' De volgende dag zegt Laura het opnieuw: 'Laura wol in tútsje, omdat Stefan is leaf.' Stefan houdt dapper vol en legt Laura opnieuw de taalstructuur uit. Een week later zitten ze samen aan tafel. Laura kijkt naar haar grote broer: 'Laura wol in tútsje, omdat Stefan leaf is.' Stefan straalt, hij geeft Laura een dikke zoen. Dat heeft hij even goed uitgelegd!

In dit hoofdstuk wordt allereerst ingegaan op de fasen in de taalverwerving zoals Paus et al. (2010) deze beschrijven. Verloopt de taalverwerving inderdaad zoals Stefan denkt? Vervolgens vullen Krashen (in: Schütz, 2014) en Swain (2000) aan met diverse hypothesen over de manieren om een taal te leren.

7.1 FASEN IN DE TAALVERWERVING

Paus et al. (2010) geeft aan dat de volgende vier aspecten van belang zijn bij de taalverwerving: spreken, luisteren, lezen en schrijven. Zo beschrijven zij vier perioden betreffende de taalverwerving. Allereerst de *prelinguale periode* waarin achtereenvolgens het huilen, vocaliseren, brabbelen en tot het slot het aanpassen van klanken aan de orde komt. Wanneer een kind ongeveer één jaar is begint tevens het spreken, oftewel de *vroeglinguale periode*. In deze periode produceren de kinderen van eenwoordzinnen, langzaam maar zeker, twee- en meerwoordzinnen. Dit brengt hen in de derde periode van de taalverwerving: de *differentiatiefase*. Kinderen maken fouten in de zinsstructuren (zoals Laura in de casus), maar dit is nodig om het regelsysteem van de taal te verwerven, aldus Paus et al. (2010). Na ongeveer vijf tot negen jaar spreken we van de *voltooiingsfase*. In deze periode worden de componenten van de grammatica verder ontwikkeld.

7.2 TAALVERWERVINGSTHEORIEËN

Krashen (in: Schütz, 2014) stelt in de *Acquisition-Learning hypothesis* vast dat er twee manieren zijn om een taal te leren, aldus te verwerven. Allereerst kan er een onderbewuste acceptatie plaatsvinden. Door middel van communicatie wordt informatie over de taal onbewust opgeslagen in het brein. Dit principe vindt plaats bij *native speakers*, oftewel moedertaalsprekers. Een tweede manier is de taal bewust aan te leren. Men leert dan niet 'door middel van' de taal, maar 'over' de taal, dit betreft bijvoorbeeld de grammatica. Dit is vaak het resultaat van formele taal instructies. De optimale manier om een taal te leren is volgens Krashen (in: Schütz, 2014) de eerst genoemde wijze: natuurlijke taalverwerving.

Krashen (in: Schütz, 2014) stelt met zijn *Input hypothesis* dat de input van een volwassene van belang is voor de taalverwerving van het kind. Wanneer er geen input is, zal het kind geen voorbeeld hebben en vindt er geen leerproces plaats. Daarnaast is een begrijpelijk taalaanbod noodzakelijk. Deze begrijpelijke input moet, aldus Krashen, zich echter wel één stap boven het huidige taalvermogen bevinden. Krashen geeft dit weer als: $i + 1$, oftewel begrijpelijke input met 1 schepje er bovenop. Deze inputhypothese geeft de meerwaarde aan van het gebruik van de taal als communicatiemiddel, evenals vermeld bij de *Acquisition-Learning hypothesis* (Schütz, 2014).

Swain (2000) reageert op de theorie van Krashen met de *output hypothesis*. Naast het ontvangen van input richt hij zich op de productie van de taal. Door taal te produceren vindt *noticing* plaats bij de taalleerder: een taalleerder wordt zich bewust van zijn incompetentie. Door taal te produceren en te reflecteren op fouten en deze tevens te verbeteren komt de taalleerder een stapje hoger en vindt er taalverwerving plaats, aldus Swain (2000).

Op grond van de onderzoeken van Krashen (1981) en Cummins & Swain (1986) (in: Corda et al., 2014) wordt aangenomen dat de mens geboren wordt met een taalvermogen. Dit taalvermogen kan ontwikkeld worden tot een concrete taal, afhankelijk van de talige input (Corda et al. 2014).

8. MEERVOUDIGE TAALVERWERVING

Nina, Frida en Eric zijn met z'n drieën 'schooltje' aan het spelen bij Nina thuis. De moeder van Nina observeert de kinderen. Af en toe trekt ze een raar gezicht, Frida en Eric gebruiken soms zulke vreemde woorden of zinnen... 'Geen goed Nederlands,' denkt ze hoofdschuddend. Nu weer roept Eric: 'Kijk juf Nina, het regent katten en honden!' 'Hoe hij daar op komt?' Nina's moeder fronst haar wenkbrauwen. Frida is met de Friese taal groot gebracht en Eric zijn ouders zijn Engelstalig. Op school wordt er uitsluitend Nederlands gesproken, dus de kinderen spelen ook in het Nederlands. Trots kijkt moeder naar Nina, 'Nina is wel de slimste van het stel, haar Nederlands is toch wel het beste.'

Meertaligheid, het woord zegt het eigenlijk al, oftewel in meerdere talen vaardig zijn, aldus Corda, Philipsen & Graaff (2014). Hierbij kan het zowel om twee talen (tweetaligheid), drie talen (drietaligheid) als om meerdere talen gaan. Dit hoofdstuk geeft dan ook de diverse typen van tweetaligheid weer met daarbij de theorie van Borca en Wernicke (2009) over de processen die in de hersenen plaatsvinden. Daaropvolgend worden de verschillende typen van drietaligheid beschreven met daarbij de theorie van Jim Cummins (1980), met tot slot drie vormen van meervoudige taalverwerving (Paus et al., 2010).

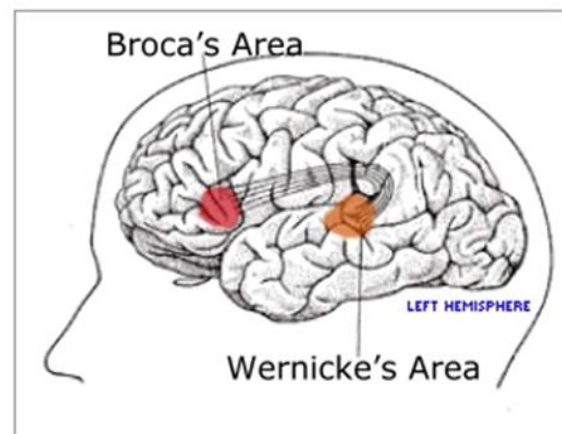
8.1 TWEETALIGHEID

8.1.1 Typen van tweetaligheid

Philipsen et al. (2006) concluderen dat tweetaligheid zich op twee manieren kan voordoen. Zo spreken de ouders van het kind in scenario 1 beide een andere taal: één van de twee talen betreft echter wel de landstaal. In scenario 2 spreken beide ouders dezelfde taal, waarbij de landstaal verschilt van de thuistaal. Dit laatste scenario is kenmerkend voor zowel Frida als Eric uit de casus.

8.1.2 Tweetaligheid in de hersenen

Huizing et al. (2007) beschrijft twee manieren van tweetaligheid. Allereerst de *simultane tweetaligheid*, waarbij een kind de taal verwerft in de leeftijd van 0 tot 7 jaar. Broca en Wernicke (2009) noemen dit de taalgevoelige periode en lichten het proces dat plaatsvindt in de hersenen als volgt toe: de taligheid van de mens centraliseert zich in de prefrontale kwab, rond het gebied van Broca en Wernicke. Dit betreft het voorste gedeelte van de hersenen. Wanneer een kind in de leeftijd van nul tot zeven jaar een taal verwerft worden er veelvuldig verbindingen tussen de neuronen in de hersenengemaakt, aldus de synapsen. De hersenencellen kunnen in deze taalgevoelige periode het dermate aantal verbindingen aangaan, als gestimuleerd wordt door de omgeving. Dit betekent dat wanneer een kind dat in de leeftijd van nul tot zeven jaar twee talen leert, meerdere hersenencellen benut en twee moedertalen verwerft. Dit proces noemt men *simultane tweetaligheid*. Zodoende leert het kind de taal zelfstandig hanteren, zonder telkens de moedertaal te passeren en vergelijkingen te maken met de moedertaal.

Figuur 8.1 Taalverwervingsgebieden:
Zone van Broca & Wernicke
(Bron: <http://aphasia-and-brain.tumblr.com/post/45124007874/wernicke-and-broca-history>, geraadpleegd op 19-01-2015)

Wanneer de verwerving van een tweede taal plaatsvindt na het zevende levensjaar wordt er gesproken van *successieve tweetaligheid*, zoals te zien is in figuur 8.1. Mondt (2006) geeft aan dat de verbindingen zich dan buiten het gebied van Broca en Wernicke bevinden waardoor er een transfer naar de moedertaal gemaakt moet worden. Men kan het hele leven talen leren en de verbinding versterken, alleen zal men het niveau van een moedertaalspreker dan nooit behalen.

Simultane tweetaligheid	Successieve tweetaligheid
• Twee moedertalen • 0 tot 7 jaar (twee talen tegelijkertijd) • Overlappende hersenactiviteit • Spontaan ontwikkelingsproces	• Een tweede taal • Vanaf ongeveer 10 jaar • Geen overlappende hersenactiviteit • Leerproces vanuit vertalen

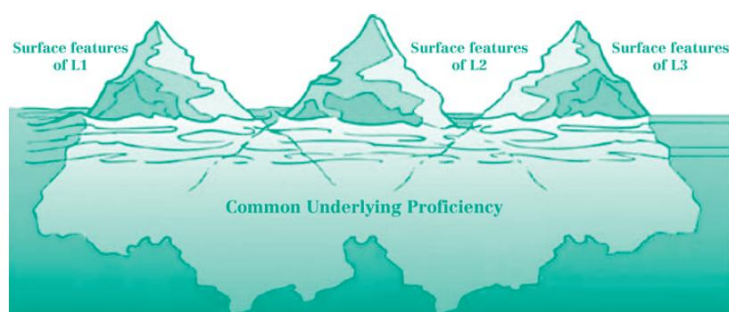
Figuur 8.2 Simultane & Successieve taalverwerving
(Bron: <http://wij-leren.nl/tweetaligheid.php>, 2015)

8.2 DRIETALIGHEID

8.2.1 Typen van drietaligheid

Hoffman (2001) bespreekt twee verschillende typen drietalige kinderen. In beide gevallen kennen de kinderen twee verschillende thuistalen en leren zij een derde taal op school. Bij het eerste type zijn de thuistalen echter verschillend van de landstaal, terwijl bij het tweede type de landstaal één van de thuistalen is van het kind.

Een voorbeeld van type 1 betreft: een kind met een Duitstalige moeder en een Russischtalige vader wie in Nederland opgroeit. Type 2 is kenmerkend voor o.a. Fryslân: een kind met een Nederlandstalige moeder en een Friestalige vader, maar tevens Engels onderwezen krijgt op school.

Figuur 8.3 Model van de ijsberg van Cummins
(Bron: A. Riemersma, 2012, p. 26)

8.2.2 Ijsbergmodel

Cummins (1980) geeft meertaligheid weer in het Ijsbergmodel (zie figuur 8.3) wat hij de *Common Underlying Proficiency Theory* (CUPT) noemt. De talen zijn verschillend, aldus de uitstekende toppen boven het wateroppervlak. Tegelijk kent het een gemeenschappelijke basis onder het wateroppervlak: een universeel taalvermogen in de hersenen. De uitstekende toppen zijn niet standaard

even groot en kunnen veranderen van omvang. Dit hangt namelijk af van het gebruik en het leren, oftewel de noodzaak van de taal in het leven van de taalleerder (Riemersma, Meertalig Onderwijs, Jaargang 3).

8.2.3 Vormen van meertaligheid

Paus et al. (2010) beschrijven drie vormen van meertaligheid: een taal kan passief beheerst worden – de taal wordt begrepen –, de taal wordt actief beheerst – men de taal kan spreken en schrijven – of er vindt een combinatie plaats tussen passieve en actieve taalbeheersing.

9. ONDERZOEKEN NAAR EFFECT VAN MEERTALIGHEID

Stel dat Nina, het meisje dat zowel op de basisschool als thuis alleen Nederlands als voertaal kent, op *CBS Twijfel* onderwijs had gevolgd. Een (inmiddels) drietalige basisschool BASIS, waar meester Tim samen met de rest van het team hard voor heeft gewerkt. Wat zou er dan gebeurd zijn? Zou de moeder van Nina misschien anders hebben gereageerd wanneer Eric tijdens het spelen roept: 'Het regent katten en honden!'

In dit hoofdstuk worden diverse onderzoek betreffende het effect van meertaligheid toegelicht. Achtereenvolgens vindt u het onderzoek van Broca en Wernicke (2009) over de benutting van synapsen; gevolgd door Mondt (2006) betreffende de hersenactiviteit van eentaligen versus meertaligen; versterkt door het onderzoek betreffende de hersenactiviteit van Van de Craen (2010, zoals beschreven in Swaef, 2011); vervolgens wordt er ingezoomd op het onderzoek van Bialystok (Swaef, 2011) waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen relevante en irrelevante gegevens die eentaligen versus tweetaligen kunnen maken; het afwisselen van taken; automatiseren; met als volgt het onderzoek van Bialystok betreffende het optreden van dementie bij een- en tweetaligen. Daarnaast vermeldt de *Afûk* (2014) tevens diverse voordelen van meertaligheid, gevolgd door *Netwerk 3TS*, waarbij E. Goodijk et al. (2013) het woord doet. Tot slot stippelt Bialystok tevens een nadeel betreffende meertaligheid aan.

9.1 BENUTTING VAN SYNAPSEN

Zoals in het vorige hoofdstuk beschreven vindt er verandering plaats betreffende de zenuwpunten in de hersenen wanneer een tweede taal op jonge leeftijd wordt verworven, evenals bij Frida en Eric. In dit hoofdstuk duiken we dieper in op de gevolgen van deze veranderingen. Zo vermelden Broca en Wernicke (2009) dat de verbindingen tussen de zenuwcellen, de synapsen, hierbij een belangrijke rol vervullen. De neuronbanen worden verstevigd en de grijze materie (weefsel met zenuwcellen) neemt toe. Met andere woorden: er zijn meer verbindingen in de hersenen aanwezig. Zo vindt er simultane taalverwerving plaats, waarbij het kind twee moedertalen ontwikkelt, aldus Huizing et al. (2007). Er worden cognitieve reserves aangelegd doordat er meer synapsen benut worden, aldus er kan meer hersenactiviteit plaatsvinden doordat er meer ruimte is. Dit betreft één van de voordelen van meertaligheid. De uitkomsten van het onderzoek van Mondt (2006) omtrent de hersenactiviteit sluiten hierbij aan.

9.2 HERSENACTIVITEIT EENTALIGEN VERSUS MEERTALIGEN

Mondt (2006) deed onderzoek naar de hersenactiviteit van meertalige versus eentalige kinderen aan de *Vrije Universiteit Brussel* 'Bilingual Language education, its neurocognitive effect and opportunities'. Mondt liet 26 kinderen drie afzonderlijke taken uitvoeren: een lexico-semantische productietaak, een verbale selectieve aandachtstaak en een mentale rekentaak. De kinderen moesten woorden onder meer herkennen, selecteren en sorteren in zowel het Nederlands als het Frans. Gedurende de activiteiten werd met behulp van een hersenscan de hersenactiviteit gemeten van de kinderen in 7,5 tot 11 jarige leeftijd. Het bleek dat de meertalige kinderen de taken sneller uitwerkten met een lagere intense hersenactiviteit dan eentalige leeftijdsgenoten.

9.3 STERKER UITGEBOUWDE HERSENEN ZORGT VOOR HOGERE RESULTATEN

Volgens Swaef (2011) behalen tweetalige leerlingen in Finland en Spanje hogere resultaten op rekenen en wetenschappen. Van de Craen geeft aan dat dit tevens wordt vastgesteld in het beroepsonderwijs, 'het gaat dus niet enkel om kinderen die makkelijk en graag studeren', aldus Van de Craen (2010, zoals beschreven in Swaef, 2011). Er gaat blijkbaar een stimulerend effect uit van het actief gebruik van twee talen. Deze prikkel zorgt ervoor dat de neuronbanen verstevigd worden en de grijze materie toeneemt: aldus de twee basiselementen van het brein. Kortom, tweetaligen hebben sterker uitgebouwde hersenen omdat ze meer trainen. Van de Craen geeft tevens aan dat deze training bij simultane taalverwerving vanzelf gaat, omdat de kinderen telkens een afweging moeten maken tussen de twee talen die bij hen in dezelfde zone van het brein gelokaliseerd zijn.

9.4 ONDERSCHEIDEN VAN RELEVANTE EN IRRELEVANTE INFORMATIE

Grosjean & Ping (in: *The Psycholinguistics of Bilingualism*, 2012) beschrijven dat tweetaligen beter in staat zijn irrelevante informatie te onderdrukken dan eentaligen. Bialystok deed diverse onderzoeken naar meertaligheid vanaf 1992. Zo werd de figurentest afgenomen, waarbij een simpel patroon in een groter, complex figuur herkend moest worden. Tweetalige kinderen scoorden beter omdat zij zich beter konden focussen op de gewenste informatie. Daarnaast werd de Simon-test afgenomen. Bij deze test waren er twee knoppen, de linker knop moest ingedrukt worden wanneer er een groen vierkant zichtbaar was en de rechterknop bij een rood vierkant. De afbeeldingen verschenen soms boven de juiste knoppen en soms ergens anders. Ieder reageerde sneller wanneer de afbeelding zich boven de desbetreffende knop bevond. Wanneer dit niet het geval was, presteerden de tweetaligen echter beter dan de eentaligen. Tot slot leverde de Stroop-test eveneens positieve resultaten voor tweetaligen op. Dit maal moest zo snel mogelijk de zichtbare kleur van een woord worden genoemd. De letters van het gelezen woord vormden echter zelf ook een kleur.

9.5 MEERTALIGEN KUNNEN TAKEN BETER AFWISSELEN

Naast het onderdrukken van irrelevante gegevens blijken tweetaligen tevens beter te zijn in het afwisselen van taken. Dit bewees Bialystok (2010, zoals beschreven in Swaef, 2011) door kinderen diverse kaarten met verschillende figuren en kleuren te geven. Allereerst moesten de kaarten geordend worden op vorm. Vervolgens veranderde ze de opdracht en moest er gescheiden worden aan de hand van de kleur. De tweetalige kinderen konden gemakkelijker op de nieuwe opdracht overstappen. De eentaligen vonden het lastig om het nieuwe systeem toe te passen (Swaef, 2011).

9.6 MEERTALIGEN ZIJN BETER IN AUTOMATISEREN

Uit onderzoek van Van de Craen blijkt dat tweetaligen beter zijn in automatiseren. Zo werden hersenscans van zowel één- als tweetalige kinderen gemaakt. Zij losten verschillende rekensommen op waarbij de hersenactiviteit werd gemeten. Bij eentalige kinderen werd er een hoge hersenactiviteit waargenomen, bij (school)tweetalige kinderen een lage hersenactiviteit en tot slot bij (vroeg)tweetaligen werd er helemaal geen hersenactiviteit waargenomen (Grosjean & Ping, 2012).

9.7 MEERTALIGEN HEBBEN MINDER SNEL LAST VAN DEMENTIE

Daarnaast krijgen mensen die regulair gebruik maken van twee of meer talen minder snel last van dementie, aldus Bialystok (2010). Uit twee verschillende onderzoeken blijkt dat meertaligen 4,3 jaar later de gevolgen van Alzheimer ondervonden dan eentaligen. Om vast te stellen dat de oorzaak de tweetaligheid was, werd er tevens met andere aspecten rekening gehouden. Zo hadden de eentaligen zowel een langere opleiding genoten als de tweetaligen en hadden zij tevens een hogere professionele status. Desondanks toonde het onderzoek aan dat zij eerder te maken kregen met de ziekteverschijnselen van Alzheimer. Van de Craen (2010, zoals beschreven in Swaef, 2011) legt uit dat tweetaligen een sterker brein hebben met meer grijze materie en stevigere verbindingen. Hierdoor kunnen meertaligen beter weerstand bieden tegen het aftakelingsproces. Zij hebben dus meer reserves om op terug te vallen, 'maar hoe die cognitieve reserve precies werkt, weet niemand,' voegt Bialystok (2010) er aan toe.

9.8 COGNITIEVE ONTWIKKELING

In de folder 'Meertaligheid' van Afûk (2014), waarbij het gebruik van de Nederlandse en Friese taal centraal staat, worden tevens diverse voordelen op basis van onderzoeken genoemd aangaande meertaligheid. Zo zijn tweetalige kinderen taalgevoeliger en leren zij sneller een derde, vierde of vijfde taal. Daarnaast hebben meertalige kinderen een groter werkgeheugen, zij kunnen zich gemakkelijker focussen en concentreren, omdat ze van jongs af aan gewend zijn te schakelen tussen verschillende talen. Dit sluit tevens aan bij de onderzoeken van Bialystok. Ook leren meertalige kinderen vlotter technisch lezen, doordat ze eerder onderscheiden welke letter bij welke klank hoort waarbij de letters eerder gezien worden als één woord.

9.9 VOORDELEN DRIETALIG ONDERWIJS

Netwerk 375 benadrukt tevens diverse voordelen betreffende het drietalig onderwijs. Zo schrijft E. Goodijk et al. (2013) dat kinderen bij drietalige onderwijs vanaf groep 1 spelenderwijs de drie talen oppakken; kinderen leren al heel jong talen met elkaar te vergelijken; kinderen worden nieuwsgierig naar en scherp op taal; kinderen leren respect op te brengen voor mensen met een andere taal; kinderen ontwikkelen een beter taalgevoel en taalbesef; kinderen worden klaargemaakt voor een internationale samenleving.

9.10 NADELEN DRIETALIGE ONDERWIJS

Bialystok (2010) geeft echter wel een nadeel te kennen betreffende meertaligheid. Zo verklaar ze: 'Meertalige kinderen hebben over het algemeen een iets kleinere woordenschat in beide talen dan kinderen die maar één taal spreken.' Maar ze voegt hieraan toe: 'Als je alles bij elkaar optelt, kennen meertalige kinderen waarschijnlijk wel meer woorden,' (Bialystok, 2010).

Hoogleraar Antonella Sorace (2015, zoals beschreven in Oldenhuis, 2015) geeft te kennen in het *Friesch Dagblad*: 'Let wel: andere onderzoeken die voordelen van meertaligheid niet vinden, vinden ook geen nadelen.'

10. SAMENVATTING EN CONCLUSIES LITERATUURONDERZOEK

In dit hoofdstuk wordt een samenvatting gegeven van het literatuuronderzoek gericht op het praktijkonderzoek op *School X*. Achtereenvolgens worden de volgende onderwerpen behandeld: de Trijetalige Skoalle in Fryslân in het algemeen; ontwikkelingstraject tot drietalige basisschool; onderwijsmodellen voor een drietalige basisschool; ontwikkelingstraject tot VVTO-school; (meervoudige) taalverwerving; onderzoek naar effecten van meertaligheid.

10.1 DE TRIJETALIGE SKOALLE IN FRYSLÂN IN HET ALGEMEEN

Uit de literatuur blijkt dat in 1997/1998 zeven basisscholen in Fryslân starten met de pilot Trijetalige Skoalle, aldus Bleker & De Jager (2014). Inmiddels zijn 73 basisscholen aangesloten bij *Netwurk 3TS*, waarvan 27 basisscholen gecertificeerd (onder andere *School X*) en 40 in ontwikkeling zijn (Cedin, 2014). De organisatie *Netwurk 3TS*, begeleid door *Cedin Centrum Meertaligheid*, stelt de eisen voor een drietalige basisschool. 3TS, oftewel de drietalige school, staat voor onderwijs waarbij het Fries, Nederlands en Engels als vak- en voertaal worden aangeboden. Dit betekent dat de aan te leren taal (doeltaal of vaktaal) tevens gesproken wordt (voertaal), aldus Haijma (2013).

Paus en Oosterloo (2005) geven in *Frysk oan bod* een argumentatie vanuit drie gezichtsvelden betreffende de keus voor Fries als vak- en voertaal. Pedagogisch-didactisch is het van belang dat kinderen hun moedertaal ontwikkelen, dit heeft als gevolg: een taalfundament voor een tweede of derde taal, aldus *Netwurk 3TS* (2014); positief effect op de taalvaardigheidsontwikkeling in een tweede taal; positief effect op het cognitief functioneren van het individu (Paus & Oosterloo, 2005). Cultureel-maatschappelijk is de Friese taal van belang omdat Fryslân een tweetalige provincie betreft. Tot slot is de taal taalpolitiek gezien van belang omdat Fries een lagere status kent dan het Nederlands, zo zijn de meeste methodes en boeken in het basisonderwijs veelal in het Nederlands, door Fries als vak- en voertaal in te zetten kan dit de positie van de taal versterken, aldus Paus en Oosterloo (2005).

Voor Engels geldt het tegenovergestelde zo vermeldt *SLO* (2011) dat de taal onder andere in het basisonderwijs werd ingevoerd gezien het een internationale voertaal en lingua franca betreft. Tevens is er een Europees beleid ten aanzien van moderne vreemdetalenonderwijs: de *Europese Unie* streeft ernaar in alle landen van Europa het leren van een vreemde taal te stimuleren met als doel culturele diversiteit, tolerantie en Europees burgerschap te bevorderen. Tegenwoordig is het economisch perspectief vooral van belang: om mee te komen in de internationale economie wordt een goede beheersing van het Engels noodzakelijk gevonden (Onderwijsraad, 2008).

Corda et al. (2014) vermelden dat door middel van werkvormen en activiteiten de verschillende talen als doel moeten worden ingezet in het drietalig basisonderwijs.

10.2 ONTWIKKELINGSTRAJECT TOT DRIETALIGE BASISCHOOL

Het ontwikkelingstraject tot een drietalige school duurt circa drie jaar waarbij de basisschool subsidie ontvangt van de provincie Fryslân voor de begeleiding. Deze bestaat uit: opleidingen/cursussen die gevolgd kunnen worden door het team; een native speaker die de basisschool ondersteund betreffende de Engelse taal; extra lesmaterialen en examens voor de leerlingen.

Als drietalige basisschool vormen allereerst de kerndoelen Fries, Nederlands en Engels de leidraad (zie bijlage 1, 2 en 3); daarbij zijn de criteria voor een drietalige basisschool gesteld door *Netwurk 3TS* van belang (zie bijlage 5 voor de criteria van een drietalige school BASIS). Wanneer een basisschool na drie jaar denkt te voldoen aan bovengenoemde criteria, vraagt ze bij *Netwurk 3TS* een klassenconsultatie aan. Gebaseerd op de criteria voor een drietalige basisschool ontvangt de school een visitatierapport naar aanleiding van een screening. De visitatiecommissie screent de school op de volgende aspecten: het integraal taalbeleidsplan; het Fries, Nederlands en Engels als vak- en voertaal; gebruik van de drie talen door de leerkrachten in de klas; gebruik van de drie talen door de leerkrachten naar ouders/verzorgers toe; de meertalige omgeving van de school; toetsing van de drie talen; attitude en motivatie van de leerkrachten betreffende drietalig onderwijs; bijscholing van leerkrachten betreffende drietalig onderwijs; doorgaande lijn betreffende de drie talen binnen de school.

10.3 ONDERWIJSMODELLEN VOOR EEN DRIETALIGE BASISSSCHOOL

Op basis van de gestelde eisen het visitatierapport naar de eisen van *Netwurk 3TS* kan een school diverse titels ontvangen. In de brochure '*Iedere school in Fryslân is meertalig!*' (Goodijk, 2013) staan vijf verschillende routes aangegeven: startvariant 1, startvariant 2, 3TS-BASIS, 3TS-PLUS en 3TS-STER. Iedere route kent een integraal taalbeleidsplan, continuïteit van leren in ieder leerjaar en het consequent gebruik van doeltaal als voertaal. Bij zowel startvariant 1 als 2 wordt Engels in de groepen 7 en 8 aangeboden. Vanaf 3TS-BASIS wordt Engels vanaf groep 1 tot en met 8 aangeboden, een school voldoet dan nog niet aan de VVTO-normen. Wanneer de basisschool wel voldoet aan de *Landelijke standaard VVTO*, naast de criteria die *Netwurk 3TS* stelt voor drietalig onderwijs, worden zij 3TS-PLUS gecertificeerd. Voor de titel 3TS-STER moet een school ruime ervaring hebben met internationalisering en voor hoge resultaten gaan (Corda, Philipsen, & de Graaff, 2014).

10.4 ONTWIKKELINGSTRAJECT TOT VVTO-SCHOOL

Aan de hand het *Model voor VVTO Engels vanaf groep 1* kan de basisschool vaststellen hoe ze hun Engelse onderwijs kunnen verbeteren zodat in de toekomst de doelen van de *Landelijke standaard VVTOE* (bijlage 6) behaald kunnen worden en het team voldoet aan het VVTO-lerarenprofiel (bijlage 7).

Een startende VVTO-school doet gemiddeld twee tot vier jaar over het ontwikkelingstraject en wordt gedurende die tijd tweemaal gemeten: na een periode van één à twee jaar met een voorlopige erkenning als VVTO-school en daaropvolgend één à twee jaar later voor de volledige erkenning. In het eerste jaar, jaar 0, laat de school zich informeren over de diverse mogelijkheden en worden de hoofdlijnen voor het meer-jarentraject vastgelegd. Zo worden belangrijke keuzes betreffende de methode en een globaal lesplan gemaakt. Daaropvolgend vindt fase 2 plaats, aldus jaar 1 van de VVTO-school. Deze fase staat in het teken van oefening en gewinning aan de nieuwe materialen en werkvormen. Op basis van de evaluatie eind dat jaar, kan de school het besluit nemen om door te stromen naar de derde fase en een visitatie aan te vragen. Aan de hand van de visitatie worden aanbevelingen gedaan gericht op een goede voltooiing van de derde fase bestaande uit de jaren 2, 3 en 4. In deze fase wordt er gewerkt aan de professionalisering van het team en wordt het Engelse onderwijs op de basisschool verbreed en verdiept. Verbreding vindt plaats door meer onderwijstijd en aanbod van andere lessen en activiteiten in het Engels. Daarnaast zorgt het taalbeleid, de grote variatie aan werkvormen en de internationalisering voor verdieping. Fase 3 wordt afgerond met een tweede visitatie. Wanneer de school aan de *Landelijke standaard VVTOE* (zie bijlage 6) voldoet ontvangt zij het keurmerk VVTO-school.

10.5 (MEERVOUDIGE) TAALVERWERVING

Het *Europees Platform* vermeldt dat het van belang is dat een leerkracht op een drietalige basisschool kennis heeft van de meertalige taalverwerving.

Paus et al. (2010) geeft aan dat de volgende vier aspecten van belang zijn bij taalverwerving: spreken, luisteren, lezen en schrijven. Zij beschrijven vier perioden betreffende de taalverwerving: de *prelinguale periode*, de *vroeglinguale periode*, gevolgd door de *differentiatiefase* met tot slot de *voltooiingsfase*.

Paus et al. (2010), Huizing et al. (2007), Philipen et al. (2006) en Hoffman (2001) beschrijven ieder diverse vormen van meertaligheid. Zo geven Paus et al. (2010) drie vormen van meertaligheid weer: een taal kan passief beheerst worden – de taal wordt begrepen –, de taal wordt actief beheerst – men de taal kan spreken en schrijven – of er vindt een combinatie plaats tussen passieve en actieve taalbeheersing. Huizing et al. (2007) beschrijft twee manieren van tweetaligheid: de *simultane tweetaligheid*, waarbij een kind de taal verwerft in de leeftijd van 0 tot 7 jaar en overlappende hersenactiviteit plaatsvindt of *successieve tweetaligheid*, waarbij de taal na het zevende levensjaar wordt verworven en er geleerd wordt door een transfer naar de moedertaal te maken (Mondt, 2006). Philipen et al. (2006) en Hoffman (2001) concluderen dat meertaligheid zich op diverse manieren kan voordoen: een kind kent één thuistaal en leert op school een tweede en derde taal; een kind kent twee thuistalen waarvan één de landstaal betreft en leert een derde taal op school; een kind kent twee thuistalen waarbij de landstaal op school verworven wordt en een derde taal op school geleerd wordt.

Cummins (1980) geeft meertaligheid weer in het IJsbergmodel, de verschillende ijsbergen zijn de diverse talen. Deze talen kennen echter een gemeenschappelijk basis onder het wateroppervlak: een universeel taalvermogen in de hersenen. De uitstekende toppen zijn niet standaard even groot en kunnen veranderen van omvang. Dit hangt namelijk af van het gebruik en het leren, oftewel de noodzaak van de taal in het leven van de taalleerder (Riemersma, Meertalig Onderwijs, Jaargang 3).

Krashen (in: Schütz, 2014) en Swain (2000) gaan in hun onderzoeken verder in op de hoe taalverwerving plaatsvindt. Krashen (in: Schütz, 2014) stelt in de *Acquisition-Learning hypothesis* vast dat er twee manieren zijn om een taal te leren: allereerst kan er een onderbewuste acceptatie plaatsvinden van de taal zoals bij *native speakers*; een tweede manier is de taal bewust aan te leren. De optimale manier om een taal te leren is volgens Krashen (in: Schütz, 2014) de eerst genoemde wijze: natuurlijke taalverwerving.

Krashen (in: Schütz, 2014) stelt met zijn *Input hypothesis* dat twee aspecten van belang zijn voor de taalverwerving: de input van een volwassene en een begrijpelijk taalaanbod. Wanneer er geen input is, zal het kind geen voorbeeld hebben en vindt er geen leerproces plaats. De begrijpelijke input moet, aldus Krashen, zich één stap boven het huidige taalvermogen bevinden: $i + 1$, oftewel begrijpelijke input met 1 schepje er bovenop.

Swain (2000) reageert op de theorie van Krashen met de *outputhypothese*. Door taal te produceren en te reflecteren op fouten en deze tevens te verbeteren komt de taalleerder een stapje hoger en vindt er taalverwerving plaats, aldus Swain (2000).

Op grond van de onderzoeken van Krashen (1981) en Cummins & Swain (1986) (in: Corda et. al, 2014) wordt aangenomen dat de mens geboren wordt met een taalvermogen. Dit taalvermogen kan ontwikkeld worden tot een concrete taal, afhankelijk van de talige input (Corda et al. 2014).

10.6 ONDERZOEK NAAR EFFECTEN VAN MEERTALIGHEID

Betreffende de nadelen van meertalige taalverwerving is weinig tot geen literatuur te vinden. Bialystok (2010) geeft echter wel aan een nadeel te kennen, zo verklaar ze: 'Meertalige kinderen hebben over het algemeen een iets kleinere woordenschat in beide talen dan kinderen die maar één taal spreken.' Maar ze voegt hieraan toe: 'Als je alles bij elkaar optelt, kennen meertalige kinderen waarschijnlijk wel meer woorden,' (Bialystok, 2010).

Hoogleraar Antonella Sorace (2015, zoals beschreven in Oldenhuis, 2015) geeft te kennen in het *Friesch Dagblad*: 'Let wel: andere onderzoeken die voordelen van meertaligheid niet vinden, vinden ook geen nadelen.'

Uit de onderzoeken van Broca en Wernicke (2009), Mondt (2006), Van de Craen (2010, zoals beschreven in Swaef, 2011) en Bialystok (Swaef, 2011) blijkt dat meertaligheid vele voordelen kent. Zo vermelden ook E. Gooddijk et al. (2013) en de Afûk (2014) diverse voordelen. Hieronder worden de onderzoeken achtereenvolgens gepresenteerd.

Allereerst zorgt een simultane meertalige taalverwerving voor meer verbindingen in de hersenen met daardoor een snellere hersenactiviteit terwijl dit minder energie vraagt; de sterker uitgebouwde hersenen zorgen tevens voor hogere resultaten op rekenen en wetenschappen; daarnaast kunnen meertaligen sneller onderscheid maken tussen relevante en irrelevante informatie en kunnen zij taken sneller afwisselen; dit heeft tevens een positief effect op het automatiseren; meertaligen hebben een groter werkgeheugen waardoor zij gemakkelijkere kunnen focussen en concentreren; zij leren sneller een nieuwe taal doordat ze taalgevoeliger zijn; tevens kunnen meertalige kinderen vlotter technisch lezen; wanneer kinderen vanaf groep 1 in aanraking komen met een vreemde taal leren zij meteen talen te vergelijken en worden ze nieuwsgierig en scherp op taal; daarnaast leren ze respect op te brengen voor mensen met een andere taal; meertaligen ontwikkelen een beter taalgevoel, taalbesef en zijn beter voorbereid op een internationale samenleving; tot slot hebben meertaligen minder snel last van dementie, uit twee verschillende onderzoeken blijkt dat meertaligen 4,3 jaar later de gevolgen van Alzheimer ondervinden dan eentaligen.

Kortom, een meertalige taalverwerving kent vele voordelen. Op basis van de hierboven genoemde onderzoek en de redenen voor een drietalige basisschool zoals weergegeven in paragraaf 10.1 kan worden geconcludeerd dat een drietalige basisschool een positief effect heeft op vele ontwikkelingen van het kind. Zoals in paragraaf 10.3 is benoemd, kiest de school een traject dat bij haar past, wat de uitvoering van het drietalige concept mogelijk maakt voor de teamleden van de basisschool.

11. INLEIDING OP PRAKTIJKONDERZOEK

In het voorgaande deel is beschreven wat de motieven zijn voor drietalig onderwijs, welke positieve invloeden meertaligheid heeft voor het kind op basis van diverse onderzoeken, hoe drietalig onderwijs wordt ingevoerd, welke mogelijkheden betreffende 3TS er zijn en welke eisen er gesteld worden.

Gericht op de uitvoering van het praktijkonderzoek wordt in dit hoofdstuk een koppeling gemaakt tussen de theorie en de hoofdvraag die *School X* stelt:

Wat is de huidige stand van zaken als het gaat om de invoering van drietalig onderwijs (BASIS gecertificeerd) volgens de eisen van *Netwurk 3TS* op *School X* naar de mening van de eigen teamleden?

De volgende deelvragen staan hierbij centraal:

- 1. Wat is de mening van de teamleden van *School X* betreffende het gebruik van de talen Nederlands, Fries en Engels op *School X*?**
 - 1.1 Welke motieven hebben de teamleden van *School X* voor de keuze van het drietalig concept op de basisschool?
 - 1.2 Welke moedertalen hebben de leerlingen en teamleden op *School X*?
 - 1.3 Hoe schatten de teamleden van *School X* hun eigen Friese en Engelse vaardigheden in?
 - 1.4 Hoeveel tijd wordt er besteed aan Fries en Engels als vak- en voertaal in de groepen 1 t/m 8 op *School X*?
 - 1.5 In welke mate staan de teamleden van *School X* open voor uitbreiding van het Fries als voertaal?
 - 1.6 In welke mate staan de teamleden van *School X* open voor uitbreiding van het Engels als voertaal?
- 2. Hoe wordt het vak Fries aangeboden volgens de teamleden op *School X*?**
 - 2.1 Welke methoden en materialen worden er gebruikt in de groepen 1 t/m 8 om het Friese onderwijs vorm te geven?
 - 2.2 Welke taaldomeinen vinden de teamleden van belang voor de leerlingen bij het Friese onderwijs in de groepen 1 t/m 8 op *School X*?
 - 2.3 Welke toetsing en/of registratie middelen worden gebruikt in de groepen 1 t/m 8 om het niveau op het gebied van Fries weer te geven?
 - 2.4 Welke schatting maken de teamleden van *School X* gezien de mening van de leerlingen betreffende het vak Fries?
 - 2.5 Welke behoeftes hebben de teamleden op *School X* als het gaat om Friese werkvormen?
- 3. Hoe wordt het vak Engels weergegeven volgens de teamleden op *School X*?**
 - 3.1 Welke methoden en materialen worden er gebruikt in de groepen 1 t/m 8 om het Engelse onderwijs vorm te geven?
 - 3.2 In welke mate zijn de vier domeinen van belang bij het Engelse onderwijs volgens de teamleden van *School X*?
 - 3.3 Welke toetsing en/of registratie middelen worden gebruikt in de groepen 1 t/m 8 om het niveau op het gebied van Engels weer te geven?
 - 3.4 Welke schatting maken de teamleden van *School X* gezien de mening van de leerlingen betreffende het vak Engels?
 - 3.5 Welke behoeftes hebben de teamleden op *School X* als het gaat om Friese werkvormen?
- 4. Wat zijn de ervaringen en behoeftes van de teamleden op *School X* gericht op de veranderingen na de invoering van het drietalig onderwijs?**
 - 4.1 Wat zijn de positieve veranderingen volgens de teamleden van *School X* als het gaat om het drietalige concept?
 - 4.2 Wat zijn de struikelpunten volgens de teamleden van *School X* als het gaat om het drietalige concept?

5. In welke mate voldoet *School X* aan de criteria van *Netwerk 3TS BASIS*?

- 5.1 In welke mate voldoet *School X* volgens de teamleden aan de algemene criteria gesteld door *Netwerk 3TS BASIS* gecertificeerd?
- 5.2 In welke mate voldoet *School X* volgens de teamleden aan de criteria voor groep 1-2 gesteld door *Netwerk 3TS BASIS* gecertificeerd?
- 5.3 In welke mate voldoet *School X* volgens de teamleden aan de criteria voor groep 3-4 gesteld door *Netwerk 3TS BASIS* gecertificeerd?
- 5.4 In welke mate voldoet *School X* volgens de teamleden aan de criteria voor groep 5-6 gesteld door *Netwerk 3TS BASIS* gecertificeerd?
- 5.5 In welke mate voldoet *School X* volgens de teamleden aan de criteria voor groep 5-6 gesteld door *Netwerk 3TS BASIS* gecertificeerd?

11.1 DEELONDERZOEKEN

Op basis van de hierboven genoemde hoofdvraag en deelvragen zullen in het praktijkonderzoek twee deelonderzoeken plaatsvinden: er zullen documentenanalyses plaatsvinden en daaropvolgend interviews. Allereerst zal er een documentenanalyse plaatsvinden gericht op de eisen die worden gesteld aan een drietalige basisschool BASIS door *Netwerk 3TS*, gevolgd door een analyse van de eisen benoemd in het visitatierapport. Aan de hand van deze gegevens en rekening houdend met de context van de school - zoals in het literatuurverslag beschreven - zal een interview worden opgesteld naar de mening van de teamleden als het gaat om de huidige stand van zaken betreffende drietalig onderwijs.

11.2 ONDERZOEKSVORM

Op basis van de gegevens van de interviews vindt een beschrijvend onderzoek plaats, zoals Oost & Markenhof (in: Van der Donk & Van Lanen, 2010) dit beschrijven in *Praktijkonderzoek in de school*. De uitkomsten van het onderzoek kunnen een aanleiding vormen voor het maken van vervolgstappen betreffende het drietalig onderwijs op *School X*. Naast een beschrijvend onderzoek vindt er tevens een vergelijkend onderzoek plaats (Van der Donk & Van Lanen, 2010). Zo wordt de praktijk vergeleken met de theorie, aldus: waar voldoet *School X* wel of niet aan de eisen die *Netwerk 3TS* stelt voor een drietalige basisschool BASIS.

11.3 ONDERZOEKSGROEP

De onderzoeksgroep bestaat uit de dertien teamleden van *School X*. Hierbij gaat het om de leerkrachten van de groepen 1 tot en met 8, de klassen-assistent en de intern begeleider. Het team bestaat uit twee heren en elf dames, waarbij de leeftijd varieert tussen de 24 en 65 jaar. Voor iedere leerkracht geldt dat hij/zij een duo-collega heeft. Zoals tevens in de context van de school beschreven is, zijn er vele wisselingen geweest in het team van *School X*. Het is dan ook van belang om te weten dat sommigen vanaf de start bij het drietalig onderwijs zijn betrokken, terwijl anderen hier dit jaar voor het eerst mee in aanraking zijn komen en geen aandeel hebben gehad in de keus voor drietalig onderwijs.

Op het moment van afname was er een interim directeur op de school werkzaam. Om inzicht in de mening van het team te krijgen is deze niet meegenomen in het onderzoek.

11.4 VALIDITEIT EN BETROUWBAARHEID

Tijdens dit onderzoek staan validiteit en betrouwbaarheid centraal, zo is het onderzoek gebaseerd op de literatuurstudie, oftewel er is rekening gehouden met de inhoudsvaliditeit. Van der Donk en Van Lanen (2010) beschrijven vijf verschillende vormen validiteit: democratische validiteit, procesvaliditeit, dialogische validiteit, katalyserende validiteit en resultaat validiteit, met deze aspecten is dan ook rekening gehouden tijdens het onderzoek.

11.4.1 Validiteit van het onderzoek

Door alle teamleden bij het onderzoek te betrekken, op de directeur na zoals hierboven beschreven, wordt de democratische validiteit van het onderzoek verhoogd: ieder kan zijn/haar inbreng geven en deze kunnen met elkaar worden vergeleken. Normaliter worden op *School X* vergaderingen eerst gepland waarbij vervolgens –

tijdens de vergadering – bijvoorbeeld ontwikkelingen van leerlingen of processen worden besproken. Wanneer het enkele leerlingen betreft kan dit ook een gesprek onder vier ogen zijn met bijvoorbeeld de intern begeleider. De keuze voor een interview draagt gezien de aanpak van de schoolorganisatie bij aan de procesvaliditeit. Zo werden de interviews tevens gepland en vond er vervolgens een dialoog plaats, een procedure die bekend is binnen het team. Het onderzoek werd op de opleiding systematisch gevolgd door de onderzoeksbegeleider en vijf critical friends (medestudenten binnen de *Minor Meertaligheid in Internationaal Perspectief*), wat de dialogische validiteit bevordert. Daarnaast is het onderzoek erop gericht deelnemers een beter begrip te laten krijgen van de onderwijspraktijk met het oog op verbetering in de toekomst. Wanneer blijkt dat de teamleden aan het eind van het onderzoek een beter zicht hebben gekregen op de processen die zich afspelen in de school, draagt dit tevens bij aan de katalyserende validiteit. Dit heeft tot doel dat het team tevens nieuwe stappen kan zetten betreffende de invoering van drietalig onderwijs en daarbij bijdraagt aan de resultaat validiteit.

11.4.2 Betrouwbaarheid van het onderzoek

Dit onderzoek wordt zo betrouwbaar mogelijk uitgevoerd, zo zijn er bij het literatuuronderzoek diverse bronnen (triangulatie) gebruikt om de betrouwbaarheid te vergroten. Daarnaast zijn criteria van *3TS Netwerk* en de criteria van de visitatiecommissie voor een drietalige basisschool BASIS geanalyseerd en dienen deze als basis voor het interview. In het interview zitten tevens controlevragen verwerkt, daarnaast kent iedere leerkracht op *School X* een duo-collega waarbij antwoorden en interpretaties opnieuw vergeleken kunnen worden, dit verhoogd de betrouwbaarheid van de dataverzamelingen. In de meeste gevallen kwamen de antwoorden van de controlevragen overeen, in vier gevallen was dit niet het geval, deze worden hieronder genoemd.

Zo heeft groep 1/2 het Engels als vak drie kwartier op het rooster staan, maar in werkelijkheid wordt dit korter gegeven, gezien de spanningsboog van de kleuters. Bij groep 7/8 staat het Engels als vak een half uur op het rooster, er wordt echter wel meer tijd aan het Engels besteed: zo wordt er op de vrijdag een half uur aan Engels gedaan door de Nederlandse spellingswoorden naar het Fries en naar het Engels te vertalen en op de donderdag wordt de gehele middag zoveel mogelijk Engels gesproken en vinden de instructies plaats in het Engels bij het vak geschiedenis. Tevens gaf een leraar aan niet achter het drietalig concept te staan en geen cursus Engels te willen doen, later gaf de leraar aan het wel belangrijk te vinden dat er een Engelse middag in de bovenbouw is en dat dit hoort bij het drietalig concept, dan vermeldt ze tevens dat ze dan toch een Engelse cursus zou moeten doen. Tot slot gaven bijna alle leraren tijdens het interview, op twee na, aan zich 'vaardig' tot 'heel vaardig' bij het: luisteren, spreken en lezen in zowel het Fries als het Engels te voelen. Eén van de twee leraren geeft aan zich 'niet vaardig' te voelen op het gebied van spreken in het Engels en de ander voelt zich niet vaardig bij het lezen in het Engels. Bij beide talen geeft een aantal van vier leraren aan zich 'niet vaardig' te voelen bij het deelaspect: schrijven. Aan het eind van het interview werd een soortgelijke (controle)vraag gesteld, waarbij drie van de elf leraren aangaven tegen het gebrek van eigen vaardigheden in de Friese en Engelse taal aan te lopen. Eén leraar geeft aan dat de Friese schrijfvaardigheid soms een struikelpunt vormt, de andere twee leraren geven aan zich niet altijd helemaal te vertrouwen met het Engels. Opvallend is dat maar één van deze drie leraren bij de eerste vraag in het interview over dit onderwerp, aangaf zich 'niet vaardig' te voelen.

Het interview bestaat uit vijftig vragen, waarbij de meerderheid 58% gesloten vragen zijn. Deze gesloten vragen bieden de basis voor het onderzoek en worden telkens gevolgd door een vraag waarbij de leerkracht meer uitleg kan geven, daarbij werd aan ieder teamlid dezelfde vragen gesteld en vonden de gesprekken één op één plaats. Tot slot werd voorafgaand aan het interview aangegeven dat het er om gaat wat de leerkrachten werkelijk vinden en een reëel beeld van het drietalige concept op *School X*, op deze manier kunnen de teamleden samen een keus maken voor de drietalige school in de toekomst.

11.4.3 Toelichting keuze voor een interview

Er is bewust gekozen voor een interview gezien het van belang is dat iedere leerkracht zo concreet mogelijk kan verwoorden wat de stand van zaken is en er tevens doorgevraagd kan worden naar specifieke zaken betreffende het drietalig onderwijs.

Dit brengt met zich mee dat er bij een mondeling interview tevens de kans bestaat dat een leerkracht sociaal wenselijk zal antwoorden of niet alle opties kent/ paraat heeft. Op basis van deze argumenten zou een enquête een alternatief bieden. Gezien een enquête vrijwel alleen geschikt is voor 'wat-vragen', aldus Van der Donk & Van Lanen (2010), is er gekozen voor een interview waarbij de 'hoe- en waaromvragen' centraal staan. Deze laatste twee vraagsoorten zijn namelijk van essentieel belang bij dit praktijkonderzoek. Zo is het van belang om

te weten 'hoe' het drietalige onderwijs wordt vormgegeven, op welke wijze zij voldoen aan de eisen die *Netwurk 3TS* stelt en 'waarom' zij bepaalde keuzes maken betreffende drietaligheid.

Door bij het interview te kiezen voor meerkeuze vragen met daaraan gekoppeld een 'hoe- of waaromvraag', dit uitgebreid op papier te zetten en tevens aan de geïnterviewde voor te leggen, wordt het punt waarbij het team opties niet kent/ paraat heeft zoveel mogelijk ontweken en daarbij de betrouwbaarheid verhoogd. Een voorbeeld waarbij een meerkeuze vraag gekoppeld wordt aan een 'hoe- of waaromvraag' is: 'Zou u graag hulp krijgen van een *native speaker* of iemand die gespecialiseerd is in het vak Engelse vak?' waarbij uitsluitend ja of nee geantwoord kan worden gevolgd door de vraag: 'Waarom heeft u hier wel of geen behoefte aan?'.

12. HUIDIGE SITUATIE VAN *SCHOOL X* ALS DRIETALIGE SCHOOL BASIS

12.1 MOTIEVEN VOOR DRIETALIG CONCEPT DOOR TEAMLEDEN OP *SCHOOL X*

Naar aanleiding van de hoofdvraag wordt eerst de huidige situatie van *School X* als drietalige school BASIS in kaart gebracht. Op basis van de deelvraag naar de motieven van de teamleden om te kiezen voor drietalig onderwijs, gaf 73% van de respondenten aan dat zij achter de keuze voor een drietalig concept staan. De beweegredenen die de leraren tijdens het interview ter sprake brachten zijn hieronder samengevoegd, hierbij is de volgende onderverdeling gemaakt: Nederlandse taal, Friese taal, Engelse taal en algemeen. Onder het laatste kopje worden redenen weergegeven die niet specifiek bij één van de drie talen behoren.

Motieven voor drietalig concept door teamleden <i>School X</i>	
Nederlandse taal	• Allereerst vinden de leraren het Nederlands van belang omdat dit de landstaal betreft.
Friese taal	• De leraren willen aansluiten bij de moedertaal van het merendeel van de leerlingen. • De leraren willen aansluiten bij de leefwereld van de kinderen, juist ook voor Nederlandstalige kinderen. • De leerlingen voelen zich vertrouwd door de Friese taal. De taal ligt dicht bij het gevoel. • Leraren vinden het van belang de Friese minderheidstaal in stand te houden omdat het cultuur erfgoed betreft. • De leraren achten het Fries tevens van belang voor de Nederlandstalige kinderen, gezien de omgeving waar zij zullen opgroeien.
Engelse taal	• De leraren vinden het Engels belangrijk omdat het een wereldtaal betreft. • Leerlingen worden voorbereid op het wereldburgerschap. • De leraren willen de Engelse spreekvaardigheid van de leerlingen stimuleren, hoe jonger, hoe beter de uitspraak. • De leerlingen moeten zich tevens kunnen redden in het buitenland. • Engels is de toekomst voor de leerlingen, op het voortgezet onderwijs is het Engels één van de drie kernvakken en tevens bij een vervolgonderwijs (HBO, universiteit) zullen de leerlingen baat hebben bij een goede beheersing van het Engels. • Leerlingen hebben de Engelse taal nodig bij ICT gebruik, aansluitend bij de 21st century skills.
Algemeen	• Leerlingen krijgen kennis van talen: leren talen vergelijken, achtergronden van talen kennen en de geschiedenis. • De leraren willen de leerlingen nieuwsgierig maken naar taal. • Meertaligheid bereidt de leerlingen voor op de toekomst. • Leraren vinden het van belang om vanaf de kleuters te beginnen met meertalig onderwijs, omdat zij minder schroom kennen. • De leerlingen zitten tijdens de basisschoolperiode in de taalgevoelige periode, de leraren willen deze periode benutten. • Tot slot blijkt uit onderzoek dat meertaligheid op diverse gebieden een positief effect heeft.

Figuur 32.1 Motieven voor drietalig concept door teamleden *School X*

Uit figuur 12.1 blijkt dat de teamleden samen vele redenen kennen om te kiezen voor drietalig onderwijs. Toch gaf 27% aan niet te zouden kiezen voor het drietalige concept, de volgende redenen werden benoemd: er is weinig tot geen verschil te zien is tussen tweetalig en drietalig onderwijs (althans zoals heden); de leraren geven alle drie aan geen meerwaarde te ervaren bij drietalig onderwijs voor de leerlingen; twee leraren vinden vooral het Nederlandse onderwijs naast het Fries van belang, gezien de kinderen nog jong zijn en bijna alle kinderen Friestalig, oftewel er is geen noodzaak naar het Engels. Opvallend is dat de leraren die aangaven niet te zouden kiezen voor een drietalig concept, tevens allemaal niet de invoering van het drietalig onderwijs hebben meegemaakt.

12.2 MOEDERTAAL LEERLINGEN EN LERAREN

In deze deelparagraaf wordt de vraag naar wat de moedertalen van de leerlingen en teamleden op *School X* zijn beantwoord om een beeld te vormen van de huidige situatie op *School X*. In figuur 12.2 zijn links de groepen onder elkaar weergegeven. Vervolgens wordt in de tweede kolom het aantal leerlingen per groep weergegeven, met het totaal aantal leerlingen op de hele school onderaan: 130 leerlingen. Daarna is te zien hoeveel leerlingen er Friestalig, hoeveel Nederlandstalig en hoeveel een andere moedertaal kennen.

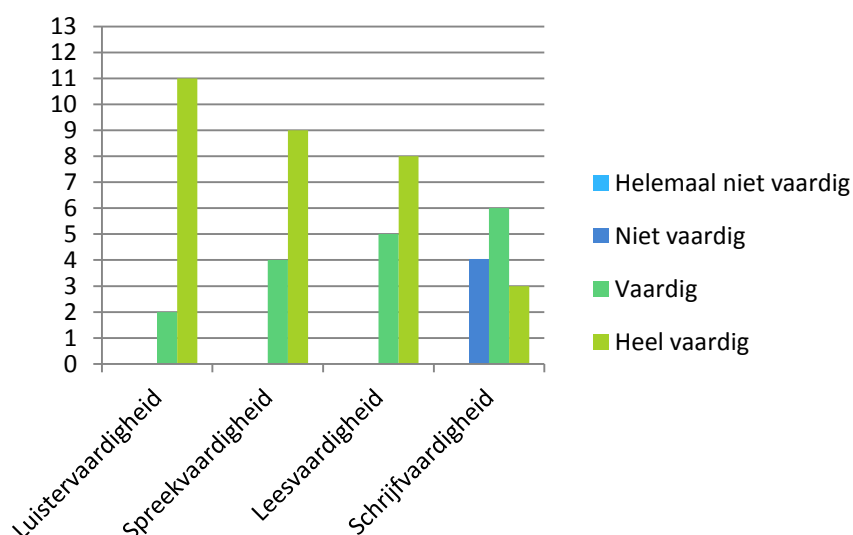
Groep	Leerlingpopulatie	Friestalig	Nederlandstalig	Anders
1/2	35	34	1	geen
3/4	20	19	geen	1
4/5	24	23	1	geen
6/7	27	25	2	geen
7/8	24	22	2	geen
Totaal	130	123	6	1

Figuur 12.2 Moedertaal leerlingen *School X*

Op de vraag naar wat de moedertalen van de leerlingen en teamleden op *School X* is, werd geconstateerd dat 95% van de 130 leerlingen op *School X* het Fries als moedertaal heeft, zoals weergegeven in figuur 12.2 (123 van de 130 leerlingen). Uit de interviews blijkt tevens dat een grote meerderheid van de teamleden van *School X* het Fries als moedertaal heeft, namelijk 92%.

12.3 FRIESE EN ENGELSE TAALVAARDIGHEID VAN LERAREN

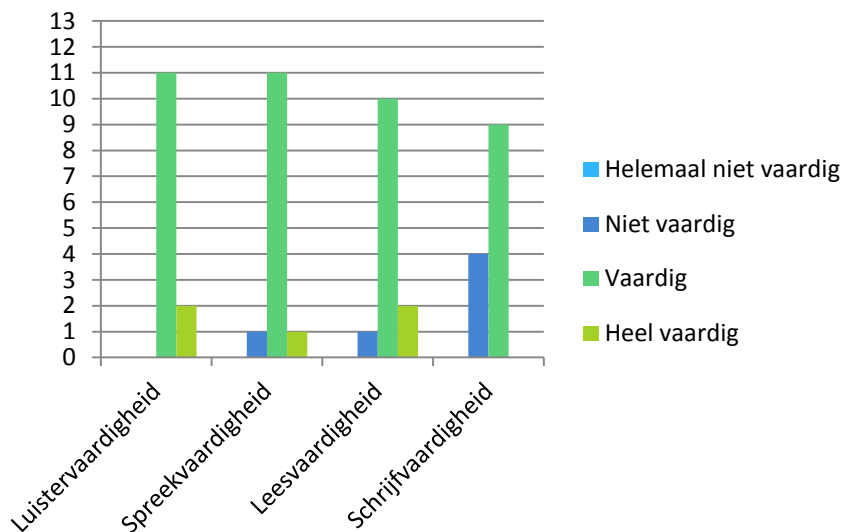
De leraren is gevraagd een inschatting te maken van de eigen taalvaardigheid Fries en eigen taalvaardigheid Engels. In de figuren 12.3 en 12.4 worden de gegevens gepresenteerd gericht op de deelvraag naar de inschatting die de teamleden maken wat betreft respectievelijk de eigen taalvaardigheid Fries (figuur 12.3) en de eigen taalvaardigheid Engels (figuur 12.4). Daarbij is gevraagd een inschatting te maken per deelvaardigheid: luisteren, spreken, lezen en schrijven, deze aspecten zijn in figuur 12.3 en 12.4 te vinden op de horizontale as. Op de verticale as is het aantal respondenten weergegeven, met een totaal van dertien respondenten. De leraren konden per deelvaardigheid uit vier opties kiezen: 'heel vaardig', 'vaardig', 'niet vaardig' of 'helemaal niet vaardig', deze opties worden weergegeven door de verschillende kleuren in figuur 12.3 en 12.4. Hieronder volgt eerst figuur 12.3 gericht op de Friese taalvaardigheden van de teamleden op *School X*.

Figuur 12.3 Beheersing taalvaardigheden Fries teamleden *School X*

Uit figuur 12.3 blijkt dat de teamleden hun Friese taalvaardigheden als 'vaardig' tot 'heel vaardig' beoordelen bij het luisteren, spreken en lezen. Alleen bij het deelaspect schrijfvaardigheid is in figuur 12.3 een blauwe kleur te zien, wat betekent dat vier leraren zich niet vaardig voelen bij het schrijven in de Friese taal.

Vervolgens wordt in figuur 12.4 de Engelse taalvaardigheden van de leraren naar eigen inzicht beoordeeld.

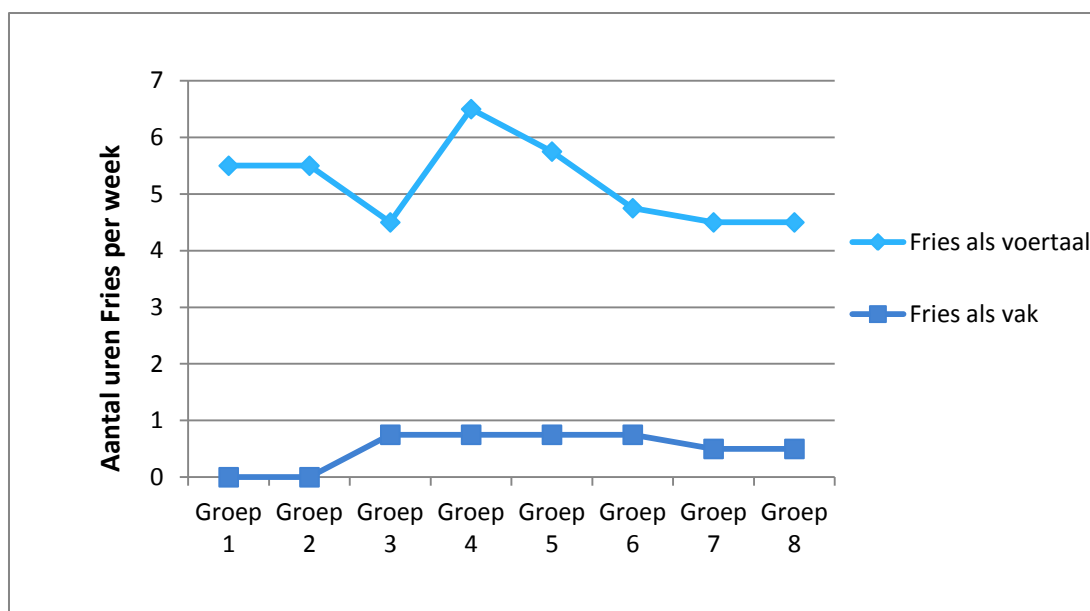

Figuur 12.4 Beheersing taalvaardigheden Engels teamleden School X

Aan de hand van figuur 12.4 is te zien dat de meerderheid van de leraren zichzelf 'vaardig' achten op de vier deelaspecten: luisteren, spreken, lezen en schrijven. Figuur 12.3 en 12.4 met elkaar vergelijkend is het opvallend dat er bij de beheersing van de Friese taalvaardigheden met name wordt gekozen voor 'heel vaardig' en bij de beheersing van de Engelse taalvaardigheden van de teamleden voor de keuze 'vaardig'. Bij het deelaspect 'schrijfvaardigheid' in figuur 12.4 wordt evenals bij de Friese taalvaardigheid door vier respondenten gekozen voor 'niet vaardig'.

12.4 TIJDSBESTEDING FRIES EN ENGELS ALS VAK- EN VOERTAAL OP SCHOOL X

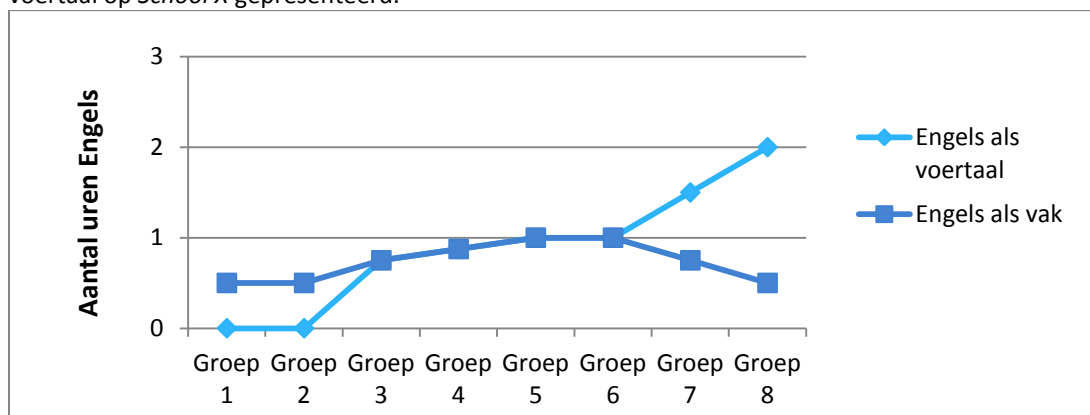
De volgende deelvraag luidt: 'Hoeveel tijd wordt er besteed aan Fries en Engels als vak- en voertaal in de groepen 1 t/m 8 op School X?' Om een duidelijk beeld van de tijdsbesteding aan zowel het Fries als het Engels op School X te krijgen wordt in bijlage 11 zowel het weekrooster voor Fries als Engels uitgewerkt voor de diverse groepen. In de figuren 12.5 en 12.6 is de tijdsbesteding in uren betreffende de vak- en voertaal Fries en vervolgens Engels uitgewerkt. Hieronder wordt allereerst het aantal uren Fries als vak- en voertaal volgens de teamleden op School X weergegeven. De horizontale as geeft de verschillende groepen aan, de verticale as het aantal uren Fries per week, waarbij de lichtblauwe lijn voor de 'voertaal' staat en de donker blauwe lijn het Fries als 'vak' weergeeft.

Figuur 12.5 Aantal uren Fries als vak- en voertaal op School X

Uit figuur 12.5 is af te lezen dat het Fries als voertaal in de groepen 1 tot en met 8, $4\frac{1}{2}$ tot $6\frac{1}{2}$ uur per week wordt ingezet als voertaal. Het Fries vindt 0 tot bijna 1 (in dit geval drie kwartier) uur per week plaats als vak in de groepen 1 tot en met 8. Opvallend is dat het Fries in de groepen 1 en 2 niet wordt ingezet als vak. Daarnaast is het opvallend dat het Fries minimaal 3 uur en drie kwartier als voertaal wordt ingezet bij een ander vak dan Fries in de groepen 1 tot en met 8.

Op basis van dezelfde deelvraag wordt hieronder in figuur 12.6 tevens het aantal uren Engels als vak- en voertaal op School X gepresenteerd.

Figuur 12.6 Aantal uren Engels als vak- en voertaal op School X

Aan de hand van figuur 12.6 is een stijgende lijn waar te nemen bij de voertaal Engels in de groepen 1 tot en met 8. Zo wordt er in de groepen 1 en 2 geen aandacht besteed aan de voertaal Engels. In de groepen 3 tot en met 6 wordt er drie kwartier tot 1 uur Engels gesproken per week en in de groepen 7 en 8 wordt dit uitgebreid naar uiteindelijk 2 uren per week Engels als voertaal. Het vak Engels wordt in de groepen 1 tot en met 8 een half uur tot 1 uur per week onderwezen. Opvallend is dat het vak Engels in de groepen 1, 2 en 8 een half uur wordt onderwezen waarbij in groep 1 en 2 de Engelse voertaal niet wordt ingezet, dit betekent dat het vak Engels in een andere taal wordt onderwezen. Bij groep 8 is het opvallend dat het vak Engels een half uur als vak wordt onderwezen terwijl de voertaal Engels 2 uur per week betreft. Dit betekent dat er $1\frac{1}{2}$ uur per week Engels wordt gesproken bij andere vakken of activiteiten.

Schoolbreed is afgesproken om de voertaal zichtbaar te maken met het desbetreffende vlaggetje op het bord. Op basis van het aantal uren Fries als voertaal zoals het onderwijs op School X momenteel wordt weergegeven, geven de leraren hieronder hun mening over een eventuele uitbreiding van het aantal uren Fries als voertaal.

12.5 EVENTUELE UITBREIDING VAN FRIES ALS VOERTAAL DOOR LERAREN OP SCHOOL X

Op basis van de deelvraag: 'In welke mate staan de teamleden van *School X* open voor uitbreiding van het Fries als voertaal?' gaven de leraren allereerst aan allemaal de Friese voertaal bij het vak Fries te gebruiken. Verder wordt de Friese voertaal toegepast bij de desbetreffende activiteiten in groep 1/2 of vakken die plaatsvinden op het Friese dagdeel/ dagdelen. De teamleden geven unaniem aan de voertaal Fries van belang te vinden en deze gemakkelijk als voertaal te kunnen en willen gebruiken bij de creatieve vakken. Zij zijn volgens eigen zeggen vaardig in de Friese taal en hebben geen behoefte aan een *memmetaalsprekker* (iemand die Fries als moedertaal heeft). Ook geeft 70% aan dat zij het Fries als voertaal zou willen gebruiken bij godsdienstige vorming. De Friese taal ligt namelijk dicht bij het gevoel en maakt een dagopening persoonlijker. Vervolgens wordt tevens door 40% van de leraren de vakken gymnastiek en natuur benoemd. Sommige leraren gaven aan eerder met een Friese methode voor natuur gewerkt te hebben, dit voldeed prima. Tot slot wordt door 30% aardrijkskunde, geschiedenis en rekenen benoemd. De leraren geven aan dat de methodes hiervoor wel Nederlands zijn, waardoor er geswitcht moet worden tussen de voertaal Fries en het lezen in het Nederlands.

12.6 EVENTUELE UITBREIDING VAN ENGELS ALS VOERTAAL DOOR LERAREN OP SCHOOL X

De leraren gaven naar aanleiding van de vraag in welke mate zij de voertaal Engels willen inzetten in hun onderwijs aan bij welke vakken zij de taal als voertaal zouden willen gebruiken. Vanaf groep 3 wordt de voertaal Engels ingezet bij het vak Engels op *School X*. De vier leraren die momenteel het vak Engels geven vanaf groep 3 en hierbij tevens het Engels als voertaal inzetten geven allemaal aan de Engelse voertaal tevens bij creatieve vakken te willen toepassen, aldus: muziek, drama, tekenen en/of knutselen.

Van de 11 leraren geven 7 aan dat zij behoefte zouden hebben aan een *native speaker*, oftewel iemand die het Engels als moedertaal kent. Samengevat gaven de leraren hiervoor de volgende redenen: een *native speaker* kent een bepaalde status; een *native speaker* verbreedt het wereldbeeld van het kind, door eigen achtergrond en cultuur; een *native speaker* brengt de correcte Engelse uitspraak over op zowel de leerlingen als de leraar; een *native speaker* kan zowel de woordenschat van de leerlingen als leraar uitbreiden; een *native speaker* zou de leraar tips kunnen geven betreffende Engelse spreekvaardigheid.

De overige vier leraren geven unaniem aan dat ze zich prima redden met de Engelse methode en niet de meerwaarde zien van een *native speaker*. Eén leraar vermeldt tevens dat het verleden uitwijst dat een *native speaker* niet altijd even goed op de kinderen kon inspelen en langdraderig was.

13. FRIES ALS VAK OP SCHOOL X

Hieronder wordt naar aanleiding van de deelvraag hoe het vak Fries wordt aangeboden volgens de teamleden op *School X* de volgende vragen behandeld die zijn gesteld in de persoonlijke interviews aan de leraren:

- Welke methoden en materialen worden er gebruikt in de groepen 1 t/m 8 om het Friese onderwijs vorm te geven?
- Welke taaldomeinen vinden de teamleden van belang voor de leerlingen bij het Friese onderwijs in de groepen 1 t/m 8 op *School X*?
- Welke toetsing en/of registratie middelen worden gebruikt in de groepen 1 t/m 8 om het niveau op het gebied van Fries weer te geven?
- Welke behoeftes hebben de teamleden op *School X* als het gaat om Friese werkvormen?
- Welke schatting maken de teamleden van *School X* gezien de mening van de leerlingen betreffende het vak Fries?

Op basis van de vragen hierboven wordt achtereenvolgens het volgende weergegeven: de plus- en minpunten van de methodes volgens de teamleden van *School X*; welke taaldomeinen de teamleden van belang vinden bij het Friese onderwijs in de groepen 1 tot en met 8; de toetsing van de Friese taal en het gebruik van een leerlijn; de eventuele behoefte aan Friese werkvormen; en tot slot wat de mening van de leerlingen is van het vak Fries naar de schatting van de teamleden van *School X*.

13.1 MIDDELEN BIJ FRIES ALS VAK

Hieronder worden de antwoorden gepresenteerd op de vraag welke middelen de teamleden van *School X* gebruiken voor het vak Fries. In de groepen 4 tot en met 8 wordt het vak Fries gegeven met de methode *Studio F*. Bij groep 3 wordt in het eerste half jaar het vak Fries niet gegeven, aangezien de leerlingen eerst starten met schrijven en lezen in het Nederlands. De leraren vinden het belangrijk dat de talen niet door elkaar worden aangeboden. Het tweede halfjaar wordt er in groep 3 gestart met *de Lêsbrêge*.

In groep 4 wordt *de Lêsbrêge* eerst afgemaakt, waarop er gestart wordt met *Studio F*. De twee methodes worden dus niet tegelijkertijd ingezet, maar volgen elkaar op.

In groep 1/2 wordt het Fries niet als vak gegeven, wel worden af en toe filmpjes ingezet van *It boskwyfke* en *It lân fan Efke*.

Hieronder volgt de mening van de teamleden over de twee methodes die gebruikt worden: *de Lêsbrêge* en *Studio F*.

13.1.1 Methode De Lêsbrêge

In groep 3/4 wordt er gestart met methode *de Lêsbrêge* gericht op het technisch lezen Fries. De leraren van groep 3/4 geven aan dat de spelling in deze methode erg goed aan bod komt, er wordt één klank per les behandeld en er zijn mooie woordplaten voor in de klas.

Twee leraren van groep 3 en/of 4 geven als minpunt aan dat de methode niet motiverend is voor de leerlingen, zij geven hiervoor als argumenten dat: de les elke keer precies dezelfde opbouw kent; de leerlingen veel moeten overschrijven; er veel herhaling is; er geen digibord materiaal aanwezig is; en één les te lang duurt voor de leerlingen (drie kwartier). Een andere leraar in groep 3/4 geeft aan dat *de Lêsbrêge* een goede methode is en de leraar de taak heeft de leerlingen te enthousiasmeren.

13.1.2 Methode Studio F

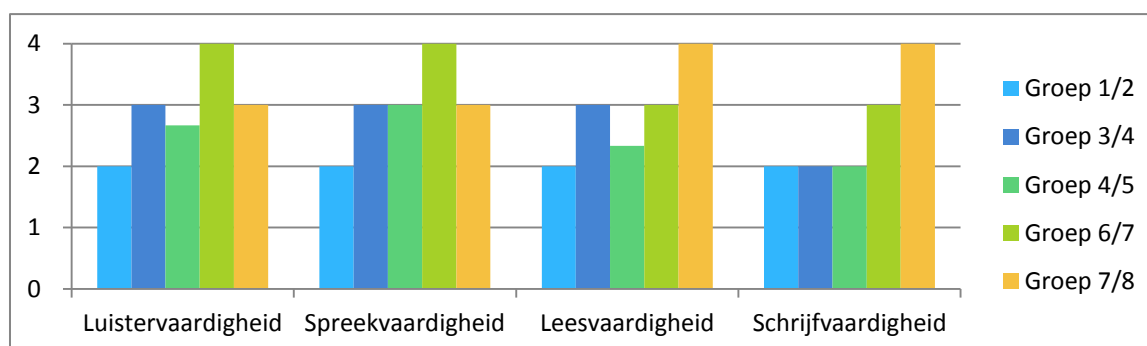
Drie leraren die het Fries als vak geven in de groepen 3 en/of 4 geven zijn te spreken over de diverse thema's die de methode *Studio F* biedt, de leraar van groep 7/8 vermeldt dit tevens als pluspunt. De thema's sluiten goed aan bij de beleavingswereld van de leerlingen, aldus de leraren in de middenbouw. Verder wordt er door een leraar in de groepen 6/7 benoemd dat de methode grappige verhalen kent en benoemd de leraar in groep 4/5 als pluspunt dat de methode *Studio F* een duidelijke opbouw kent.

Twee van de drie leraren in groep 3 en/of 4 geven aan dat zij geen minpunten hebben over de methode *Studio F*, de andere leraar geeft aan dat de structuur ontbreekt. Daarnaast geeft dezelfde leraar als minpunt aan dat de antwoordenboekjes ontbreken, wat als gevolg heeft dat de leraar zeker moet zijn van haar eigen Friese vaardigheden. De andere drie leraren, die het vak Fries onderwijzen in de groepen 5 tot en met 8, hebben tevens de minpunten van de methode *Studio F* weergegeven. Zo vermeldt één leraar dat de methode op *School X* wat hipper zou kunnen en hij behoefte heeft aan een stappenplan bij de methode. De andere twee leraren geven

aan dat ze het lastig vinden te differentiëren bij de methode, de methode biedt één niveau per groep, aldus twee leraren die het vak Fries onderwijzen in de groepen 5 tot en met 8.

13.2 DE VIER DOMEINEN BIJ HET VAK FRIES

Naar aanleiding van de deelvraag: ‘Welke taaldomeinen vinden de teamleden van belang voor de leerlingen bij het Friese onderwijs in de groepen 1 t/m 8 op *School X*?’ wordt figuur 13.1 gepresenteerd naar de mening van de teamleden van *School X*. Op de horizontale as zijn de vier taaldomeinen weergegeven: luistervaardigheid, spreekvaardigheid, leesvaardigheid en de schrijfvaardigheid. Op de verticale as wordt een nummering tot en met het getal vier weergegeven. Een score van ‘1’ betekent dat de desbetreffende leraar dit aspect ‘helemaal niet belangrijk’ vindt; ‘2’ betekent ‘niet belangrijk’; een score van ‘3’ staat voor ‘belangrijk’; en de ‘4’ betekent dat de leraar dit aspect ‘heel belangrijk’ vindt. De diverse kleuren geven aan in welke groep de leraar lesgeeft, de desbetreffende leraar geeft de beoordeling 1, 2, 3 of 4 tevens voor zijn/haar eigen groep.

Figuur 13.1 Belang van de vier domeinen bij het vak Fries

Uit figuur 13.1 blijkt dat de leraren in groep 1/2 de vier domeinen bij het vak niet belangrijk vinden voor de leerlingen, zij geven als argument dat ze vooral tijd besteden aan het Nederlands. De kinderen spreken van huis uit over het algemeen allemaal Fries, waardoor het juist van belang is om de Nederlandse taal aan te bieden, aldus de leraren van groep 1/2. In de middenbouw geven de leraren aan het luisteren, spreken en lezen belangrijk te vinden. Wanneer we het domein ‘schrijfvaardigheid’ bekijken in figuur 13.1 is waar te nemen dat de leraren vanaf groep 6 de Friese schrijfvaardigheid van belang achteren voor de leerlingen. De leraren van groep 7/8 geven aan het lezen en het schrijven in de Friese taal voor hun leerlingen ‘heel belangrijk’ te vinden.

Legenda

13.3 TOETSING FRIES

Op basis van de deelvraag welke toetsing en/of registratie middelen worden gebruikt in de groepen 1 tot en met 8 om het niveau op het gebied van Fries weer te geven wordt aangegeven dat het Fries vanaf groep 5 getoetst wordt. ‘Wat’ er getoetst wordt hangt af van de visie van de desbetreffende leraar. Zo vindt de leraar in groep 5 het van belang om de Friese spelling te toetsen, de leraar in groep 6/7 toetsen het lezen en het spreken in het Fries door te observeren. De leraar van groep 6/7 geeft aan de methodetoetsen niet te gebruiken omdat zij hier de meerwaarde niet van inziet. In groep 7/8 wordt de *CITO begrijpend lezen Fries* afgenomen en in groep 8 wordt er afgesloten met het *Frysk skoale-eksamen*. De teamleden geven verder unaniem aan dat er geen leerlijn voor het Fries is op *School X*.

13.4 BEHOEFTE FRIESE WERKVORMEN

Naar aanleiding van de deelvraag welke behoeftes de teamleden op *School X* hebben als het gaat om Friese werkvormen, geeft 38% van de leraren die het vak Fries onderwijzen aan behoefte te hebben aan meer werkvormen voor het Fries. Opvallend is dat de behoefte aan Friese werkvormen alleen geldt voor de middenbouw groepen: groep 4, 5 en 6. Twee leraren in groep 4 geven aan behoefte te hebben aan een map met thema’s om het Friese onderwijs meer fleur te geven.

13.5 CIJFER LEERLINGEN VOOR HET VAK FRIES

Als het gaat om welke schatting de teamleden van *School X* maken gezien de mening van de leerlingen betreffende het vak Fries, schatten de leraren die Fries als vak onderwijzen dat de leerlingen het Fries gemiddeld een 6,2 zouden geven. De drie leraren in de bovenbouw geven het Fries, naar de mening van de leerlingen, zichtbaar een hoger cijfers dan de drie leraren in de middenbouw. De drie leraren in de groepen 3 en 4 komen gemiddeld uit op een 5,7. De drie leraren in de groepen 5 tot en met 8 beoordelen het vak Fries namens de leerlingen gemiddeld met een 6,7.

14. ENGELS ALS VAK OP SCHOOL X

Om op basis van de hoofdvraag tevens de huidige situatie van het vak Engels weer te geven op *School X*, worden de volgende vragen achtereenvolgens behandeld, deze zijn gesteld in de persoonlijke interviews met de leraren op *School X*:

- Welke methoden en materialen worden er gebruikt in de groepen 1 t/m 8 om het Engelse onderwijs vorm te geven?
- Welke taaldomeinen vinden de teamleden van belang voor de leerlingen bij het Engelse onderwijs in de groepen 1 t/m 8 op *School X*?
- Welke toetsing en/of registratie middelen worden gebruikt in de groepen 1 t/m 8 om het niveau op het gebied van Engels weer te geven?
- Welke behoeftes hebben de teamleden op *School X* als het gaat om Engelse werkvormen?
- Welke schatting maken de teamleden van *School X* gezien de mening van de leerlingen betreffende het vak Engels?

Evenals bij het Fries is gedaan in het vorige hoofdstuk, worden hieronder achtereenvolgens de volgende aspecten weergegeven: de plus- en minpunten van de methodes volgens de teamleden van *School X*; welke taaldomeinen de teamleden van belang vinden bij het Engelse onderwijs in de groepen 1 tot en met 8; de toetsing van de Engelse taal en het gebruik van een leerlijn; de eventuele behoefte aan Engelse werkvormen; en tot slot wat de mening van de leerlingen is van het vak Engels naar de schatting van de teamleden van *School X*.

14.1 MIDDELEN BIJ ENGELS ALS VAK

Op de vraag welke middelen de teamleden van *School X* gebruiken voor het vak Engels, gaven de teamleden aan in de groepen 1 tot en met 8 gebruik te maken van de methode *Groove Me*, daarnaast worden bijvoorbeeld extra filmpjes ingezet, een overzichtelijke lijst van de middelen bij het vak Engels is weergegeven in bijlage 13. Aangezien er in iedere groep voor het vak Engels *Groove Me* ingezet wordt, volgen hieronder de plus- en minpunten naar de motieven van de teamleden van *School X*.

14.1.1 Methode *Groove Me*

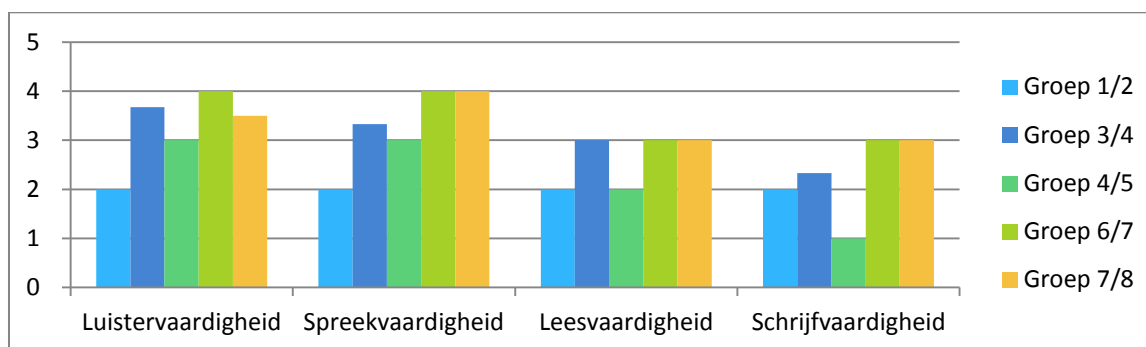
Allereerst de pluspunten van de methode op een rijtje, zo benoemen de leraren in de onderbouw dat *Groove Me* een duidelijke lesopbouw heeft en de leerlingen gemakkelijk met de liederen mee kunnen zingen, vanuit een lied leren de leerlingen dan nieuwe Engelse woordjes. De leraren in de middenbouw (groep 3 tot en met 5) geven aan dat de thematische werkwijze erg prettig is, de teamleden kunnen kiezen uit een scala van 15 verschillende thema's en op deze manier aansluiten bij de belevingswereld van het kind. *Groove Me* kent activerende en afwisselende werkvormen waardoor het de leerlingen blijft boeien, daarnaast ziet de methode er tevens aantrekkelijk uit voor de leerlingen. Tot slot geven de leraren aan als voordeel dat de methode veel gebruik maakt van herhaling waarbij leerlingen de juiste Engelse uitspraak kunnen horen.

In de bovenbouwgroepen wordt de methode tevens positief beoordeeld. Zo vermeldt de leraar van groep 6/7 dat de methode duidelijke doelen stelt; de werkbladen en de liederen die *Groove Me* biedt goed aansluiten bij de thema's en afwisselend zijn: jongens en meiden mogen bijvoorbeeld om de beurt zingen of er worden bewegingen bij het lied gemaakt. De leraar in groep 7/8 is te spreken over de nieuwe methode aangezien *Groove Me* goed de werkwoordsvormen behandelt, er veelvuldig wordt gesproken in het Engels door de leerlingen en er sprake is van samenwerkend leren.

Bij de vraag naar wat de minpunten zijn betreffende de methode gaven de leraren in groep 1/2 aan dat één les te lang is voor de leerlingen, na een kwartier is de spanningsboog van de kleuters op. Voor de groepen 1 t/m 4 biedt de methode *Groove Me* geen toetsing, de leraar van groep 4 geeft aan hier wel behoefte aan te hebben en ziet dit dan ook als een minpuntje van de methode. De leraar van groep 7/8 geeft aan graag een woordenlijst per thema te hebben bij de methode zodat ze de leerlingen de woorden tevens mee naar huis kan geven als huiswerk. Tot slot vermeldt één leraar dat de methode nu nog nieuw is voor zowel de leerlingen als de leraren, de leraar vraagt zich af of de methode aantrekkelijk zal blijven voor de leerlingen wanneer zij vanaf groep 1 met de methode hebben gewerkt.

14.2 DE VIER DOMEINEN BIJ HET VAK ENGELS

Op basis van de deelvraag: 'Welke taaldomeinen vinden de teamleden van belang voor de leerlingen bij het Engelse onderwijs in de groepen 1 t/m 8 op *School X*?' wordt figuur 14.1 gepresenteerd naar de mening van de teamleden van *School X*. Op de horizontale as zijn de vier taaldomeinen weergegeven: luistervaardigheid, spreekvaardigheid, leesvaardigheid en de schrijfvaardigheid. Op de verticale as wordt een nummering tot en met het getal vier weergegeven. Een score van '1' betekent dat de desbetreffende leraar dit aspect 'helemaal niet belangrijk' vindt; '2' betekent 'niet belangrijk'; een score van '3' staat voor 'belangrijk'; en de '4' betekent dat de leraar dit aspect 'heel belangrijk' vindt. De diverse kleuren geven aan in welke groep de leraar lesgeeft, de desbetreffende leraar geeft de beoordeling 1, 2, 3 of 4 tevens voor zijn/haar eigen groep.

Figuur 14.1 Belang van de vier domeinen bij het vak Engels

Uit figuur 14.1 blijkt dat de leraren van groep 1/2 de vier domeinen nog niet belangrijk vinden voor hun leerlingen, de leraren geven als reden dat er veel tijd aan het Nederlands moet worden besteed. Bij de leraren in de groepen 3/4 en 4/5 is te zien in figuur 14.1 dat vooral de luister- en spreekvaardigheid van belang wordt geacht. De leraren geven aan te werken aan de luister- en spreekvaardigheid met de leerlingen door middel van de methode *Groove Me* en Engels als voertaal in te zetten. De laatste twee domeinen in figuur 14.1: leesvaardigheid en schrijfvaardigheid, worden vanaf groep 6 tot en met groep 8 vooral van belang geacht door de leraren. De leraren in de bovenbouw vinden echter de luister- en spreekvaardigheid wel belangrijker, zo wordt er bij de groepen 6/7 en 7/8 in figuur 14.1 bij de luistervaardigheid 'belangrijk' tot 'heel belangrijk' gescoord en bij de spreekvaardigheid tevens 'heel belangrijk', de lees- en schrijfvaardigheid volgen met de keuze 'belangrijk' door de bovenbouw leraren.

Legenda

14.3 TOETSING ENGELS

Naar aanleiding van de deelvraag welke toetsing en/of registratiemiddelen worden gebruikt in de groepen 1 tot en met 8 om het niveau op het gebied van Engels weer te geven werd een persoonlijk interview met alle leraren van *School X* gehouden. Alle teamleden gaven aan dat er geen duidelijke leerlijn van groep 1 tot en met 8 aanwezig is betreffende het vak Engels, wel vermeldde ieder dat er gewerkt wordt met de methode *Groove Me* door de hele school. Vanaf groep 6 biedt deze methode tevens toetsmateriaal. De leraar van groep 4/5 geeft aan dat er geen toetsmateriaal voor groep 4/5 aanwezig is voor het vak Engels, hij maakt daarom zelf de toetsen. Vanaf groep 6 tot en met groep 8 wordt het toetsmateriaal van *Groove Me* gebruikt. In groep 6/7 wordt er tevens geobserveerd om de spreekvaardigheid te toetsen. In groep 7/8 wordt naast de toetsing die *Groove Me* biedt, gebruik gemaakt van de methode die *School X* vorig jaar hanteerde: *COOL!*, aldus de groepsleraar.

14.4 BEHOEFTE ENGELSE WERKVORMEN

Aansluitend bij de deelvraag welke behoeftes de teamleden op *School X* hebben als het gaat om Engelse werkvormen, geeft geen enkele leraar aan behoefte te hebben aan meer werkvormen betreffende het Engelse onderwijs. De methode *Groove Me* biedt vele werkvormen, daarnaast gebruiken de leraren ook eigen ideeën. Zo worden er Engelse toneelstukjes gedaan of presentaties gegeven in de bovenbouw.

14.5 CIJFER LEERLINGEN VOOR HET VAK ENGELS

Als het gaat om welke schatting de teamleden van *School X* maken gezien de mening van de leerlingen betreffende het vak Engels, schatten de leraren die Engels als vak onderwijzen dat de leerlingen het Engels gemiddeld een 7,9 zullen geven. Alle leraren zijn te spreken over de methode *Groove Me* en benoemde hierbij de pluspunten zoals genoemd in paragraaf 14.1.

15. VERANDERINGEN OP *SCHOOL X* NA INVOERING DRIETALIG CONCEPT VOLGENS DE TEAMLEDEN

Naar aanleiding van de bevindingen van de teamleden van *School X* betreffende zowel het Friese als het Engels onderwijs in de hoofdstukken 13 en 14, wordt hieronder gekeken naar de mening van de leraren over de veranderingen die in de laatste drie jaren hebben plaatsgevonden. Bij de invoering van het drietalige concept heeft 55% van de teamleden – zoals de samenstelling momenteel (januari 2015) is – meebeslist in het drietalig concept. Achtereenvolgens worden de volgende twee deelvragen beantwoord:

- Wat zijn de positieve veranderingen volgens de teamleden van *School X* als het gaat om het drietalige concept?
- Wat zijn de struikelpunten volgens de teamleden van *School X* als het gaat om het drietalige concept?

15.1 POSITIEVE VERANDERINGEN NA INVOERING DRIETALIG CONCEPT VOLGENS DE TEAMLEDEN VAN *SCHOOL X*

Zoals hierboven genoemd, heeft 55% van de leraren meebeslist in het drietalige concept. Zij spreken dan ook van een positieve verandering gedurende de laatste drie jaren, in figuur 15.1 is een opsomming te vinden van de genoemde veranderingen door de teamleden van *School X*.

Opsomming positieve veranderingen na invoering drietalig concept op *School X* volgens de teamleden

- Er is een duidelijkere lijn betreffende de talen, meer eenheid en een duidelijkere opbouw.
- Leraren hebben over het algemeen meer kennis gekregen betreffende drietalig onderwijs. Zo zijn ze zich bijvoorbeeld bewuster van de taalgevoelige leeftijd van de leerlingen.
- De voertaal was voor de invoering hoofdzakelijk Nederlands. Inmiddels is de Friese en Engelse voertaal uitgebreid. Tevens merken de leraren dat de leerlingen zich hierdoor vooral in het Engels steeds beter durven te uiten. Dit biedt tevens toekomstperspectief: de leerlingen zullen hoe langer het proces loopt, steeds gemakkelijker overgaan op bijvoorbeeld het Engelse spreken.
- Engels wordt nu vanaf groep 1 als vak onderwezen, terwijl dit voorhand vanaf groep 6 aan bod kwam.
- Het Engelse onderwijs werd voorheen gegeven met de methode *COOL!*, hierbij kwamen vooral liederen aan bod. Er wordt nu niet alleen méér Engels onderwezen, maar er is ook meer diepgang.
- Het Friese onderwijs is intensiever geworden. Zo wordt er nu vanaf groep 3/4 in het Fries gelezen en geschreven (stavering). Voor de invoering kwam alleen het Fries als voertaal aan bod in deze groep.
- De attitude ten opzichte van de Friese taal is beter geworden. Het Engels had al meer status van zichzelf.
- Voor het Nederlands zijn er betere methodes gekomen.
- De taalvaardigheid van de leerlingen is vooruit gegaan.
- Er is inmiddels een bibliotheek in de school waar tevens Friese en Engelse boeken te vinden zijn.
- Door de hele school vind je de 3TS-kaartjes, deze waren er weleer niet.

Figuur 15.1 Opsomming positieve veranderingen na invoering drietalig concept op *School X* volgens de teamleden

15.2 STRUIKELPUNTEN BETREFFENDE HET DRIETALIG CONCEPT VOLGENS DE TEAMLEDEN VAN *SCHOOL X*

De antwoorden die de teamleden gaven naar aanleiding van de deelvraag over de struikelpunten die de leraren ervaren bij het drietalig onderwijs worden verdeeld over vijf subparagrafen. Zo wordt hieronder naar aanleiding van de individuele interviews de volgende aspecten behandeld: de attitude van het Nederlands, Fries en Engels in Nederland over het algemeen; de coördinatie van het drietalig concept op *School X*; tijdsgebrek bij voorbereiding en in het rooster zelf bij Fries en Engels; gebrek aan eigen vaardigheden van de teamleden van *School X*; gebrek aan materialen voor het drietalig onderwijs

15.2.1 Attitude van het Nederlands, Fries en Engels in Nederland over het algemeen

De teamleden van *School X* geven aan dat *CITO* vooral de Nederlandse taal toetst waardoor het Nederlands automatisch voorrang krijgt in het lesrooster, gezien er goed gescoord moet worden. De leraar van groep 4/5 stelt dat dit niet altijd eerlijk is tegenover de andere twee talen, eigenlijk zouden deze ook op een soortgelijke manier getoetst moeten worden om de positie van de talen te verhogen. Hij benoemt daarnaast dat een Friese

les altijd 'leuk' moet zijn, terwijl een Nederlandse les ook niet altijd 'leuk' is, maar dat alle leraren het wel van belang vinden dat de Nederlandse spelling bijvoorbeeld goed geleerd wordt.

15.2.2 Coördinatie van het drietalig concept op School X

Een tweede struikelpunt dat genoemd werd is de coördinatie van het drietalig onderwijs op *School X*. Vijf van de dertien leraren gaven aan behoefte te hebben aan een persoon die sturing geeft aan het drietalig beleid. Zo vertelde de *intern begeleider* dat deze taak in het verleden door de directrice van de basisschool werd uitgevoerd, tot dusver is deze functie niet door een ander teamlid opgepakt. De vijf leraren gaven in het persoonlijke interview aan belang te hebben bij een persoon die hen op hoogte houdt van de ins en outs betreffende drietalig onderwijs, de leraren aanstuurt, ideeën aanbiedt, afspraken bewaakt en controleert. Dit zou bijvoorbeeld de directeur kunnen zijn, één taalcoördinator of voor de verschillende talen een coördinator. Opvallend is dat van de vijf leraren die nieuw zijn op *School X* en niet de invoering hebben meegemaakt van het drietalig onderwijs, er twee leraren aangeven behoefte te hebben aan betere coördinatie. De andere drie nieuwe leraren gaven al eerder aan niet voor een drietalig concept te zouden kiezen, wanneer zij hierin mochten beslissen, twee van deze drie leraren geven wel aan graag meer duidelijkheid te willen over wat er voor het Engels precies behandeld moet worden en wat de doorgaande lijn hierbij is.

15.2.3 Tijdsgebrek bij voorbereiding en in het rooster zelf bij Fries en Engels

Zes van de elf leraren geven als struikelpunt niet genoeg tijd te hebben om extra materiaal te zoeken/ maken voor de uitbreiding van het Friese en/of Engelse onderwijs. Tevens willen zij niet dat het ten koste van de andere vakken gaat. Er is voor zowel het Fries als het Engels een beperkte tijd ingeroosterd en niet veel ruimte daarbuiten. Allebei de leraren van groep 6/7 geven aan het liefst vanaf groep 6 een middag Engels als voertaal in te zetten, zij zouden dit als een verbetering van het drietalige onderwijs op *School X* zien.

15.2.4 Gebrek aan eigen vaardigheden van de teamleden van School X

Drie van de elf leraren geven aan tegen gebrek aan eigen vaardigheden in de Friese of Engelse taal aan te lopen bij het drietalige onderwijs. Eén leraar geeft aan dat de Friese schrijfvaardigheid soms een struikelpunt vormt, de andere twee leraren geven aan zich niet altijd helemaal te vertrouwen met het Engels.

15.2.5 Gebrek aan materialen voor het drietalig onderwijs

Zowel voor het Fries als het Engels geven vier leraren aan graag meer materialen ter beschikking te hebben. Drie van de vier willen graag meer materialen voor het Fries, twee leraren willen graag meer Friese leesboeken de andere leraar zou graag activerend materiaal voor groep 4 willen bij het vak Fries, hierbij wil ze het liefst een map met diverse thema's en werkvormen. Twee van de vier leraren aan dat er naast de methode meer materiaal moet zijn voor het vak Engels, hierbij worden geen duidelijk voorbeelden genoemd. Opvallend is dat naast de vier leraren die 'gebrek aan materialen' als struikelpunt ervaren, er tevens drie van de elf leraren vermeldden baat te zouden hebben bij extra materialen voor het Engelse onderwijs, zo worden genoemd: vijf-minuten activiteiten om de methode aan te vullen door de week; kwartet in het Engels; Engelse lees- en/of informatieboekjes. Opvallend is dat de leraar van groep 7/8 aangeeft vorig jaar vele Engelse (strip)boeken te hebben verzameld, deze staan in de kast op de gang, maar worden momenteel niet door een leraar ingezet. In bijlage 16 wordt tevens opsomming van de wensen van de leraren betreffende het materiaal weergegeven.

16. ANALYSE EISEN 3TS NETWERK DRIETALIGE BASISCHOOL BASIS

Op basis van de deelvraag: 'In welke mate voldoet *School X* aan de criteria van *Netwerk 3TS BASIS*?', wordt een analyse gemaakt van de eisen van *Netwerk 3TS* voor een drietalige basisschool BASIS gecertificeerd. *School X* is BASIS gecertificeerd en moet dus voldoen aan de eisen voor een drietalige basisschool BASIS. Deze eisen zijn onderverdeeld in vier categorieën: de groepen 1/2, 3/4, 5/6 en 7/8, aldus Cedin (2013). Wanneer de eisen naast elkaar worden gelegd, zijn er veel overeenkomsten te zien. Het verschil per groep bestaat voornamelijk uit het aantal uren Fries of Engels per week met bijbehorende methodes. Voor de groepen 1 tot en met 6 wordt uiteindelijk voor zowel Fries als Engels als basisniveau A1 verwacht. Zoals het Europees Platform (2014) vermeldt, sluit A1 niveau uiteindelijk aan bij het VMBO, A2 niveau bij HAVO/VWO en B1 niveau bij het VWO. In de groepen 7 en 8 gaat het niveau omhoog en wordt basisniveau A2 verwacht. Zie bijlage 5 voor het document 'Criteria *Netwerk 3TS* drietalige school BASIS'.

17. ANALYSE VISITATIERAPPORT VOOR DRIETALIGE BASISCHOOL BASIS

De eisen die de visitatiecommissie stelt zijn gebaseerd op de eisen van *Netwerk 3TS*, zoals hierboven beschreven. Naar aanleiding van de deelvraag: 'In welke mate voldoet *School X* aan de criteria van *Netwerk 3TS BASIS*?', wordt tevens een analyse van het visitatierapport beschreven. De visitatiecommissie kijkt allereerst of het onderwijsaanbod in overeenstemming is met de kerndoelen Nederlands, Fries en Engels (zie bijlage 1, 2 en 3). Deze moeten duidelijk omschreven zijn in het taalbeleidsplan. Het taalbeleidsplan moet elk jaar worden geëvalueerd en zo nodig worden bijgesteld. Vervolgens moeten alle drie de talen zowel als voertaal als vak aangeboden worden door de hele school. Hiervoor moet de school tijdstippen hebben vastgesteld. Door de leraar moet de desbetreffende taal consequent en doelmatig gebruikt worden. Hierbij zijn zes aspecten van belang: het consequente taalgebruik; de taalbeheersing van de leraar moet op niveau van de groep zijn; het moet stimulerend taalgebruik zijn met activerende werkvormen; er moet differentiatie plaatsvinden; er moet corrigerend taalgebruik plaatsvinden en tot slot moeten bronnen in en om de school worden gebruikt voor de verwerving van de desbetreffende taal. Daarnaast moeten de drie talen ook schriftelijk terug te zien zijn in bijvoorbeeld de nieuwsbrief, administratie, schoolkrant, website, enz. In de school moeten de talen tevens herkenbaar zijn gemaakt, dit zorgt voor een meertalige leeromgeving voor de kinderen. Tevens moeten de drie talen getoetst worden. De commissie beoordeelt vervolgens de attitude en de motivatie van de school ten op zichte van het drietalig onderwijs. Corda, Philipsen & Graaff (2014) geven tevens aan dat leraren de kans moeten krijgen om een cursus of bijscholing te volgen betreffende het meertalig onderwijs, zodat er aan het meertalige aspect gewerkt kan worden. Als één na laatste punt beoordeelt de visitatiecommissie de doorgaande lijn in de school. Sluit het onderwijs op elkaar aan? Tot slot wordt er gekeken of de basisschool mee doet aan een internationaliseringsproject of zich hier in elk geval op aan het oriënteren is.

18. VERGELIJKING HUIDIGE SITUATIE VAN *SCHOOL X* MET EISEN *NETWERK 3TS* VOOR EEN DRIETALIGE BASISCHOOL BASIS GECERTIFICEERD

In de hoofdstukken 16 en 17 zijn de documenten met de eisen voor drietalig onderwijs geanalyseerd naar aanleiding van de deelvraag: 'In welke mate voldoet *School X* aan de criteria van *Netwerk 3TS BASIS*?. De eisen die de visitatiecommissie stelt zijn gebaseerd op de criteria van *Netwerk 3TS* voor een drietalige basisschool BASIS gecertificeerd. In dit hoofdstuk wordt op basis van de dezelfde deelvraag in figuur 18.1 een vergelijking gemaakt tussen de criteria van *Netwerk 3TS* voor een drietalige basisschool BASIS gecertificeerd en de huidige situatie van *School X* als drietalige basisschool naar de mening van de eigen teamleden. Links in figuur 18.1 worden de eisen weergegeven, hierbij vindt de volgende onderverdeling plaats: de algemene eisen; eisen voor groep 1/2; eisen voor groep 3/4; eisen voor groep 5/6; en tot slot eisen voor groep 7/8 voor een drietalige basisschool BASIS gecertificeerd.

Aan de rechterkant wordt in een schaal van 1 tot 4 weergegeven in welke mate de school aan de gestelde criteria van *Netwerk 3TS* voldoet. Hierbij betekent '1' (aan de rechterkant) dat de school geheel voldoet aan de gestelde eis, bij de score '4' (aan de linkerkant) geeft dit weer dat de school helemaal niet voldoet aan de genoemde criterium. De score '2' betekent dat er grotendeels voldaan wordt aan de gestelde eis en bij een score van '3' wordt er in zeer beperkte mate voldaan aan de gestelde eis. Hieronder wordt in figuur 18.1 de beoordeling van *School X* naar de mening van de teamleden weergegeven.

Meertalig beleid vastgelegd in een integraal taalbeleidsplan.	○	●	○	○
Werken vanuit taal-geïntegreerde didactiek met activerende werkvormen.	○	○	●	○
De school onderscheidt zich door een meertalig taalrijke leeromgeving.	○	●	○	○
De school investeert in nascholing Fries en Engels voor leraren.	○	●	○	○
De school werkt met een leerlijn Engels voor groep 1-8.	○	●	○	○
De school is stageschool voor de drietalige PABO.	○	○	○	●
De school maakt gebruik van de 3TS-faciliteiten.	○	●	○	○
Groep ½				
Fries				
Bij taalontwikkeling staat de Friese taal in gr. 1,2 minimaal 1 uur per week ingeroosterd.	○	●	○	○
Daarnaast functioneert Fries nog 2 ½ uur als voertaal bij andere taalactiviteiten.	○	○	○	●
De leraar is consequent in haar taalgebruik. Als kinderen iets niet begrijpen, wordt zoveel mogelijk geprobeerd door herhaling, parafraseren en illustreren – in het Fries – de betekenis aan te geven. <i>Beoordeling hiervan is aan de leraar zelf.</i>	-	-	-	-
In groep 1 gaat het vooral om de passieve kennis, de uitspraak (d.m.v. versjes) en het actief leren van losse woordjes (geïncorporeerd in thema's).	○	○	●	○
Vanaf de tweede helft van groep 2 (oktober) wordt nadrukkelijk ook het actieve taalgebruik in het Fries gestimuleerd, b.v. door kringgesprekken.	○	●	○	○
De school werkt met de themamap van <i>Studio F</i> , Berneboel, met prentenboeken en liedjes.	●	○	○	○
Engels				
Engels wordt minimaal 1 uur per week aangeboden vanaf groep 1, bij voorkeur door een <i>native speaker</i> , of met behulp van een moderne lesmethode of bronnenboek. Het lesuur wordt in kleinere blokken over de week verdeeld.	●	○	○	○
Groep 3/4				
Fries				
Bij taalontwikkeling staat de Friese taal minimaal 1 uur per week als vak ingeroosterd.	○	●	○	○
Daarnaast functioneert Fries nog minimaal 1 ¼ uur per week als voertaal bij andere vakken.	○	○	○	●
De leraar is consequent in haar taalgebruik. Als kinderen iets niet begrijpen, wordt zoveel mogelijk geprobeerd door herhaling, parafraseren en illustreren – in het Fries – de betekenis aan te geven. <i>Beoordeling hiervan is aan de leraar zelf.</i>	-	-	-	-
De school werkt met de themamap van <i>Studio F</i> gr. 3, en volgens het implementatieplan <i>Studio F</i> met <i>de Lêsbrêge</i> (begin gr. 4) en de methode <i>Studio F</i> (eind gr. 4); met prentenboeken en liedjes.	○	○	○	●
Engels				
Engels wordt minimaal 1 uur per week aangeboden, bij voorkeur door een <i>native speaker</i> , of met behulp van een moderne lesmethode of bronnenboek. Het lesuur wordt in kleinere blokken over de week verdeeld.	○	●	○	○
Groep 5/6				
Fries				
Bij taalontwikkeling staat de Friese taal minimaal 1 uur per week als vak ingeroosterd.	○	●	○	○
Daarnaast functioneert Fries nog minimaal 1 ¼ uur per week als voertaal bij andere vakken.	○	○	○	●
De leraar is consequent in haar taalgebruik. Als kinderen iets niet begrijpen, wordt zoveel mogelijk geprobeerd door herhaling, parafraseren en illustreren – in het	-	-	-	-

Fries – de betekenis aan te geven. <i>Beoordeling hiervan is aan de leraar zelf.</i>				
De school werkt met de methode <i>Studio F</i> inclusief de Staveringsline. De school werkt met bepaalde Friestalige w.o.-thema's.	○	○	●	○
60% van de leerlingen werkt met de staveringsline vanaf groep 5.	○	○	○	●
Engels				
Engels wordt minimaal 1 uur per week aangeboden, bij voorkeur door een <i>native speaker</i> , of met behulp van een moderne lesmethode of bronnenboek. Het lesuur wordt in kleinere blokken over de week verdeeld.	○	○	●	○
Groep 7/8				
Fries				
Bij taalontwikkeling staat de Friese taal minimaal 1 uur per week als vak ingeroosterd.	●	○	○	○
Daarnaast functioneert Fries nog minimaal 1 ¼ uur per week als voertaal bij andere vakken.	○	○	○	●
De leraar is consequent in haar taalgebruik. Als kinderen iets niet begrijpen, wordt zoveel mogelijk geprobeerd door herhaling, parafraseren en illustreren – in het Fries – de betekenis aan te geven. <i>Beoordeling hiervan is aan de leraar zelf.</i>	-	-	-	-
De school werkt in alle groepen volgens de leerlijnen van <i>Studio F</i> . De school werkt met bepaalde Friestalige w.o.-thema's.	○	○	○	●
60% van de leerlingen werkt in groep 7/8 zelfstandig op eigen niveaus.	●	○	○	○
Groep 8 sluit af met het Frysk skoaleksamen A en B (60% B) / Frisia eksamens.	○	○	○	●
Engels				
Naast het vak functioneert Engels in gr. 7 en 8 min. 40 uur per jaar als voertaal bij andere (bv. creatieve) vakken of wereld-oriënterende thema's.	○	○	○	●
Groep 8 sluit af met een school-eindexamen Engels (bv. Anglia level Primary 70%)	○	○	○	●
Engels wordt minimaal 1 uur per week aangeboden, bij voorkeur door een <i>native speaker</i> , of met behulp van een moderne lesmethode of bronnenboek. Het lesuur wordt in kleinere blokken over de week verdeeld.	○	○	○	●

Figuur 18.1 Vergelijking huidige situatie van *School X* (januari 2015) met eisen *Netwerk 3TS* voor een drietalige basisschool BASIS gecertificeerd

Zoals in figuur 18.1 is weergegeven, heeft *Netwerk 3TS* 34 eisen gesteld aan een drietalige basisschool BASIS gecertificeerd. Hierbij zijn vier eisen betreffende het consequent gebruiken van de doeltaal door de desbetreffende leraar niet beoordeeld aangezien hier uitgebreid onderzoek bij iedere leraar van toepassing is. In de grafiek worden bij deze vier eisen streepjes weergegeven, dit betekent dat er in totaal 30 beoordeelde eisen overblijven. Uit figuur 18.1 is af te lezen dat *School X* twaalf keer een '1' scoort. Dit betekent dat *School X* aan 40% van de beoordeelde eisen van *Netwerk 3TS* volledig voldoet. Veertien keer wordt er echter '3' of '4' gescoord, *School X* voldoet dan voor het grootste deel of geheel niet aan de gestelde eis van *Netwerk 3TS*. Bij de overige vier punten in figuur 18.1 is een '2' gescoord en wordt er bijna aan het gestelde criterium voldaan, hierbij ontbreekt dan nog een klein aspect van de gestelde eis.

18.1 OPVATTING LERAREN *SCHOOL X* VERSUS ALGEMENE EISEN *NETWERK 3TS* BASIS

Allereerst worden de algemene eisen (de eerste zeven eisen) in figuur 18.1 toegelicht. Hieruit blijkt dat er bij twee criteria groen wordt gescoord: oftewel een '1' of een '2' wat betekent dat er volledig of bijna volledig aan de eis voldaan wordt. Zoals in figuur 18.1 is te zien, voldoet *School X* allereerst aan de eis dat zij een stageschool is voor de drietalige Pabo. Daarnaast voldoet *School X* bijna volledig aan het criterium om te werken vanuit een taal-geïntegreerde didactiek met activerende werkvormen. Zo geven de teamleden aan zowel bij het Fries als het Engels gebruik te maken van diverse activerende werkvormen. Bij het vak Fries geeft 38% van de leraren aan behoefte te hebben aan meer werkvormen. De teamleden vermelden dat de volgende aspecten een verrijking kunnen bieden voor het Friese onderwijs:

- Kennis van de mogelijkheden voor het Friese onderwijs in de desbetreffende groep.
- Kennis van de differentiatiemogelijkheden voor het Friese onderwijs in de desbetreffende groep.
- Activerende werkvormen voor de middenbouw als ondersteuning/vervanging voor *De Lêsbrêge*. Bijvoorbeeld een map met thema's voor groep 4 met verhalen, spelletjes, etc.
- Antwoordenboekjes bij de methode *de Lêsbrêge* en *Studio F*.
- Materiaal om het vak natuur in het Fries te onderwijzen in de middenbouw.
- Middelen voor de Friese grammatica in de bovenbouw.
- Een stappenplan om te werken van *Studio F* (heeft de leraar inmiddels zelf gevonden op internet).
- Lege 3TS kaartjes, zodat de leraar deze zelf kan invullen voor in de klas.

Alle leraren geven aan dat de methode *Groove Me* een variatie aan didactische werkvormen biedt. De leraren geven aan dat de volgende aspecten een verrijking kunnen bieden voor het Engelse onderwijs:

- Duidelijkheid over wat er precies geleerd moet worden, zodat de doorgaande lijn vanaf groep 1 duidelijk is.
- Kennis van de mogelijkheden voor het Engelse onderwijs in de desbetreffende groep.
- Kennis over hoe Engels bij de creatieve vakken geïntegreerd kan worden.
- 58% van de leraren heeft behoefte aan een *native speaker*.
- Toetsmateriaal voor groep 4.
- Woordenlijst per thema bij *Groove Me* voor de bovenbouw, als voorbereiding op het voortgezet onderwijs kunnen de leerlingen deze thuis leren.
- Verandering van de planning in groep 7/8, zodat er een dagdeel ingezet kan worden voor het lezen van Engelse boeken.
- Extra activerende materialen naast de methode *Groove Me* zoals een
 - Engels kwartet;
 - Engelse lees- en/of informatieboekjes;
 - Vijfminuten activiteiten om de methode aan te vullen door de week (consolideren).
- *Chunks* voor de leraren bij instructies of bijvoorbeeld bij het verwelkomen van de leerlingen op de gang.
- Lege 3TS kaartjes, zodat de leraar deze zelf kan invullen voor in de klas.

Uit figuur 18.1 blijkt dat bij vijf van de zeven algemene criteria rood wordt gescoord: oftewel een '3' of een '4'. Achtereenvolgens worden de vijf criteria benoemd.

Allereerst stelt *Netwurk 3TS* de eis om een meertalig beleid vast te leggen in een integraal taalbeleidsplan. In 2013 is er een taalbeleidsplan opgesteld op *School X*. Deze moet echter na een jaar geëvalueerd en bijgesteld worden. Daarnaast zijn alle gegevens niet meer van toepassing op de huidige situatie gezien de vele wisselingen in het team.

Als tweede stelt *Netwurk 3TS* de eis om als school onderscheid te maken door een meertalige taalrijke leeromgeving. Onder omgeving wordt verstaan: de aankleding van de klaslokalen en gangen betreffende meertaligheid (1); materialen en methoden die aanwezig zijn om de taal te verbreiden (2); de informatie die naar de ouders/verzorgers gecommuniceerd wordt via de website, de schoolgids en de nieuwsbrieven (3).

Allereerst wordt gekeken naar het eerste aspect voor een meertalige omgeving: in de klassen en in de wandelgangen van *School X* zijn 3TS-kaarten, waarbij een woord in de drie talen is vermeld, te vinden. Tevens zijn er af en toe Friese of Engelse teksten te vinden op de ramen en/of muren van de klaslokalen (in bijlage 14 wordt een fotorapportage weergegeven). Daarnaast maakt *School X* gebruik van diverse materialen en methoden voor het drietalig onderwijs en daarbij het stimuleren van de meertalig taalrijke leeromgeving, oftewel het tweede punt. In figuur 18.2 wordt de schriftelijke communicatie naar de ouders/verzorger toe gepresenteerd, het derde punt. Links in figuur 18.2 staat het middel van communicatie en rechts uitleg over in welke taal de communicatie plaatsvindt.

Middel van communicatie	Toelichting
Website	Op de homepage van <i>School X</i> vind je zowel Fries als Nederlands. Ook wordt aangegeven dat <i>School X</i> een drietalige school is. Wanneer je de website verder bekijkt wordt alleen het Nederlands als communicatiemiddel gebruikt.
Schoolgids	De schoolgids is tevens geheel in het Nederlands. Drietaligheid wordt wel benoemd in de schoolgids. Het stuk is echter verouderd, zo wordt bijvoorbeeld de methode <i>Hello world!</i> benoemd voor het Engelse onderwijs. Vanaf dit schooljaar wordt er echter gewerkt met de methode <i>Groove Me</i> .
Nieuwsbrieven	In de nieuwsbrieven wordt voornamelijk in het Nederlands gecommuniceerd, maar komt tevens af en toe de Friese taal aanbod.

Figuur 18.2 Gebruik van welke talen bij de schriftelijke communicatie naar de ouders toe op *School X*

Uit figuur 18.2 blijkt dat er in de schriftelijke communicatie hoofdzakelijk in het Nederlands met de ouders gecommuniceerd wordt. Het is opvallend dat het Engels niet wordt gebruikt in de schriftelijke communicatie. Daarnaast stelt *Netwurk 3TS* de eis dat er met een leerlijn Engels gewerkt wordt voor groep 1 tot en met 8, deze is echter niet aanwezig. De methode *Groove Me* is de leidraad. De bovenbouw kent wel een taalbeleid en visie op Engels onderwijs (bijlage 4).

Als drietalige basisschool moet er tevens gebruik worden gemaakt van de 3TS-faciliteiten, aldus *Netwurk 3TS*. De leraren geven aan niet exact te weten welke mogelijkheden er zijn voor een drietalige basisschool. In de basisschool bevindt zich een bibliotheek, hier zijn tevens een paar Friese en Engelse boeken te vinden. Tevens zijn er vorig jaar veel Engelse boekjes aangeschaft, deze staan in de kast op de gang, maar zijn niet gebruikt of zijn niet bij een ieder bekend.

Verder heeft *School X* een tijdje met *MySchoolsNetwork* gewerkt. Begin dit schooljaar was het plan om *E-twinning* op te starten als internationaliseringsproject, momenteel wordt er in het team opnieuw gesproken over *MySchoolsNetwork*, wanneer er een internationaliseringsproject zal starten en in welke groepen is vooralsnog niet bekend bij de teamleden.

18.2 OPVATTING LERAREN *SCHOOL X* ONDERWIJSTIJD IN DE VOERTAAL FRIES VERSUS EISEN *NETWURK 3TS* BASIS

Netwurk 3TS eist dat het Fries 2 ½ uur als voertaal wordt ingezet naast het vak Fries in groep 1/2 en in de groepen 3 tot en met 8, 1 ¼ uur als voertaal. Uit figuur 18.1 blijkt dat *School X* aan al deze eisen voldoet. Zo wordt de minimale onderwijstijd voor het Fries als voertaal, naast het vak Fries, zelfs ruimschoots overschreden. In groep 1/2 wordt het Fries 5 ½ uur ingezet als voertaal; 4 ½ uur in groep 3; 6 ½ uur in groep 4; 5 ¾ uur in groep 5; 4 ¾ uur in groep 6; 4 ½ uur in groep 7/8.

In groep 1 en 2 wordt zowel de passieve als actieve kennis van de Friese taal gestimuleerd door Fries als voertaal in te zetten, zoals *Netwurk 3TS* vastlegt in de criteria. De teamleden vermelden dat de meeste kinderen Friestalig zijn waardoor deze verwerving op een natuurlijke wijze gaat en er verder geen aandacht aan de passieve en actieve kennis van de Friese taal wordt gegeven in groep 1/2. De Nederlandse taalverwerving staat voorop, aldus de leraren.

18.3 OPVATTING LERAREN SCHOOL X ONDERWIJSTIJD BIJ HET VAK FRIES VERSUS EISEN NETWURK 3TS BASIS

In tegenstelling tot de onderwijstijd in de voertaal Fries, wordt in de groepen 1 tot en met 8 niet voldaan aan de onderwijstijd voor het vak Fries. In de groepen 1 tot en met 8 moet het vak Fries 1 uur per week worden aangeboden. In groep 1/2 wordt het Fries helemaal niet als vak aangeboden; in groep 3 tot en met 6 wordt het vak Fries drie kwartier per week ingezet, waarbij het vak Fries in groep 3 vanaf het tweede halfjaar wordt aangeboden; in groep 7/8 staat het Fries een half uur per week als vak in geroosterd.

18.4 OPVATTING LERAREN SCHOOL X INZET VAN MATERIALEN BIJ HET VAK FRIES VERSUS EISEN NETWURK 3TS BASIS

Netwurk 3TS stelt tevens eisen aan het gebruik van materialen voor het Friese onderwijs. Zowel groep 3/4 als groep 7/8 voldoen aan deze eisen zoals blijkt uit figuur 18.1. In groep 7/8 worden de juiste materialen ingezet, maar hierbij wordt niet voldaan aan de eis dat 60% van de leerlingen zelfstandig en op eigen niveau werkt, de leerlingen werken namelijk allemaal op hetzelfde niveau bij het vak Fries. Een eis waar wel aan voldaan wordt is dat in groep 8 het vak Fries afgesloten wordt met het *Frysk skoaleksamen*.

In groep 5/6 wordt, volgens de criteria, gewerkt met *Studio F* en de spellingsboeken Fries, aldus de *Staveringsline*. Er worden in groep 5/6 alleen niet specifiek Friestalige w.o.-thema's behandeld. Groep 1/2 geeft aan de volgende programma's in te zetten bij het vak Fries: *It boskwyfke* en *It lân fan Efke*, *Netwurk 3TS* stelt echter de eis om de thema-map van *Studio F*, *Berneboel*, prentenboeken en liedjes in te zetten, aan deze eis wordt dus niet voldaan.

18.5 OPVATTING LERAREN SCHOOL X ONDERWIJSTIJD BIJ HET VAK ENGELS VERSUS EISEN NETWURK 3TS BASIS

Vanaf groep 1 stelt *Netwurk 3TS* de eis dat Engels minimaal 1 uur per week wordt aangeboden als vak, bij voorkeur door een *native speaker*, of met behulp van een moderne lesmethode of bronnenboek. Het lesuur moet in kleinere blokken over de week worden verdeeld. Zoals in figuur 18.1 is weergegeven wordt in de groepen 1 tot en met 4 niet aan deze eis voldaan. Zo vindt Engels in groep 1/2 volgens het rooster drie kwartier per week plaats maar wordt dit in werkelijkheid een kwartier tot half uur per week onderwezen. In groep 3/4 de gestelde tijd van een uur tevens niet bereikt, zo wordt het vak drie kwartier per week onderwezen. Daarnaast wordt het vak niet in kleinere blokken verdeeld over de week.

Het Engels wordt in zowel groep 5 als 6, 1 uur per week als vak onderwezen. Groep 5/6 voldoet dan ook bijna aan de gestelde eis, het vak zou alleen nog in kleinere blokken verdeeld moeten worden over de week. In groep 7/8 staat het Engels als vak een half uur ingeroosterd per week, dit zou betekenen dat er niet aan de eis voldaan wordt. Er wordt echter wel meer tijd aan het Engels besteed, al staat dit niet vast in het rooster. Zo wordt er op de vrijdag een half uur aan Engels gedaan door de Nederlandse spellingswoorden naar het Fries en naar het Engels te vertalen. Op de donderdag wordt de gehele middag zoveel mogelijk Engels gesproken en vinden de instructies plaats in het Engels bij het vak geschiedenis.

Het Engels wordt als vak dus een half uur aangeboden, maar daarnaast tevens bij andere vakken ingezet. Hierdoor wordt Engels minimaal 1 uur per week aangeboden en is dit tevens verdeeld over kleinere blokken in de week. In groep 7/8 wordt dus wel voldaan aan de gestelde eis voor Engels als vak.

Groep 8 sluit af met een school-eindexamen Engels van *Anglia*, zoals in de eisen van *Netwurk 3TS* wordt vermeld.

18.6 OPVATTING LERAREN SCHOOL X ONDERWIJSTIJD IN DE VOERTAAL ENGELS VERSUS EISEN NETWURK 3TS BASIS

Alleen voor groep 7 en 8 wordt er naast het vak Engels ook eisen gesteld voor de voertaal Engels. Zo moet het Engels 40 uur per jaar als voertaal bij andere vakken of wereld-oriënterende thema's worden ingezet. De donderdagmiddag is de voertaal in groep 7/8 Engels. Het minimum wordt dus gemakkelijk behaald. Tevens wordt er bij andere vakken een koppeling gemaakt naar het meertalige aspect. Zo moeten de leerlingen de Nederlandse spellingswoorden vertalen naar het Engels en het Fries. De leerlingen leren de woorden, waarop de leraar hen overhoort. Tevens wordt er zelfstanding of in duo's gelezen uit Engelse boeken en wordt er gebruik gemaakt van diverse ICT-middelen.

19. SAMENVATTING & CONCLUSIES

19.1 INLEIDING

In het onderzoeksrapport zijn de uitkomsten van zowel de literatuurstudie als het praktijkonderzoek gepresenteerd. Het literatuuronderzoek was gericht op de motieven voor de keus van drietalig onderwijs; welke positieve invloeden meertaligheid heeft voor het kind op basis van diverse onderzoeken; hoe drietalig onderwijs wordt ingevoerd; welke mogelijkheden betreffende 3TS er zijn en welke eisen er gesteld worden.

Het praktijkonderzoek betrof een onderzoek naar de huidige stand van zaken volgens de teamleden van *School X* als het gaat om de invoering van drietalig onderwijs (BASIS gecertificeerd) volgens de eisen van *Netwerk 3TS*. Zo luidde de hoofdvraag van het onderzoek:

Wat is de huidige stand van zaken als het gaat om de invoering van drietalig onderwijs (BASIS gecertificeerd) volgens de eisen van *Netwerk 3TS* op *School X* naar de mening van de eigen teamleden?

In de conclusie wordt de huidige stand van zaken als het gaat om de invoering van drietalig onderwijs (BASIS gecertificeerd) volgens de eisen van *Netwerk 3TS* op *School X* naar de mening van de eigen teamleden vergeleken met de eisen die *Netwerk 3TS* en daarbij de visitatiecommissie stellen voor een drietalige basisschool BASIS. Achtereenvolgens worden de volgende aspecten behandeld: het draagvlak van het drietalig concept door de teamleden van *School X*; de huidige situatie volgens teamleden *School X* in vergelijking met de algemene eisen van *Netwerk 3TS*; Fries op *School X*; Engels op *School X*; struikelpunten betreffende het drietalig concept volgens de teamleden van *School X*; conclusies; aanbevelingen.

19.2 DRAAGVLAK VAN HET DRIETALIG CONCEPT DOOR DE TEAMLEDEN VAN *SCHOOL X*

Uit de individuele interviews blijkt dat 73% van de respondenten achter de keus voor een drietalig concept staat. Bij de invoering van het drietalige concept heeft 55% van de teamleden – zoals de samenstelling momenteel (januari 2015) is – meebeslist en daarbij tevens de invoering meegemaakt. Deze 55% spreekt van een positieve verandering gedurende de laatste drie jaren, in figuur 19.1 is een opsomming te vinden van de genoemde veranderingen door de teamleden van *School X*.

Opsomming positieve veranderingen na invoering drietalig concept op *School X* volgens de teamleden

- Er is een duidelijkere lijn betreffende de talen, meer eenheid en een duidelijkere opbouw.
- Leraren hebben over het algemeen meer kennis gekregen betreffende drietalig onderwijs. Zo zijn ze zich bijvoorbeeld bewuster van de taalgevoelige leeftijd van de leerlingen.
- De voertaal was voor de invoering hoofdzakelijk Nederlands. Inmiddels is de Friese en Engelse voertaal uitgebreid. Tevens merken de leraren dat de leerlingen zich hierdoor vooral in het Engels steeds beter durven te uiten. Dit biedt tevens toekomstperspectief: de leerlingen zullen hoe langer het proces loopt, steeds gemakkelijker overgaan op bijvoorbeeld het Engelse spreken.
- Engels wordt nu vanaf groep 1 als vak onderwezen, terwijl dit voorhand vanaf groep 6 aan bod kwam.
- Het Engelse onderwijs werd voorheen gegeven met de methode *COOL!*, hierbij kwamen vooral liederen aan bod. Er wordt nu niet alleen méér Engels onderwezen, maar er is ook meer diepgang.
- Het Friese onderwijs is intensiever geworden. Zo wordt er nu vanaf groep 3/4 in het Fries gelezen en geschreven (stavering). Voor de invoering kwam alleen het Fries als voertaal aan bod in deze groep.
- De attitude ten opzichte van de Friese taal is beter geworden. Het Engels had al meer status van zichzelf.
- Voor het Nederlands zijn er betere methodes gekomen.
- De taalvaardigheid van de leerlingen is vooruit gegaan.
- Er is inmiddels een bibliotheek in de school waar tevens Friese en Engelse boeken te vinden zijn.
- Door de hele school vind je de 3TS-kaartjes, deze waren er weleer niet.

Figuur 19.1 Opsomming positieve veranderingen na invoering drietalig concept op *School X* volgens de teamleden

27% van het huidige team op *School X* gaf aan niet te zouden kiezen voor het drietalige concept, hierbij werden de volgende redenen benoemd: er is weinig tot geen verschil te zien is tussen tweetalig en drietalig onderwijs (althans zoals heden); de leraren geven alle drie aan geen meerwaarde te ervaren bij drietalig onderwijs voor de leerlingen; twee leraren vinden vooral het Nederlandse onderwijs naast het Fries van belang, gezien de kinderen nog jong zijn en bijna alle kinderen Friestalig, oftewel er is geen noodzaak naar het Engels. Opvallend is dat de leraren die aangaven niet te zouden kiezen voor een drietalig concept, tevens allemaal niet de invoering van het drietalig onderwijs hebben meegemaakt.

19.3 HUIDIGE SITUATIE VOLGENS TEAMLEDEN *SCHOOL X* IN VERGELIJKING MET DE ALGEMENE EISEN VAN *NETWURK 3TS*

Op basis van de algemene eisen die *Netwurk 3TS* stelt voor een drietalige basisschool BASIS gecertificeerd blijkt dat *School X* aan de volgende eisen (bijna) volledig voldoet: *School X* is stageschool is voor de drietalige Pabo; daarnaast voldoet *School X* bijna volledig aan het criterium om te werken vanuit een taal-geïntegreerde didactiek met activerende werkvormen. Zo geven de teamleden aan zowel bij het Fries als het Engels gebruik te maken van diverse activerende werkvormen. Bij het vak Fries geeft 38% van de leraren aan behoefte te hebben aan meer werkvormen. Alle leraren geven aan dat de methode *Groove Me* een variatie aan didactische werkvormen biedt.

Uit het praktijkonderzoek blijkt dat bij vijf van de zeven algemene criteria van *Netwurk 3TS* voor een drietalige basisschool BASIS niet voldoende wordt gescoord: de eis om het meertalig beleid vast te leggen in een integraal taalbeleidsplan; de school onderscheidt zich door een meertalig taalrijke leeromgeving; de school investeert in nascholing Fries en Engels voor de leraren; de school werkt met een leerlijn Engels voor groep 1-8; de school maakt gebruik van de 3TS-faciliteiten.

19.4 FRIES OP *SCHOOL X*

19.4.1 *Fries als vak op School X*

Uit de literatuur blijkt dat *Netwurk 3TS* voor een drietalige basisschool BASIS de eis stelt dat het vak Fries in de groepen 1 tot en met 8, 1 uur per week moet worden aangeboden. Uit het praktijkonderzoek komen de volgende resultaten naar voren: in groep 1/2 wordt het Fries niet als vak aangeboden; in groep 3 tot en met 6 wordt het vak Fries drie kwartier per week ingezet, waarbij het vak Fries in groep 3 vanaf het tweede halfjaar wordt aangeboden; in groep 7/8 staat het Fries een half uur per week als vak in geroosterd. Uit de gegevens van de interviews met de teamleden blijkt dat niet één van de groepen voldoet aan de gestelde eis, waarbij het vak Fries 1 uur per week plaatsvindt. Opvallend is dat in groep 1/2 het vak Fries helemaal niet wordt onderwezen. De leraren in groep 1/2 vermelden dat de meeste leerlingen Friestalig zijn en geven aan daarom de Nederlandse taalverwerving belangrijker te vinden voor de leerlingen.

19.4.2 *Fries als voertaal op School X*

De respondenten geven aan dat 95% van de 130 leerlingen op *School X* en 92% van de teamleden Fries als moedertaal heeft. De teamleden geven unaniem aan de voertaal Fries van belang te vinden.

Uit het literatuuronderzoek blijkt dat *Netwurk 3TS* eist dat het Fries 2 ½ uur als voertaal wordt ingezet naast het vak Fries in groep 1/2 en in de groepen 3 tot en met 8, 1 ¼ uur als voertaal. Uit het persoonlijk interview met de teamleden van *School X* komt naar voren dat aan deze eis ruimschoots wordt voldaan: in groep 1/2 wordt het Fries namelijk 5 ½ uur ingezet als voertaal; 4 ½ uur in groep 3; 6 ½ uur in groep 4; 5 ¾ uur in groep 5; 4 ¾ uur in groep 6; 4 ½ uur in groep 7/8. Opvallend is dat het Fries in de groepen 1 tot en met 8 minimaal 3 ¾ als voertaal wordt ingezet bij een ander vak dan het Fries.

19.4.3 *Inzet van materiaal bij het vak Fries*

Netwurk 3TS stelt tevens eisen aan het gebruik van materialen voor het Friese onderwijs. Zowel groep 3/4 als groep 7/8 voldoen aan deze eisen.

Zo wordt in groep 3/4 gewerkt met de themamap van *Studio F, de Lêsbrêge*; Friese prentenboeken en liedjes. Opvallend bij het gebruik van dit materiaal is dat de leraren van groep 3/4 allemaal positief zijn over de methode *Studio F* en twee van de drie leraren *de Lêsbrêge* beoordelen als: 'niet motiverend voor de leerlingen van groep 4', zij geven hiervoor de volgende argumenten: de les kent elke keer precies dezelfde opbouw; de

leerlingen moeten veel overschrijven; er is veel herhaling; er is geen digibord materiaal aanwezig; één les duurt te lang voor de leerlingen (drie kwartier). Een derde leraar in groep 3/4 geeft aan dat *de Lêsbrêge* een goede methode is gericht op het technisch lezen, het is echter de taak van de leraar om de leerlingen te enthousiasmeren. Dezelfde leraren van groep 3/4 geven tevens bij een andere vraag in het interview aan, behoefte te hebben aan diverse werkvormen voor het Friese onderwijs in groep 4, het liefst zouden de twee leraren een map met diverse thema's willen voor het Friese onderwijs in deze groep in plaats van *de Lesbrêge*. Wanneer zij *de Lêsbrêge* zouden vervangen door een andere methode, zou er niet meer aan de eis van *Netwurk 3TS* worden voldaan.

In groep 7/8 wordt tevens voldaan aan de eis voor het materiaal bij het Friese onderwijs, zo wordt *Studio F* ingezet. Hierbij wordt alleen niet voldaan aan de eis dat 60% van de leerlingen zelfstandig en op eigen niveau werkt, de leerlingen werken namelijk allemaal op hetzelfde niveau bij het vak Fries. Uit het visitatierapport van *School X* blijkt dat de differentiatie bij het vak Fries positief is beoordeeld bij de drie lessen die de visitatieleden hebben gezien. Uit de antwoorden van de respondenten blijkt echter dat de er met de methode gewerkt wordt en hierbij verder geen differentiatie plaatsvindt in de groepen 3 tot en met 8.

Twee eisen waar wel aan voldaan wordt is: dat Friestalige w.o.-thema's worden behandeld door leerlingen teksten in zowel het Nederlands, Fries als Engels te laten schrijven over actualiteiten en deze in het lokaal te hangen, daarnaast wordt in groep 8 het vak Fries afgesloten met het *Frysk skoaleksamen*.

In groep 5/6 wordt, volgens de criteria, gewerkt met *Studio F* en de spellingsboeken Fries, aldus de *Staveringsline*. Er worden in groep 5/6 alleen niet specifiek Friestalige w.o.-thema's behandeld. In Groep 1/2 geeft aan de volgende programma's in te zetten bij het vak Fries: *It boskwyfke* en *It lân fan Efke*, *Netwurk 3TS* stelt echter de eis om de thema-map van *Studio F*, *Berneboel*, prentenboeken en liedjes in te zetten, aan deze eis wordt dus niet voldaan.

19.4.4 Toetsing van het vak Fries

De teamleden geven in het interview aan dat het Fries vanaf groep 5 getoetst wordt. 'Wat' er getoetst wordt hangt af van de visie van de desbetreffende leraar. Zo vindt de leraar in groep 5 het van belang om de Friese spelling te toetsen, de leraar in groep 6/7 toetst het lezen en het spreken in het Fries door te observeren, in groep 7/8 wordt de *CITO begrijpend lezen Fries* afgenomen en in groep 8 wordt afgesloten met het *Frysk skoaleksamen*. Uit de verschillende manieren van toetsen en tevens uit de interviews blijkt dat de teamleden unaniem aangaven dat er geen duidelijke leerlijn is voor het Fries op *School X*.

19.5 ENGELS OP SCHOOL X

19.5.1 Engels als vak op School X

Vanaf groep 1 stelt *Netwurk 3TS* de eis dat Engels minimaal 1 uur per week wordt aangeboden als vak, bij voorkeur door een *native speaker*, of met behulp van een moderne lesmethode of bronnenboek. Het lesuur moet daarnaast tevens in kleinere blokken over de week worden verdeeld. Uit het praktijkonderzoek blijkt dat in de groepen 1 tot en met 4 niet aan deze eis wordt voldaan. Zo vindt Engels in groep 1/2 volgens het rooster drie kwartier per week plaats maar wordt dit in werkelijkheid een kwartier tot half uur per week onderwezen. In groep 3/4 is de gestelde tijd van een uur tevens niet bereikt, zo wordt het vak drie kwartier per week onderwezen. Daarnaast wordt het vak niet in kleinere blokken verdeeld over de week.

Het Engels wordt in zowel groep 5 als 6, 1 uur per week als vak onderwezen. Groep 5/6 voldoet dan ook bijna aan de gestelde eis, het vak zou alleen nog in kleinere blokken verdeeld moeten worden over de week. In groep 7/8 staat het Engels als vak een half uur ingeroosterd per week, dit zou betekenen dat er niet aan de eis voldaan wordt. Er wordt echter wel meer tijd aan het Engels besteed, al staat dit niet vast in het rooster. Zo wordt er op de vrijdag een half uur aan Engels gedaan door de Nederlandse spellingswoorden naar het Fries en naar het Engels te vertalen. Op de donderdag wordt de gehele middag zoveel mogelijk Engels gesproken en vinden de instructies plaats in het Engels bij het vak geschiedenis.

Het Engels wordt als vak dus een half uur aangeboden, maar daarnaast tevens bij andere vakken ingezet. Hierdoor wordt Engels minimaal 1 uur per week aangeboden en is dit tevens verdeeld over kleinere blokken in de week. In groep 7/8 wordt dus voldaan aan de gestelde eis van *Netwurk 3TS* voor Engels als vak.

19.5.2 Engels als voertaal op School X

Uit de gegevens van de interviews blijkt dat er een stijgende lijn is waar te nemen bij de voertaal Engels in de groepen 1 tot en met 8. Zo wordt er in de groepen 1 en 2 geen aandacht besteed aan de voertaal Engels.

Opvallend is dat er in de groepen 1, 2 een half uur Engels als vak wordt onderwezen, waarbij de Engelse voertaal niet wordt ingezet, dit betekent dat het vak Engels in een andere taal wordt onderwezen.

In de groepen 3 tot en met 6 wordt er drie kwartier tot 1 uur Engels gesproken per week en in de groepen 7 en 8 wordt dit uitgebreid naar uiteindelijk 2 uren per week Engels als voertaal. Alleen bij de groepen 7 en 8 worden er door *Netwerk 3TS* tevens eisen gesteld aan de voertaal Engels, zo moet het Engels 40 uur per jaar als voertaal bij andere vakken of wereld-oriënterende thema's worden ingezet. Uit de interviews met de leraren van groep 7/8 blijkt dat de donderdagmiddag in groep 7/8 de voertaal Engels is. Hieruit kan geconcludeerd worden dat het minimum dat aan de voertaal Engels besteed moet worden volgens *Netwerk 3TS* gemakkelijk behaald wordt. De Engelse voertaal wordt tevens ingezet bij andere vakken of wereld-oriënterende thema's, uit de antwoorden van de respondenten blijkt namelijk dat: de leerlingen in groep 7/8 de Nederlandse spellingswoorden vertalen naar onder andere het Engels; er zelfstandig of in duo's Engelse boeken worden gelezen; actualiteiten in het Engels worden opgeschreven en opgehangen in de klas; gebruik wordt gemaakt van diverse ICT-middelen voor Engels. Op basis van deze gegevens kan er geconcludeerd worden dat de Engelse voertaal tevens bij andere vakken of wereld-oriënterende thema's wordt ingezet, zoals *Netwerk 3TS* vermeldt in haar eisen voor een drietalige basisschool BASIS.

Opvallend is dat er in groep 8 een half uur het vak Engels op het rooster staat per week waarbij Engels als voertaal 2 uur per week wordt ingezet, dit betekent dat er 1 ½ uur per week Engels wordt gesproken bij andere vakken of activiteiten.

De leraren gaven naar aanleiding van de vraag in welke mate zij de voertaal Engels willen inzetten in hun onderwijs tevens aan bij welke vakken zij de taal als voertaal zouden willen gebruiken. Vanaf groep 3 wordt de voertaal Engels ingezet bij het vak Engels op *School X*. De vier leraren die momenteel het vak Engels geven vanaf groep 3 op *School X* en hierbij tevens allemaal het Engels als voertaal inzetten, geven aan de Engelse voertaal tevens bij creatieve vakken te willen toepassen, aldus: muziek, drama, tekenen en/of knutselen.

19.5.3 Behoeft van de teamleden van *School X* aan een *native speaker*

Aan de hand van het literatuuronderzoek blijkt dat Paus et al. (2010) aangeven dat de volgende vier aspecten van belang zijn bij de taalverwerving: spreken, luisteren, lezen en schrijven. Uit het praktijkonderzoek komt naar voren dat de leraren in de groepen 3 tot en met 8 van *School X* de domeinen 'luisteren' en 'spreken' bij het Engels het belangrijkste vinden.

Zeven van de elf leraren gaven aan dat zij behoefte zouden hebben aan een *native speaker*, oftewel iemand die het Engels als moedertaal kent. Samengevat gaven de leraren hiervoor de volgende redenen: een *native speaker* kent een bepaalde status; een *native speaker* verbreedt het wereldbeeld van het kind, door eigen achtergrond en cultuur; een *native speaker* brengt de correcte Engelse uitspraak over op zowel de leerlingen als de leraar; een *native speaker* kan zowel de woordenschat van de leerlingen als leraar uitbreiden; een *native speaker* zou de leraar tips kunnen geven betreffende Engelse spreekvaardigheid.

De overige vier leraren geven unaniem aan dat ze zich prima redden met de Engelse methode en niet de meerwaarde te zien van een *native speaker*. Eén leraar vermeldt tevens dat het verleden uitwijst dat een *native speaker* niet altijd even goed op de kinderen kon inspelen en langdraderig was.

Als het gaat om aandacht voor het spreken en luisteren in het Engels geven de leraren van groep 1/2 aan dit niet belangrijk te vinden voor de leerlingen. Tegenstrijdig is dat de leraren van groep 1/2 aangeven wel behoefte te hebben aan een *native speaker*, hiervoor geven zij als reden dat het spreken in de Engelse taal dan normaal zou worden voor de leerlingen.

19.5.4 Inzet van materiaal bij het vak Engels

In het interview gaven de teamleden van *School X* aan gebruiken te maken van de methode *Groove Me* in de groepen 1 tot en met 8 bij het vak Engels. De leraren zijn ieder voor zich positief over de methode, uit een controlevraag blijkt dat tevens dat de teamleden allemaal aangegeven geen extra werkvormen nodig te hebben voor het Engelse onderwijs gezien de methode vele werkvormen biedt en de leraren daarnaast zelf ook nog vele ideeën hebben.

19.5.5 Toetsing van het vak Engels

Naar aanleiding van de deelvraag welke toetsing en/of registratiemiddelen worden gebruikt in de groepen 1 tot en met 8 om het niveau op het gebied van Engels weer te geven werd een persoonlijk interview met alle leraren van *School X* gehouden. Alle teamleden gaven aan dat er geen duidelijke leerlijn van groep 1 tot en met 8 aanwezig is betreffende het vak Engels, wel vermeldde ieder dat er gewerkt wordt met de methode *Groove Me* door de hele school. Vanaf groep 6 biedt deze methode tevens toetsmateriaal. De leraar van groep 4/5

geeft aan dat er geen toetsmateriaal voor groep 4/5 aanwezig is voor het vak Engels, hij maakt daarom zelf de toetsen. Vanaf groep 6 tot en met groep 8 wordt het toetsmateriaal van *Groove Me* gebruikt. In groep 6/7 wordt er tevens geobserveerd om de spreekvaardigheid te toetsen. In groep 7/8 wordt naast de toetsing die *Groove Me* biedt, gebruik gemaakt van de methode die *School X* vorig jaar hanteerde: *COOL!*, aldus de groepsleraar. Groep 8 sluit af met een school-eindexamen Engels van *Anglia*, zoals in de eisen van *Netwerk 3TS* wordt vermeld.

19.6 STRUIKELPUNTEN BETREFFENDE HET DRIETALIG CONCEPT VOLGENS DE TEAMLEDEN VAN *SCHOOL X*

Hieronder worden achtereenvolgens de struikelpunten die de leraren ervaren bij het drietalig onderwijs gepresenteerd in de volgende worden onderverdeeld in vijf subparagrafen: de attitude van het Nederlands, Fries en Engels in Nederland over het algemeen; de coördinatie van het drietalig concept op *School X*; tijdsgebrek bij voorbereiding en in het rooster zelf bij Fries en Engels; gebrek aan eigen vaardigheden van de teamleden van *School X*; gebrek aan materialen voor het drietalig onderwijs.

19.6.1 Attitude van het Nederlands, Fries en Engels in Nederland over het algemeen

De teamleden van *School X* geven aan dat *CITO* vooral de Nederlandse taal toetst waardoor het Nederlands automatisch voorrang krijgt in het lesrooster, gezien er goed gescoord moet worden, hierdoor krijgt het Fries en het Engels een 'tweede plek' in het onderwijs.

19.6.2 Coördinatie van het drietalig concept op *School X*

Een tweede struikelpunt dat genoemd werd is de coördinatie van het drietalig onderwijs op *School X*. Vijf van de dertien leraren gaven aan behoefte te hebben aan een persoon die sturing geeft aan het drietalig beleid. Opvallend is dat van de vijf leraren die nieuw zijn op *School X* en niet de invoering hebben meegemaakt van het drietalig onderwijs, er twee leraren aangeven behoefte te hebben aan betere coördinatie. De andere drie nieuwe leraren gaven al eerder aan niet voor een drietalig concept te zouden kiezen, wanneer zij hierin mochten beslissen, twee van deze drie leraren geven wel aan graag meer duidelijkheid te willen over wat er voor het vak Engels precies behandeld moet worden en wat de doorgaande lijn bij Engels is.

19.6.3 Tijdsgebrek bij voorbereiding en in het rooster zelf bij Fries en Engels

Zes van de elf leraren geven als struikelpunt aan niet genoeg tijd te hebben om extra materiaal te zoeken/maken voor de uitbreiding van het Friese en/of Engelse onderwijs. Tevens willen zij niet dat het ten koste van de andere vakken gaat. Er is voor zowel het Fries als het Engels een beperkte tijd ingeroosterd en niet veel ruimte daarbuiten. Allebei de leraren van groep 6/7 geven aan het liefst vanaf groep 6 een middag Engels als voertaal in te zetten, zij zouden dit als een verbetering van het drietalige onderwijs op *School X* zien.

19.6.4 Gebrek aan eigen vaardigheden van de teamleden van *School X*

De leraren voelen zich op twee leraren na, allemaal 'vaardig' tot 'heel vaardig' bij het: luisteren, spreken en lezen in zowel het Fries als het Engels, blijkt uit één van de eerste interviewvragen. Eén van de twee leraren geeft aan zich 'niet vaardig' te voelen op het gebied van spreken in het Engels en de ander voelt zich niet vaardig bij het lezen in het Engels.

Bij beide talen geeft een aantal van vier leraren aan zich 'niet vaardig' te voelen bij het deelaspect: schrijven.

Aan het eind van het interview werd een soortgelijke (controle)vraag gesteld, waarbij drie van de elf leraren aangaven tegen het gebrek van eigen vaardigheden in de Friese en Engelse taal aan te lopen.

Eén leraar geeft aan dat de Friese schrijfvaardigheid soms een struikelpunt vormt, de andere twee leraren geven aan zich niet altijd helemaal te vertrouwen met het Engels.

Opvallend is dat maar één van deze drie leraren bij de eerste vraag in het interview over dit onderwerp, aangaf zich 'niet vaardig' te voelen.

19.6.5 Gebrek aan materialen voor het drietalige onderwijs

Zowel voor het Fries als het Engels geven vier leraren aan graag meer materialen ter beschikking te hebben. Drie van de vier willen graag meer materialen voor het Fries, twee leraren willen graag meer Friese leesboeken de andere leraar zou graag activerend materiaal voor groep 4 willen bij het vak Fries, hierbij wil ze het liefst een map met diverse thema's en werkvormen. Twee van de vier leraren geven aan dat er naast de methode meer materiaal moet zijn voor het vak Engels, hierbij worden geen duidelijk voorbeelden genoemd.

Opvallend is dat naast de vier leraren die 'gebrek aan materialen' als struikelpunt ervaren, er tevens drie van de elf leraren vermeldden baat te zouden hebben bij extra materialen voor het Engelse onderwijs, zo worden genoemd: vijf-minuten activiteiten om de methode aan te vullen door de week; kwartet in het Engels; Engelse lees- en/of informatieboekjes. Opvallend is dat de leraar van groep 7/8 aangeeft vorig jaar vele Engelse (strip)boeken te hebben verzameld, deze staan in de kast op de gang, maar worden momenteel niet door een leraar ingezet.

19.7 CONCLUSIES

Wat is de huidige stand van zaken als het gaat om de invoering van drietalig onderwijs (BASIS gecertificeerd) volgens de eisen van *Netwurk 3TS* op *School X* naar de mening van de eigen teamleden?

Naar aanleiding van de hoofdvraag zoals hierboven geformuleerd kan geconcludeerd worden dat van de 30 beoordeelde eisen - die gesteld zijn door *Netwurk 3TS* voor een drietalige basisschool BASIS gecertificeerd - *School X* aan maar liefst 40% van de eisen volledig voldoet, oftewel: 12 eisen. Bij 14 eisen wordt voor het grootste deel of geheel niet voldaan aan een gestelde eis van *Netwurk 3TS*. Bij de overige vier punten wordt er bijna aan het gestelde criterium voldaan, hierbij ontbreekt dan nog een klein aspect van de gestelde eis. Hieronder wordt de conclusie geformuleerd over in vier deelparagrafen: houding van de teamleden tegenover het drietalig concept op *School X*; algemene eisen van *Netwurk 3TS* voor een drietalige basisschool BASIS gecertificeerd; eisen van *Netwurk 3TS* rondom het vak Fries; eisen van *Netwurk 3TS* rondom het vak Engels.

*19.7.1 Houding van de teamleden tegenover het drietalig concept op *School X**

Allereerst kan er geconcludeerd worden dat uit de gegevens van de respondenten, de teamleden van *School X* tijdens de invoering van het drietalig concept al vele positieve veranderingen hebben vernomen. Opvallend is dat de leraren die negatief tegenover het drietalig concept staan, de invoering niet hebben meegemaakt.

*19.7.2 Algemene eisen van *Netwurk 3TS* voor een drietalige basisschool BASIS gecertificeerd*

Op basis van de algemene eisen die *Netwurk 3TS* stelt voor een drietalige basisschool BASIS gecertificeerd blijkt dat *School X* aan de volgende eisen (bijna) volledig voldoet: *School X* is stageschool is voor de drietalige Pabo; daarnaast voldoet *School X* bijna volledig aan het criterium om te werken vanuit een taal-geïntegreerde didactiek met activerende werkvormen.

Uit het praktijkonderzoek blijkt dat bij vijf van de zeven algemene criteria van *Netwurk 3TS* voor een drietalige basisschool BASIS niet voldoende wordt gescoord: de eis om het meertalig beleid vast te leggen in een integraal taalbeleidsplan; de school onderscheidt zich door een meertalig taalrijke leeromgeving; de school investeert in nascholing Fries en Engels voor de leraren; de school werkt met een leerlijn Engels voor groep 1-8; de school maakt gebruik van de 3TS-faciliteiten.

*19.7.3 Eisen van *Netwurk 3TS* rondom het vak Fries*

Aan de hand van de eisen gesteld door *Netwurk 3TS* kan er geconcludeerd worden dat er in de groepen 1 tot en met 8 te weinig tijd aan het vak Fries besteed wordt, waarbij in groep 1/2 het Fries helemaal niet als vak wordt onderwezen. Tevens behoort het Fries 2 ½ uur als voertaal per week naast het vak Fries te functioneren in de groepen 1 tot en met 8, aan deze eis wordt ruimschoots voldaan, zo wordt er minimaal 3 ¾ uur per week in alle groepen de voertaal Fries ingezet naast het vak Fries. Gezien de eisen die worden gesteld voor het materiaal dat gebruikt moet worden bij het vak Fries voldoen de groepen 3/4 en 7/8 volledig aan de normen. In groep 1/2 wordt helemaal niet aan de gestelde eisen voldaan en in groep 5/6 gedeeltelijk, zo worden de methode *Studio F* en de spellingsboeken voor Fries ingezet, maar worden de w.o.-thema's niet behandeld. Daarnaast wordt in de groepen 1 tot en met 8 bij het Friese onderwijs niet gedaan aan differentiatie. Alleen bij groep 7/8 wordt dit als eis door *Netwurk 3TS* gesteld. Tot slot wordt in groep 8 afgesloten met het *Frysk skoaleksamen*, zoals in de eisen van *Netwurk 3TS* wordt vermeld.

*19.7.4 Eisen van *Netwurk 3TS* rondom het vak Engels*

Netwurk 3TS stelt tevens eisen voor de onderwijstijd bij het vak Engels. Naar aanleiding van het praktijkonderzoek kan geconcludeerd worden dat de groepen 1 tot en met 6 niet voldoen aan de gestelde onderwijstijd, de groepen 7 en 8 voldoen wel aan de eis. In groep 7/8 wordt tevens voldaan aan de eis van 40

uur per jaar Engels als voertaal bij andere vakken, elke donderdagmiddag kennen zij namelijk het Engels als voertaal. De leraren geven aan in de groepen 3 tot en met 8 de domeinen 'luisteren' en 'spreken' het belangrijkst te vinden bij de lessen Engels. Bij de methode *Groove Me* komen deze aspecten veelvuldig aan bod, deze methode voldoet alle leraren dan ook prima. Daarnaast wordt het Engels in groep 8 afgesloten met het school-eindexamen Engels van *Anglia*, zoals in de eisen van *Netwurk 3TS* wordt vermeld.

Zeven van de elf leraren geven aan behoefte te hebben aan een *native speaker*. Opvallend is dat de leraren in groep 1/2 aangeven behoefte te hebben aan een *native speaker*, hiervoor geven zij als reden dat het spreken in de Engelse taal dan 'normaal' zou worden voor de leerlingen. De leraren uit groep 1/2 geven echter ook aan alle vier domeinen bij het vak Engels (luisteren, spreken, lezen en schrijven) niet belangrijk te vinden bij de kleuters.

19.8 AANBEVELINGEN

Naar aanleiding van de conclusies volgen tot slot de aanbevelingen. Zoals aangegeven zijn er drie leraren die niet voor het drietalige concept zouden kiezen, zij zijn van mening dat: er is weinig tot geen verschil te zien is tussen tweetalig en drietalig onderwijs (althans zoals heden); de leraren geven alle drie aan geen meerwaarde te ervaren bij drietalig onderwijs voor de leerlingen; twee leraren vinden vooral het Nederlandse onderwijs naast het Fries van belang, gezien de kinderen nog jong zijn en bijna alle kinderen Friestalig, oftewel er is geen noodzaak naar het Engels. Opvallend is dat deze leraren tevens allemaal niet de invoering van het drietalig onderwijs hebben meegemaakt. *School X* zou ervoor kunnen kiezen om nieuwe leraren goed te informeren over de motieven voor de keus voor het drietalig concept.

Daarnaast geven vijf van de dertien leraren aan behoefte te hebben aan een persoon die sturing geeft aan het drietalig beleid. Opvallend is dat van de vijf leraren die nieuw zijn op *School X* en niet de invoering hebben meegemaakt van het drietalig onderwijs, er twee leraren aangeven behoefte te hebben aan betere coördinatie. De andere drie nieuwe leraren gaven al eerder aan niet voor een drietalig concept te zouden kiezen, wanneer zij hierin mochten beslissen. Duidelijkheid kan gecreëerd worden door zoals *Netwurk 3TS* tevens vermeld in de eisen voor een drietalige basisschool BASIS: een leerlijn voor zowel Fries als Engels uit te zetten door de hele school, waarbij tevens duidelijk is wat er getoetst wordt in elke groep en er genoeg uren aan de vak- en voertaal in het Fries en Engels besteed wordt; het meertalig beleid van de basisschool vast wordt gelegd in een integraal taalbeleidsplan. Daarnaast zou het team ervoor kunnen kiezen om één of twee personen het meertalig concept te laten aansturen en bij laten houden zodat gegeven up-to-date blijven en de teamleden van *School X* het juiste drietalige onderwijs voor hun leerlingen kunnen bieden.

20. BIBLIOGRAFIE

- 21st century skills. (sd). *Modellen*. Opgeroepen op 12 03, 2014, van 21st century skills: <http://www.21stcenturyskills.nl/modellen/>
- Akker, V. d. (sd). *Het curriculaire spinnenweb*. Opgeroepen op 05 09, 2014, van SLO: <http://www.slo.nl/voortgezet/onderbouw/leergebieden/kenc/kwaliteitscan/spin/>
- Baker, C. & Hornberger, N.H. (2001) *An Introductory Reader to the Writings of Jim Cummins*. Clevedon, Uitgeverij Multilingual Matters Ltd. 1e druk, 2001.
- Basisonderwijs*. (sd). Opgeroepen op 09 05, 2014, van Europeesplatform: <http://www.europeesplatform.nl/basisonderwijs/basisonderwijs>
- Blom, E. (sd). *Hebben tweetalige kinderen een taalachterstand?* Opgeroepen op 01 19, 2015, van Taalcanon: <http://www.taalcanon.nl/vragen/hebben-tweetalige-kinderen-een-taalachterstand/>
- Bronnen bij neurologie, taal, ontstaan: Broca en Wernicke*. (2009, 10 21). Opgeroepen op 01 19, 2015, van Rijnlandmodel : http://www.rijnlandmodel.nl/achtergrond/psychologie/neurologie_taal_ontstaan_broca-wernicke_toelichting.htm
- Busken, S., & Terpstra, F. (2015). *Meertalig onderwijs VVTO-ENGELS*. Leeuwarden: Cedin.
- Corda, A., Philipsen, K., & de Graaff, R. (2014). *Handboek vroeg vreemdetalenonderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Craik, F. I., Bailystok, E., & Freedman, M. (2010). *Delaying the onset of Alzheimer*. Opgeroepen op 01 20, 2015, van Neurology: <http://www.neurology.org/content/75/19/1726.short>
- EP-Nuffic. (2015). *Strategische agenda 2015-2020 in het kort*. Opgeroepen op 05 05, 2015, van EP-Nuffic: <https://www.nuffic.nl/bibliotheek/strategische-agenda-2015-2020-in-het-kort.pdf>
- Europees Platform. (2011). *Handleiding kwaliteit vvto Engels*. Opgeroepen op 01 05, 2015, van Europees Platform: <http://www.europeesplatform.nl/vvto/wp-content/uploads/sites/7/2014/04/Handleiding-kwaliteit-vvto-Engels.pdf>
- Goodijk, E., Bangma, J., Kootstra, D., Terpstra, F., & Vos, M. (2013). *De trijetalige skoalle*. Opgeroepen op 12 23, 2014, van Taalsintrum: <http://www.taalsintrum.nl/trijetalige-skoalle.html>
- Greven, J., & Letschert, J. (2006). *Kerdoelen*. Opgeroepen op 11 24, 2014, van SLO: <http://www.slo.nl/primair/kerndoelen/Kerdoelenboekje.pdf/>
- Grosjean, F., & Ping, L. (2012). *The Psycholinguistics of Bilingualism*. John Wiley & Sons.
- Haijma, A. (2013). Duiken in een taalbad; onderzoek naar het gebruik van doeltaal als voertaal. *Levende Talen Tijdschrift*, 26-41.
- Hubo, B. (2003, 05 01). *Tweetalig onderwijs zwakke leerlingen worden beter*. Opgeroepen op 01 19, 2015, van Brussel nieuws: <http://www.brusselnieuws.be/nl/nieuws/tweetalig-onderwijs-zwakke-leerlingen-worden-beter>
- Kerdoelen*. (sd). Opgeroepen op 09 23, 2014, van Taalsintrum: <http://www.taalsintrum.nl/keardoelen.html>

- Krashen's 6 Hypotheses. (sd). Opgeroepen op 11 10, 2014, van EDUC Ualberta:
<http://www.educ.ualberta.ca/staff/olenka.bilash/best%20of%20bilash/krashen.html>
- Liemberg, E., & Meijer, D. (2004). *Taalprofielen*. Opgeroepen op 11 10, 2014, van ERK:
<http://www.erk.nl/docent/Achtergrondinformatie/Uitwerkingen/Taalprofielen/>
- Loerts, L. (sd). *Meertaligonderwijs in Friesland*. Opgehaald van FFU: <http://www.ffe-fri.eu/PDF/ZorgPrimair6-Pag22-27.pdf>
- Mondt, K. (2006, 02 13). *Tweetalige kinderen hebben voor een zelfde taak minder hersenactiviteit nodig dan hun eentalige leeftijdsgenoten*. Opgeroepen op 01 19, 2015, van VUB:
<http://www.vub.ac.be/sites/vub/files/persberichten/talen.pdf>
- Oetelaar, F. v. (2012, augustus). *21st Century Skills*. Opgeroepen op 12 23, 2014, van 21st Century Skills:
<http://www.21stcenturyskills.nl/whitepaper/>
- Onderwijsraad (2008). *Vreemde talen in het onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Oosterloo, A., & Paus, H. (2005). *Frysk oan bod*. Enschede: SLO.
- Osinga, N., Waslander, A., & Akkermans, A. (2014). *Fisitaasjerapport*. Broeksterwâld: Cedin Netwurk 3TS.
- Provincie Fryslân. (2011). *de Fryske taalatlâs: Friese taal in beeld 2011*. Leeuwarden.
- Riemersma, A. (2012). Meertalig Onderwijs. *Tijdschrift Taal*, Jaargang 3 25 - 31.
- Rijnvis, D. (2010, 10 15). *Meertaligheid verbetert hersenfunctie*. Opgeroepen op 05 05, 2015, van Nu:
<http://www.nu.nl/wetenschap/2356886/meertaligheid-verbetert-hersenfunctie--.html>
- Schaerlaekens, A. (1977). *De taalontwikkeling van het kind*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Schütz, R. (2014, Juni 12). *Stephen Krashen's Theory of Second Language Acquisition*. Opgeroepen op 11 11, 2014, van SK: <http://www.sk.com.br/sk-krash.html>
- SLO (2011). *Vakdossier Engels in het basisonderwijs*. Enschede: SLO.
- Steur, H. (sd). *Tussen wens en werkelijkheid*. Opgeroepen op 09 23, 2014, van Onderwijsinspectie:
http://www.onderwijsinspectie.nl/binaries/content/assets/Actueel_publicaties/2010/Tussen+wens+en+werkelijkheid+-+printversie.pdf
- Swaef, E. d. (2011, september 29). *De kracht van het tweetalige brein*. Opgeroepen op 01 19, 2015, van EOSwetenschappen: <http://eoswetenschap.eu/artikel/de-kracht-van-het-tweetalige-brein>
- Swain, M. (2000). The output hypothesis and beyond: Mediating acquisition through collaborative dialogue. *Sociocultural Theory and Second Language Learning*, 97 - 114.
- Taalbeleid*. (sd). Opgehaald van Basistaal SLO: <http://basistaal.slo.nl/taalbeleid/schoolont/beleidspl/>
- Taalsintrum Frysk Cedin. (sd). *3ts*. Opgeroepen op 09 23, 2014, van Achtergrond 3ts:
<http://www.3ts.nl/images/achtergrond-3ts.pdf>
- Talen kleuren je leven*. (2014). Leeuwarden: Afûk.
- Tweetalige kinderen en hun grijze cellen*. (2011, 12 28). Opgeroepen op 01 19, 2015, van Een:
<http://www.een.be/programmas/ook-getest-op-mensen/tweetalige-kinderen-en-hun-grijze-cellen>

Van der Donk, C., & van Lanen, B. (2012). *Praktijkonderzoek in de school*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Van Ruijven, E., & Ytsma, J. (2008). *Drietalige School*. Opgeroepen op 09 04, 2014, van Fryske Akademy: <http://www.fryske-akademy.nl/nl/undersyk/sosjale-wittenskippen/underwiis-undersyk/trijetalige-skoallen/>

Wernicke and broca history. (sd). Opgeroepen op 01 19, 2015, van Aphasia & The Brain: <http://aphasia-and-brain.tumblr.com/post/45124007874/wernicke-and-broca-history>

BIJLAGEN

1. KERNDOELEN NEDERLANDS

Mondeling onderwijs

1. De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven.
2. De leerlingen leren zich naar vorm en inhoud uit te drukken bij het geven en vragen van informatie, het uitbrengen van verslag, het geven van uitleg, het instrueren en bij het discussiëren.
3. De leerlingen leren informatie te beoordelen in discussies en in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is en leren met argumenten te reageren.

Schriftelijk onderwijs

4. De leerlingen leren informatie te achterhalen in informatieve en instructieve teksten, waaronder schema's, tabellen en digitale bronnen.
5. De leerlingen leren naar inhoud en vorm teksten te schrijven met verschillende functies, zoals: informeren, instrueren, overtuigen of plezier verschaffen.
6. De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het lezen van school- en studieteksten en andere instructieve teksten, en bij systematisch geordende bronnen, waaronder digitale bronnen.
7. De leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten.
8. De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief, een verslag, een formulier of een werkstuk. Zij besteden daarbij aandacht aan zinsbouw, correcte spelling, een leesbaar handschrift, bladspiegel, eventueel beeldende elementen en kleur.
9. De leerlingen krijgen plezier in het lezen en schrijven van voor hen bestemde verhalen, gedichten en informatieve teksten.

Taalbeschouwing, waaronder strategieën

10. De leerlingen leren bij de doelen onder 'mondeling taalonderwijs' en 'schriftelijk taalonderwijs' strategieën te herkennen, te verwoorden, te gebruiken en te beoordelen.
11. De leerlingen leren een aantal taalkundige principes en regels. Zij kunnen in een zin het onderwerp, het werkwoordelijk gezegde en delen van dat gezegde onderscheiden.
De leerlingen kennen:
 - a. regels voor het spellen van werkwoorden;
 - b. regels voor het spellen van andere woorden dan werkwoorden;
 - c. regels voor het gebruik van leestekens.
12. De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder 'woordenschat' vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken.

2. KERNDOELEN ENGELS

13. De leerlingen leren informatie te verwerven uit eenvoudige gesproken en geschreven Engelse teksten.
14. De leerlingen leren in het Engels informatie te vragen of geven over eenvoudige onderwerpen en zij ontwikkelen een attitude waarbij ze zich durven uit te drukken in die taal.
15. De leerlingen leren de schrijfwijze van enkele eenvoudige woorden over alledaagse onderwerpen.
16. De leerlingen leren om woordbetekenissen en schrijfwijzen van Engelse woorden op te zoeken met behulp van het woordenboek.

3. KERNDOELEN FRIES

Mondeling onderwijs

17. De leerlingen ontwikkelen een positieve attitude ten opzichte van het gebruik van Fries door henzelf en anderen.
18. De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken Fries. Het gaat om teksten die informatie geven, plezier verschaffen, meningen of aanwijzingen bevatten over voor hen bekende onderwerpen.
19. De leerlingen leren zich naar inhoud en vorm in het Fries uit te drukken in situaties uit hun dagelijks leven waarin zij informatie vragen of geven over een onderwerp waarmee zij vertrouwd zijn.

Schriftelijk onderwijs

20. De leerlingen leren informatie te verwerven uit teksten in het Fries in frequent voorkomende teksttypen (zoals artikelen in jeugdrubrieken, liedjes, verhalen).
21. De leerlingen leren eenvoudige teksten in het Fries te schrijven over alledaagse onderwerpen met het doel met anderen over die onderwerpen te communiceren.

Taalbeschouwing, waaronder strategieën

22. De leerlingen verwerven een woordenschat van frequent gebruikte Friese woorden en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden.

Taalbeleid en visie op Engels onderwijs in groep 6/8

Zorg

Aan de hand van de kennistoets zijn er 3 pluskinderen van groep 8 uitgekomen en 1 kind van groep 6. Deze kinderen helpen de kinderen die de laagste score hadden. Ze zijn in duo's verbonden met de 4 leerlingen die Engels nog lastig vinden. Die 4 kinderen krijgen aan het eind van donderdagochtend pre-teaching d.m.v. het doorlezen van de tekst en vragen met de pluskinderen. Dit is met leerlingen van zowel groep 8 als groep 6 mogelijk gezien de differentiatie vooral in de verwerking zit. We kiezen voor heterogene groepen tijdens de Engelse les zodat de oudere kinderen de jongere kinderen kunnen helpen. We hebben er heel bewust voor gekozen de pluskinderen eerst wel bij de instructie te betrekken, ten eerste omdat alles nog vrij nieuw is en ze een positieve en stimulerende rol kunnen spelen in de instructie en het samenwerkend leren. Ook kunnen ze aanvullende instructie geven aan de rest van het groepje indien nodig. Wel gebeurt dit steeds in overleg, mochten ze er voor kiezen vast aan de slag te willen met de software dan is hier ruimte voor. Voor zwakke lezers of kinderen met dyslexie is dit een geschikte methode aangezien er veel met flash info en plaatjes gewerkt wordt. Wel houden we er rekening mee dat het vooral om het spreken en de interactie gaat en we ons minder richten op het schrijven betreffende deze kinderen. Concreet mogen ze dus bepaalde schrijfp opdrachten overslaan en deze mondeling doen. We richten ons dan op de woordenschat en zinsbouw en minder op de schriftelijke productie, dit wordt bij zwakke lezers aangeraden.

Tijdens het Engelse leesmoment leest de leerkracht met dit groepje.

Directe omgeving

Om de kinderen passend onderwijs te bieden houden we de instructie dicht bij het kind, de omgeving en vooral uit ervaringen van het kind.

Zo stimuleren we de betrokkenheid en de motivatie. De essentie en doel van een les zijn duidelijk omschreven, de kinderen moeten de theorie kunnen gebruiken

in de praktijk.

Differentiatie:

Groove Me - differentiatie model!

Werkt met niveaus in liederen, digibord lessen, verwerking en toetsen.

We werken voornamelijk in niveau 3A, in Januari gaat groep 8 over in groep 3b. Tijdens de instructie en tijdens het samenwerkend leren wordt er ook gedifferentieerd. De verwerkingsbladen bevatten extra sheets voor pluskinderen. Ook maken we gebruik van het computerprogramma Groove Me. Dit kan de leerkracht op elke kind en op verschillende niveaus aanpassen. Er kan online feedback worden gegeven op het werk. Ook kan je de hoeveelheid van de vragen aanpassen aan het niveau van de kinderen. Zie ook bij kopje Zorg, daar is omschreven hoe we differentiëren met leeszwakke kinderen.

Verlengde instructie wordt geboden (indien nodig). Tevens hebben we gekozen voor heterogene groepjes tijdens de samenwerking en dit om de volgende redenen:

- onderlinge relaties verbeteren
- betere motivatie voor zowel de zwakke als de goede leerling
- kwaliteit van de instructie van een goede leerling is beter en leerzaam
- sociale kwaliteiten verbeteren van de leerlingen.

Directe Instructie:

Groove Me werkt geheel volgens het Directe Instructie/ IGDI Model.

Samenwerkend Leren;

Dit is geïntegreerd in de methode, elke les enkele malen. Wel bedenken we er bij de voorbereiding nog enkele werkvormen van samenwerkend leren bij vooral om de interactie en het actieve taalgebruik maximaal te stimuleren!

Zelfcorrectie;

De methode Groove Me bevat nakijksheets. De kinderen kijken hun gemaakte werk zelf na. Als ze het op de computer maken kunnen ze ook 'answers' aanklikken en hun antwoorden nakijken. De leerkracht bekijkt het gemaakte werk en kan feedback geven. Ook kunnen de kinderen thuis inloggen en eventueel huiswerk meekrijgen of werk afmaken. Wel is dit vrij nieuw, net een week ingevoerd i.v.m. storing op het netwerk.

L.C.T;

Groove Me is voor groep 6/8 digitaal. We zijn alles aan het opstarten, hebben net licenties. Elke week zetten we de taak erop en geven we feedback. We gebruiken Gynzy voor synoniemen, samenstellingen en spelling. Cool English werkt nog niet, gaan we mee werken zodra het weer actief is.

Leestijd:

Als er meer Engels talige boeken zijn en die zijn onderweg dan gaan we met groep 8 op de even weken zelfstandig lezen en op de oneven weken in duo's lezen. Groep 6 leest tijdens de even weken in duo's met groep 8 en op de oneven weken in groepen met de leerkracht en met de digitale voorleesboeken. Dit gebeurt tijdens de Engelse middag en wel van 13.15-13.30 op de donderdagmiddag.

GROEP 1,2

3TS BASIS

FRYSK en ENGELS:

Basisniveau A1

Streefdoelen voor de domeinen:

'attitude, begripen en verstaan' :	80 % van de leerlingpopulatie op niveau A1; 20% op A2
'lezen' :	80 % van de leerlingpopulatie op niveau A1; 20% op A2
'spreken/gesprekken' :	40 % van de leerlingpopulatie op niveau A1;
'schrijven' :	

- Meertalig beleid vastgelegd in een integraal taalbeleidsplan
- Werken vanuit taalgeïntegreerde didactiek met activerende werkvormen.
- De school werkt met een meertalig taalrijke leeromgeving.
- De school investeert in nascholing Fries en Engels voor leerkrachten.
- Bij taalontwikkeling staat de Friese taal in gr. 1,2 minimaal 1 uur per week ingeroosterd.
- Daarnaast functioneert Fries nog 2 ½ uur als voertaal bij andere taalactiviteiten.
- De leerkracht is consequent in haar taalgebruik. Als kinderen iets niet begrijpen, wordt zoveel mogelijk geprobeerd door herhaling, parafraseren en illustreren –in het Fries- de betekenis aan te geven.
- In groep 1 gaat het vooral om de passieve kennis, de uitspraak (d.m.v. versjes) en het actief leren van losse woordjes (geïncorporeerd in thema's).
- Vanaf de tweede helft van groep 2 (oktober) wordt nadrukkelijk ook het actieve taalgebruik in het Fries gestimuleerd, b.v. door kringgesprekken.
- De school werkt met de themamap van Studio F, Berneboel, met prentenboeken en liedjes.
- Engels wordt minimaal 1 uur per week aangeboden vanaf groep 1, bij voorkeur door een native speaker, of met behulp van een moderne lesmethode of bronnenboek. Het lesuur wordt in kleinere blokken over de week verdeeld.
- De school werkt met een leerlijn Engels voor groep 1-8.
- De school is stageschool voor de drietalige PABO.
- De school maakt gebruik van de 3TS-faciliteiten

GROEP 3,4

3TS BASIS

FRYSK en ENGELS:

Basisniveau A1

Streefdoelen voor de domeinen:

'attitude, begrijpen en verstaan' :	60 % van de leerlingpopulatie op niveau A1; 40% op A2
'lezen' :	60 % van de leerlingpopulatie op niveau A1; 40% op A2
'spreken/gesprekken' :	50 % van de leerlingpopulatie op niveau A1;
'schrijven' :	

- Meertalig beleid vastgelegd in een integraal taalbeleidsplan.
- Werken vanuit taalgeïntegreerde didactiek met activerende werkvormen.
- De school onderscheidt zich door een meertalig taalrijke leeromgeving.
- De school investeert in nascholing Fries en Engels voor leerkrachten.
- Bij taalontwikkeling staat de Friese taal minimaal 1 uur per week ingeroosterd.
- Daarnaast functioneert Fries nog minimaal 1 ¼ uur per week als voertaal bij andere vakken.
- De leerkracht is consequent in haar taalgebruik. Als kinderen iets niet begrijpen, wordt zoveel mogelijk geprobeerd door herhaling, parafraseren en illustreren –in het Fries- de betekenis aangegeven.
- De school werkt met de themamap van Studio F gr. 3, en volgens het implementatieplan Studio F met de Lêsbrêge (begin gr. 4) en de methode Studio F (eind gr. 4); met prentenboeken en liedjes.
- Engels wordt minimaal 1 uur per week aangeboden vanaf groep 1, bij voorkeur door een native speaker, of met behulp van een moderne lesmethode of bronnenboek. Het lesuur wordt in kleinere blokken over de week verdeeld.
- De school werkt met een leerlijn Engels voor groep 1-8.
- De school is stageschool voor de drietalige PABO.
- De school maakt gebruik van de 3TS-faciliteiten.

GROEP 5,6

3TS BASIS

FRYSK en ENGELS:

Basisniveau A1

Streefdoelen voor de domeinen:

'attitude, begrijpen en verstaan' :	50 % van de leerlingpopulatie op niveau A1; 50% op A2
'lezen' :	50 % van de leerlingpopulatie op niveau A1; 50% op A2
'spreken/gesprekken' :	60 % van de leerlingpopulatie op niveau A1; 20 % op A2
'schrijven' :	60 % van de leerlingpopulatie op niveau A1; 20 % op A2

- Meertalig beleid vastgelegd in een integraal taalbeleidsplan.
- Werken vanuit taalgeïntegreerde didactiek met activerende werkvormen.
- De school onderscheidt zich door een meertalig taalrijke leeromgeving.
- De school investeert in nascholing Fries en Engels voor leerkrachten.
- Bij taalontwikkeling staat de Friese taal minimaal 1 uur per week als vak ingeroosterd.
- Daarnaast functioneert Fries nog 1 ¼ uur als voertaal bij andere activiteiten
- De leerkracht is consequent in haar taalgebruik. Als kinderen iets niet begrijpen, wordt zoveel mogelijk geprobeerd door herhaling, parafraseren en illustreren –in het Fries- de betekenis aangegeven.
- De school werkt met de methode Studio F inclusief de Staveringsline. De school werkt met bepaalde Friestalige w.o.-thema's.
- Engels wordt minimaal 1 uur per week aangeboden vanaf groep 1. Het lesuur kan in kleinere blokken over de week verdeeld worden, bij voorkeur met ondersteuning van een native speaker.
- De school werkt met leerlijn voor groep 1-8 en eventueel met een moderne methode of een bronnenboek.
- De school is stageschool voor de drietalige PABO.
- De school maakt gebruik van de 3TS-faciliteiten.

GROEP 7,8

3TS BASIS

FRYSK en ENGELS:

Basisniveau A2

Streefdoelen voor de domeinen:

'attitude, begrijpen en verstaan' :	30 % van de leerlingpopulatie op niveau A1; 70% op A2
'lezen' :	30 % van de leerlingpopulatie op niveau A1; 70% op A2
'spreken/gesprekken' :	60 % van de leerlingpopulatie op niveau A1; 40 % op A2
'schrijven' :	60 % van de leerlingpopulatie op niveau A1; 40 % op A2

- Meertalig beleid vastgelegd in een integraal taalbeleidsplan.
- Werken vanuit taalgēintegreerde didactiek met activerende werkvormen.
- De school onderscheidt zich door een meertalig taalrijke leeromgeving.
- De school investeert in nascholing Fries en Engels voor leerkrachten.
- Bij taalontwikkeling staat de Friese taal minimaal 1,00 uur per week als vak ingeroosterd.
- Daarnaast functioneert Fries nog 1,25 uur als voertaal bij andere activiteiten.
- De leerkracht is consequent in haar taalgebruik. Als kinderen iets niet begrijpen, wordt zoveel mogelijk geprobeerd door herhaling, parafraseren en illustreren –in het Fries- de betekenis aangegeven.
- De school werkt in alle groepen volgens de leerlijnen van Studio F. De school werkt met bepaalde Friestalige w.o.-thema's.
- 60% van de leerlingen werkt in groep 7-8 zelfstandig op eigen niveau.
60% van de leerlingen werkt met de stavingline vanaf groep 5.
- Groep 8 sluit af met het Frysk skoaleksamen A en B (60% B) / Frisia eksamens.
- Engels wordt minimaal 1 uur per week aangeboden vanaf groep 1.
- De school werkt met een moderne methode voor Engels. De school werkt met een leerlijn Engels voor groep 1-8.
- Naast het vak functioneert Engels in gr. 7 en 8 min. 40 u. per jaar als voertaal bij andere (b.v. creatieve) vakken of wereldoriënterende thema's.
- Groep 8 sluit af met een school-eindexamen Engels (b.v. Anglia level Primary 70 %)
- De school is stageschool voor de drietalige PABO.
- De school maakt gebruik van de 3TS-faciliteiten.

Standaard vroeg vreemdetalenonderwijs Engels
Platform vvto Nederland
Een raamwerk voor de kwaliteit van het vroeg vreemdetalenonderwijs Engels

Naar aanleiding van discussies in het Platform vvto Nederland en op verzoek van vvto-scholen is gewerkt aan de ontwikkeling van instrumenten om de kwaliteit van vvto meetbaar te maken met als doel te komen tot formele certificering van vvto Engels in Nederland. De basis hiervoor is de standaard vvto Engels, waarin alle elementen zijn opgenomen die specifiek zijn voor vvto.

Dit document is in twee opzichten een groeidocument. Ten eerste moeten scholen de ruimte hebben om naar de eindtermen toe te groeien. Dat kan voor een beginnende vvto-school twee tot vier jaar in beslag nemen. Ten tweede kan de standaard vvto Engels door voortschrijdend inzicht bijgesteld worden. Nader onderzoek naar de effectiviteit van deze standaard en het meetinstrument is geboden. Parallel aan de standaard voor tto-scholen kan gewerkt worden met een getrapte erkenning met twee meetmomenten: de eerste na een of twee jaar met een voorlopige erkenning als vvto-school, de tweede een of twee jaar daarna met een volledige erkenning als vvto-school, waarbij gedifferentieerd naar de onderscheiden kwaliteitskenmerken en de indicatoren/checkpoints gekeken wordt.

Het verdient aanbeveling om in de verdere ontwikkeling aan te sluiten bij de beroepsstandaarden Leraar Primair Onderwijs, Leraar Moderne Vreemde Talen en de Kennisbasis Engels voor de pabo.

De kwaliteit wordt gedefinieerd aan de hand van de volgende vier elementen:

- A Opbrengsten / resultaten
- B Onderwijsleerproces
- C Kwaliteitszorg
- D Randvoorwaarden

Deze elementen zijn uitgewerkt in een aantal indicatoren/checkpoints.

A Opbrengsten / resultaten

Taalgebruik	❖ Engels is zo veel mogelijk doeltaal in alle interacties tijdens de les. ❖ Leerlingen worden gestimuleerd tot Engelse taalproductie, waarbij begrip en communicatie centraal staan. ❖ Het eindniveau dat leerlingen in groep 8 kunnen bereiken, hangt af van diverse factoren. Nader onderzoek is nodig. Zie de toelichting hieronder voor de streefniveaus.
Taalontwikkeling	❖ Leerlingen worden bewust gemaakt van en voorbereid op een meertalige omgeving. ❖ Leerlingen zijn zich bewust van de relatie tussen het binnen- en buitenschools leren van Engels.
Internationalisering	❖ Gedurende de basisschoolloopbaan heeft elke leerling aan enige gerichte internationale activiteiten meegedaan. ❖ Elke leerling heeft in het Engels gecommuniceerd met leerlingen in het buitenland via persoonlijk en/of digitaal contact.

Toelichting op het eindniveau:

Het Platform vvtto Nederland heeft een startnotitie 'Naar eindtermen vvtto Engels, een eerste verkenning' geschreven. Daarin wordt nader ingegaan op de factoren die ten grondslag kunnen liggen aan de verschillen in uitstroomniveau. Met het oog op de ontwikkeling van een doorlopende leerlijn Engels wordt aan de hand van het Europees Referentiekader voorlopig uitgegaan van de volgende streefniveaus, uitgaande van acht jaar lang 60 minuten Engelse les per week:

	VMBO	HAVO	VWO
Luisteren en Begrijpen	A1	A2	A2/B1
Interactie	A1	A2	A2/B1
Lezen en begrijpen	A1	A2	A2
Schrijven	A1	A1/A2	A2

Indicatoren/checkpoints:

- Engels wordt gebruikt als voertaal door zowel de leerkracht als de leerlingen.
- Er is een uitnodigend en veilig werkklimaat voor Engelstalige activiteiten op school.
- De leerkracht weet Engelstalige bronnen buiten de school goed te gebruiken.
- De school heeft structurele aandacht voor internationaliseringsactiviteiten.

B Onderwijsleerproces**Aanbod**

Kwantitatief	❖ Er wordt minimaal 60 minuten per week lesgegeven in het Engels. ❖ Er is sprake van een ononderbroken leerlijn.
Kwalitatief	❖ Leerkrachten die vvtto Engels aanbieden hebben een scholing 'Classroom English' gevolgd en zijn bereid tot nascholing. ❖ Zij bezitten een taalvaardigheid op ten minste niveau B2 van het ERK voor alle deelvaardigheden (voor schrijven volstaat niveau B1). ❖ Leerkrachten hanteren het principe doeltaal = voertaal. ❖ Het onderwijsaanbod sluit aan bij de leeftijd en het taalontwikkelingsniveau van het kind. ❖ Leerkrachten kennen en gebruiken afwisselende didactische werkvormen die passen bij het leren van een vreemde taal op jonge leeftijd. ❖ Leerkrachten zijn in staat om relevante (aanvullende) materialen voor hun leerlingen te selecteren en aan te passen. ❖ Engels wordt gebruikt als communicatiemedium in diverse leergebieden en activiteiten. ❖ De leeromgeving biedt een gevarieerd en aantrekkelijk taalaanbod en veilige en uitdagende interactiemogelijkheden. ❖ Leerkrachten staan positief tegenover het leren van Engels en de rol van het Engels in de meertalige samenleving. ❖ Er is een samenwerking met de ontvangende scholen voor voortgezet onderwijs over het programma en het uitstroomniveau van leerlingen.

Indicatoren/checkpoints:

- Lesroosters.
- Een overzicht van de gevolgde cursussen door de leerkrachten.
- Lesobservaties en pedagogisch-didactisch handelen met observatielijst.
- Structurele inzet van digitale leermiddelen voor de relatie tussen binnen- en buitenschools leren en voor een taalrijke leeromgeving.
- Kennis van en ervaring met gebruik van Engels in andere leergebieden.
- Samenwerking met het voortgezet onderwijs.

C Kwaliteitszorg

Kwaliteitszorg	❖ Vvto is opgenomen in het beleidsplan van de school. ❖ Er is sprake van een doorlopende leerlijn door alle groepen. ❖ De leerkrachten voldoen aan het profiel dat omschreven is in de competenties voor de leerkracht vvto Engels. ❖ De taalvorderingen van de leerlingen worden gedocumenteerd, bijvoorbeeld in de vorm van een taalportfolio, examen of leerlingvolgsysteem. ❖ Het programma en de lessen en activiteiten worden jaarlijks geëvalueerd en waar nodig bijgesteld. ❖ Basisscholen onderschrijven deze standaard en nemen deel aan de bijbehorende visitaties.
-----------------------	---

Indicatoren/checkpoints:

- Aanwezigheid van vvto Engels in het beleidsplan.
- Scholingsprogramma's voor leerkrachten.
- Aanwezigheid documentatie voor taalvorderingen.
- Rapportagevormen.

D Randvoorwaarden

Personeel	❖ Leerkrachten worden voldoende gefaciliteerd om vvto Engels voor te bereiden en uit te voeren. Dit komt onder meer tot uiting in de beschikbaarheid van middelen voor: • Nascholing en deskundigheidsbevordering • Coördinatie van het vvto-programma ❖ Het team is medeverantwoordelijk voor een samenhangend curriculum en een doorlopende leerlijn, zowel in de school zelf als met de ontvangende scholen voor voortgezet onderwijs. ❖ De school neemt de competenties voor leerkrachten vvto Engels op in zijn personeelsbeleid, bijvoorbeeld in het aannamebeleid.
Materiële randvoorwaarden	❖ De leerlingen worden voor hun ontwikkeling Engels gestimuleerd door de aankleding van het lokaal en de overige ruimtes op school. ❖ Er zijn aanvullende lesmaterialen in het Engels voor elke groep. ❖ Er is voldoende toegang tot Engelstalige digitale en audiovisuele leermiddelen.

Indicatoren/checkpoints

- Nascholingsactiviteiten.
- English corners, overige inrichting van de lokalen en de school.
- Aanwezigheid overige leermiddelen (incl. digitale en audiovisuele middelen).

7. VVTO-LERARENPROFIEL

1.1 Taalvaardigheid Engels van niet-moedertaalspreker

- Een niet-moedertaalspreker heeft kennis van het Engels op minimaal B2-niveau voor de deelvaardigheden spreken, verstaan en lezen. Voor schrijven volstaat niveau B1 voor schrijven¹.
- De leerkracht heeft kennis van school specifieke taaluitdrukkingen (Classroom English).
- De leerkracht spreekt een internationaal verstaanbare en grammaticaal correcte vorm van Engels (Global English).
- De leerkracht is in staat om de hele (taal)les Engels te spreken; doeltaal=voertaal.

1.2 Taalvaardigheid van moedertaalspreker Engels

- Een moedertaalspreker Engels heeft kennis van het Nederlands op minimaal B1-niveau voor de deelvaardigheden spreken, verstaan en lezen. Voor schrijven volstaat A2-niveau.
- De leerkracht spreekt een internationaal verstaanbare en grammaticaal correcte vorm van Engels.
- De leerkracht is in staat om de gehele (taal)les Engels te spreken; doeltaal=voertaal.

2. Pedagogische en didactische kennis en vaardigheden

- De leerkracht kan in een vreemde taalomgeving veiligheid creëren voor alle leerlingen.
- De leerkracht kan leerlingen op een correcte (positieve) wijze en op verschillende manieren corrigeren, zoals door herhaling, ontkenning, vragen, non-verbale feedback.
- De leerkracht gebruikt de vreemde taal zo dat dit de leerlingen stimuleert om zich ook in die taal uit te drukken.
- De leerkracht is in staat om het Engels op een verantwoorde manier aan te bieden en toegankelijk te maken voor de leerlingen (zie de criteria hieronder).
- De leerkracht kan differentiëren en VVTO Engels op maat aanbieden.
- De leerkracht weet hoe hij de door het team opgestelde taaldoelen kan omvormen tot praktische lessen die passen bij de leeftijd van het kind.
- De leerkracht is in staat om vakgeïntegreerd taalonderwijs (CLIL) aan te bieden.
- De leerkracht weet lesmateriaal te vinden en kan dit beoordelen op geschiktheid.
- De leerkracht kan lesmateriaal selecteren op basis van taalniveau en interesses van de leerlingen.
- De leerkracht heeft kennis van verschillende audio-visuele materialen.
- De leerkracht heeft kennis van ICT en hoe dit gebruikt kan worden in de taallessen.
- De leerkracht van groep 1-2 heeft kennis van en ervaring met kleuterdidactiek.
- De leerkracht kent het gebruik van mime en weet hoe dit het taalbegrip kan stimuleren.
- De leerkracht heeft kennis van activerende en enthousiasmerende didactische werkvormen, zoals 'Total Physical Response' (TPR), drama, muziek, handpoppen en spellen.
- De leerkracht is vaardig in dramatische expressie.
- De leerkracht is creatief; d.w.z. kan inspelen op verschillende situaties in de les.
- De leerkracht is in staat om zijn eigen lessen en die van zijn collega's te beoordelen en te evalueren.
- De leerkracht is in staat om de taalkennis van de leerlingen te beoordelen en te evalueren.
- De leerkracht heeft kennis van het Nederlandse onderwijssysteem en de Nederlandse (school)cultuur.
-

3. Achtergrondkennis VVTO

- De leerkracht heeft kennis van taalverwervingsprocessen bij kinderen in de basisschoolleeftijd en kent de verschillen tussen de leeftijden.
- De leerkracht heeft algemene kennis van de taalontwikkeling.

¹ De niveaus A1, A2, B1, B2, C1 en C2 zijn niveaubepalingen van het Europees Referentiekader voor Talen: een internationaal vergelijkingsinstrument om taalvaardigheidsniveaus te kunnen duiden.

8. AMBITIES EP-NUFFIC VOOR 2020

Om onze strategische ambities voor 2020 te behalen, hebben we zes agendapunten opgesteld, in drie clusters.

A. Huis van internationalisering

In de recente kabinetsvisie op internationalisering is EP-Nuffic nadrukkelijk gepositioneerd als 'huis van internationalisering'. Deze rol nemen we graag op ons.

Agendapunt 1: aanjager van internationalisering vanuit expertise
EP-Nuffic heeft van oudsher veel expertise in huis. We gaan onze kennis, expertise en netwerken inzetten om de internationalisering van het hele onderwijs nieuwe impulsen te geven.

Agendapunt 2: dienstverlener voor de hele onderwijssector

Het onderwijs kent een grote diversiteit aan internationaliseringsactiviteiten in verschillende sectoren. Om aan te sluiten bij de ontwikkelingen in een

specifieke sector bieden we herkenbare dienstverlening aan:

- In het primair onderwijs willen we onze werkzaamheden *verbreden*: meer scholen actief maken met bijvoorbeeld vroeg vreemdetalen-onderwijs.
- In het voortgezet onderwijs willen we juist *verdiepen*: meer impact realiseren met programma's als tweetalig onderwijs en Elos.
- In het mbo ontwikkelen we de komende jaren nieuwe dienstverlening, vooralsnog gericht op versterking van de *mobilititeit* van deelnemers en leraren.
- In het hoger onderwijs willen we meer *maatwerk* bieden en de instellingen ondersteunen in de *hunt for talent*.

#strategie2020

B. Kennis versterken en verdiepen, en nieuwe accenten aanbrengen

De komende jaren gaan we onze bestaande activiteiten versterken, doorontwikkelen en meer in samenhang brengen. Daarnaast leggen we drie nieuwe accenten:

Agendapunt 3: naar een onderwijs-brede internationaliseringsagenda
We willen eraan bijdragen dat in 2020 alle leerlingen en studenten internationale en interculturele competenties kunnen ontwikkelen. Daartoe willen we een internationaliseringsagenda voor de gehele onderwijssector opstellen, met doorlopende leerlijnen en meer aansluiting tussen de sectorale agenda's.

Agendapunt 4: capaciteitsopbouw die aansluit bij internationaliseringsambities
We richten ons op een nieuwe, moderne aanpak voor capaciteitsopbouw. EP-Nuffic wil een *broker-rol* vervullen voor de overheid, instellingen en bedrijven. Daarmee sluiten we nog beter aan bij hun ambities voor internationale samenwerking.

Agendapunt 5: verbinden internationalisering onderwijs en arbeidsmarkt
Binding van internationaal talent en de betekenis van internationalisering voor de arbeidsmarkt zijn belangrijke thema's geworden. Het bedrijfsleven wordt hiermee een belangrijkere doelgroep. Het intensiveren van onze alumniactiviteiten speelt hierbij een grote rol.

C. Ontwikkeling van de organisatie

We ontwikkelen een nieuwe organisatie met een ondernemende en vernieuwingsgerichte cultuur.

Agendapunt 6: organisatie met slagkracht, flexibiliteit en innovatievermogen
Van een klassieke taakorganisatie naar een vraaggerichte en innovatieve dienstverlener. Dat is de omslag die we gaan maken. We moeten effectief, flexibel en innovatief zijn om in te kunnen spelen op onze omgeving.

EP-Nuffic wil laten zien wat de meerwaarde van internationalisering is. Door internationalisering van het onderwijs maken we een wereld van verschil.

9. DESCRIPTOREN ERK-NIVEAUS

	A1	A2	B1	B2	C1
Lezen	Kan vertrouwde namen, woorden en zeer eenvoudige zinnen begrijpen, bijvoorbeeld in mededelingen, op posters en in catalogi.	Kan korte, eenvoudige teksten lezen. Kan specifieke voorspelbare informatie vinden in eenvoudige, alledaagse teksten zoals advertenties, menu's en dienstregelingen. Kan korte, eenvoudige, persoonlijke brieven begrijpen.	Kan teksten begrijpen die hoofdzakelijk bestaan uit zeer frequente dagelijkse, of aan het werk gerelateerde taal. Kan de beschrijving van gebeurtenissen, gevoelens en wensen in persoonlijke brieven begrijpen.	Kan artikelen en verslagen lezen die betrekking hebben op eigentijdse problemen, waarbij de schrijvers een bijzondere attitude of standpunt innemen. Kan eigentijds literair proza begrijpen.	Kan lange en complexe feitelijke en literaire teksten begrijpen, en het gebruik van verschillende stijlen onderkennen. Kan specialistische artikelen en lange technische instructies begrijpen, zelfs wanneer deze geen betrekking hebben op het eigen terrein.
Luisteren	Kan vertrouwde woorden en basiszinnen begrijpen die zichzelf, zijn/haar familie en directe concrete omgeving betreffen, wanneer de mensen langzaam en duidelijk spreken.	Kan zinnen en de meest frequente woorden begrijpen die betrekking hebben op gebieden die van direct persoonlijk belang zijn (bijvoorbeeld basisinformatie over zichzelf en zijn/haar familie, winkelen, plaatselijke omgeving, werk). Kan de belangrijkste punten in korte, duidelijke, eenvoudige boodschappen en aankondigingen volgen.	Kan de hoofdpunten begrijpen wanneer in duidelijk uitgesproken standaardtaal wordt gesproken over vertrouwde zaken die hij/zij regelmatig tegenkomt op zijn/haar werk, school, vrije tijd enz. Kan de hoofdpunten van veel radio- of tv-programma's over actuele zaken of over onderwerpen van persoonlijk of beroepsmatig belang begrijpen, wanneer er betrekkelijk langzaam en duidelijk gesproken wordt.	Kan een langer betoog en lezingen begrijpen en zelfs complexe redeneringen volgen, wanneer het onderwerp redelijk vertrouwd is. Kan de meeste nieuws- en actualiteitenprogramma's op de tv begrijpen. Kan het grootste deel van films in standaardtaal begrijpen.	Kan een langer betoog begrijpen, zelfs wanneer dit niet duidelijk gestructureerd is en wanneer relaties slechts impliciet zijn en niet expliciet worden aangegeven. Kan zonder al te veel inspanning tv-programma's en films begrijpen.
Spreeken	Kan eenvoudige uitdrukkingen en zinnen gebruiken om de eigen woonomgeving en de mensen in de naaste omgeving te beschrijven.	Kan een reeks uitdrukkingen en zinnen gebruiken om in eenvoudige bewoordingen familie en andere mensen, leefomstandigheden, opleiding en huidige of meest recente baan te beschrijven.	Kan uitingen op een eenvoudige manier aan elkaar verbinden, zodat hij/zij ervaringen, gebeurtenissen, dromen, verwachtingen en ambities kan beschrijven. Kan in het kort redenen en verklaringen geven voor meningen en plannen. Kan een verhaal vertellen of de plot van een boek of film weergeven en zijn/haar reacties beschrijven.	Kan duidelijke, gedetailleerde beschrijvingen presenteren over een breed scala van onderwerpen die betrekking hebben op zijn/haar interessegebied. Kan een standpunt over een actueel onderwerp verklaren en de voor- en nadelen van diverse opties uiteenzetten.	Kan duidelijke, gedetailleerde beschrijvingen geven over complexe onderwerpen en daarbij subthema's integreren, specifieke standpunten ontwikkelen en het geheel afronden met een passende conclusie.
	A1	A2	B1	B2	C1
Gesprekken voeren	Kan deelnemen aan een eenvoudig gesprek, wanneer de gesprekspartner bereid is om zaken in een langzamer spreektempo te herhalen of opnieuw te formuleren en helpt bij het formuleren van wat de spreker probeert te zeggen. Kan eenvoudige vragen stellen en beantwoorden die een directe behoefte of zeer vertrouwde onderwerpen betreffen.	Kan communiceren over eenvoudige en alledaagse taken die een eenvoudige en directe uitwisseling van informatie over vertrouwde onderwerpen en activiteiten betreffen. Kan zeer korte sociale gesprekken aan, alhoewel hij/zij gewoonlijk niet voldoende begrijpt om het gesprek zelfstandig gaande te houden.	Kan de meeste situaties aan die zich kunnen voordoen tijdens een reis in het gebied waar de betreffende taal wordt gesproken. Kan onvoorbereid deelnemen aan een gesprek over onderwerpen die vertrouwd zijn, of zijn/haar persoonlijke belangstelling hebben of die betrekking hebben op het dagelijks leven (bijvoorbeeld familie, hobby's, werk, reizen en actuele gebeurtenissen).	Kan zodanig deelnemen aan een vloeiend gesprek, dat normale uitwisseling met moedertaalsprekers redelijk mogelijk is. Kan binnen een vertrouwde context actief deelnemen aan een discussie en hierin standpunten uitleggen en ondersteunen.	Kan zich vloeiend en spontaan uitdrukken zonder merkbaar naar uitdrukkingen te hoeven zoeken. Kan de taal flexibel en effectief gebruiken voor sociale en professionele doeleinden. Kan ideeën en meningen met precisie formuleren en zijn/haar bijdrage vaardig aan die van andere sprekers relateren.
Schrijven	Kan een korte, eenvoudige mededeling doen, bijvoorbeeld voor het zenden van vakantiegroeten. Kan op formuleren persoonlijke details invullen, bijvoorbeeld naam, nationaliteit en adres op een inschrijvingsformulier noteren.	Kan korte, eenvoudige notities en boodschappen opschrijven. Kan een zeer eenvoudige persoonlijke brief schrijven, bijvoorbeeld om iemand voor iets te bedanken.	Kan een eenvoudige, samenhangende tekst schrijven over onderwerpen die vertrouwd of van persoonlijk belang zijn. Kan persoonlijke brieven schrijven waarin ervaringen en indrukken beschreven worden.	Kan een duidelijke, gedetailleerde tekst schrijven over een breed scala van onderwerpen die de persoonlijke interesse van de schrijver hebben. Kan een opstel of verslag schrijven, informatie doorgeven of redenen aanvoeren ter ondersteuning vóór of tegen een specifiek standpunt. Kan brieven schrijven waarin het persoonlijk belang van ervaringen en indrukken aangegeven wordt.	Kan zich in een duidelijke, goed gestructureerde tekst uitdrukken en uitgebreid standpunten uiteenzetten. Kan in een brief, een opstel of een verslag gedetailleerde uiteenzettingen schrijven over complexe onderwerpen en belangrijke punten benadrukken. Kan verschillende soorten teksten schrijven in een zelfverzekerde, persoonlijke stijl die aangepast is aan de lezer die hij/zij in gedachten heeft.

(Bron: Liemberg, E., & Meijer, D. (2004). *Taalprofielen. Leerlijnen voor competentiegericht vreemdetalenonderwijs*. Enschede: NaB-MVT.)

10. SAMENGEVOEGDE BEWEEGREDEKENEN VAN TEAMLEDEN *SCHOOL X* BETREFFENDE KEUS VOOR DRIETALIG ONDERWIJS

Nederlandse taal

- Allereerst vinden de leerkrachten het Nederlands van belang omdat dit de landstaal betreft.

Friese taal

- De leerkrachten willen aansluiten bij de moedertaal van het merendeel van de leerlingen.
- De leerkrachten willen aansluiten bij de leefwereld van de kinderen, juist ook voor Nederlandstalige kinderen.
- De leerlingen voelen zich vertrouwd door de Friese taal. De taal ligt dicht bij het gevoel.
- Leerkrachten vinden het van belang de Friese minderheidstaal in stand te houden omdat het cultuur erfgoed betreft.
- De leerkrachten achten het Fries tevens van belang voor de Nederlandstalige kinderen, gezien de omgeving waar zij zullen opgroeien.

Engelse taal

- De leerkrachten vinden het Engels belangrijk omdat het een wereldtaal betreft.
- Leerlingen worden voorbereid op het wereldburgerschap.
- De leerkrachten willen de Engelse spreekvaardigheid van de leerlingen stimuleren, hoe jonger, hoe beter de uitspraak.
- De leerlingen moeten zich tevens kunnen redden in het buitenland.
- Engels is de toekomst voor de leerlingen, op het voortgezet onderwijs is het Engels één van de drie kernvakken en tevens bij een vervolgopleiding (HBO, universiteit) zullen de leerlingen baat hebben bij een goede beheersing van het Engels.
- Leerlingen hebben de Engelse taal nodig bij ICT gebruik, aansluitend bij de *21st century skills*.

Algemeen

- Leerlingen krijgen kennis van talen: leren talen vergelijken, achtergronden van talen kennen en de geschiedenis.
- De leerkrachten willen de leerlingen nieuwsgierig maken naar taal.
- Meertaligheid bereidt de leerlingen voor op de toekomst.
- Leerkrachten vinden het van belang om vanaf de kleuters te beginnen met meertalig onderwijs, omdat zij minder schroom kennen.
- De leerlingen zitten tijdens de basisschoolperiode in de taalgevoelige periode, de leerkrachten willen deze periode benutten.
- Tot slot blijkt uit onderzoek dat meertaligheid op diverse gebieden een positief effect heeft. (De effecten van meertaligheid vindt u tevens toegelicht in hoofdstuk 9)

11. WEEKROOSTER FRIES EN ENGELS ALS VAK- EN VOERTAAL OP SCHOOL X

Dag	Groep	Vak	Tijd in uur	Voertaal	Tijd in uur	
Maandag	3		14.15 – 14.45		14.15 – 15.15	
	4a				14.15 – 15.15	
	4b/ 5				14.15 – 15.15	
	7/8				14.15 – 15.15	
Dinsdag	1/2		13.15 – 14.00			
	3/ 4a		14.30 – 15.15		14.30 – 15.15	
	4b/ 5		14.15 – 15.15		14.15 – 15.15	
	6/7		14.15 – 15.15		14.15 – 15.15	
Woensdag						
Donderdag	1/2				8.30 – 12.00	13.15 – 15.15
	7/8		11.30 – 12.00		8.30 – 12.00	
	7/8		14.15 – 14.45		13.15 – 15.15	
Vrijdag	3				8.30 – 12.00	
	4		13.15 – 14.00		8.30 – 12.00	13.15 – 15.15

	5		13.15 – 14.00		8.30 – 12.00	13.15 – 15.15
	6/7		13.15 – 14.00		8.30 – 12.00	13.15 – 15.15

12. MIDDELEN VOOR HET VAK FRIES OP SCHOOL X

Methode(s)/ middelen:	Hoe vaak:				
	1. Nooit.	2. Paar keer per jaar.	3. Elke maand.	4. Elke week.	5. Aantal keer per week.
					
Groep 3					
Studio F	☐	☐	☐	☒	☐
• Groen (hoogste niveau)					
Omrop Fryslân	☐	☐	☐	☒	☐
• WitWat (gr 3/4)					
Lêsbrêge	☐	☐	☐	☒	☐
Groep 4					
Studio F	☐	☐	☐	☒	☐
• Geel					
Omrop Fryslân	☐	☐	☒	☐	☐
• WitWat (gr 3/4)					
• Tsjek (gr 7/8)					
Lêsbrêge	☐	☐	☐	☒	☐
Groep 5					
Studio F	☐	☐	☐	☒	☐
• Blauw					
• Filmpjes					
• Grammatica (staverings) boek					
• Antwoordboek (staving)					
Friese boekjes voorlezen. Momenteel:	☐	☐	☐	☒	☐
<i>Renske wol stoer wêze!</i> van Paul van Dijk					
Omrop Fryslân	☐	☐	☒	☐	☐
• Tsjek (gr 7/8)					
Groep 6/7					
Studio F:	☐	☐	☐	☒	☐
• Groen					
• Filmpjes					
• Digibord materiaal					
• Grammatica (staverings) boek					
• Antwoordboek (staving)					
• Avi leesboekjes Frysk					
Groep 7/8					
Studio F	☐	☐	☐	☒	☐
• Nivoboek Groen					
• Filmpjes					

• Grammatica (staverings) boek • Antwoordboek (staving)					
Omrop Fryslân	o	o	•	o	o
• Tsjek (gr 7/8)					

13. MIDDELEN VOOR HET VAK ENGELS OP SCHOOL X

 Methode(s)/ middelen:	Hoe vaak:				
	1. Nooit.	2. Paar keer per jaar	3. Elke maand	4. Elke week	5. Aantal keer per week
Groep 1/2					
Groove Me	☐	☐	☐	☒	☐
• Lesvoorbereidingen • Liedjes • Digibord programma					
Groep 3/4					
Groove Me	☐	☐	☐	☒	☐
• Lesvoorbereidingen • Liedjes • Digibord programma					
Engels voorleesboekje	☐	☒	☐	☐	☐
Groep 4/5					
Groove Me	☐	☐	☐	☒	☐
• Lesvoorbereidingen • Liedjes • Digibord programma					
Groep 6/7					
Groove Me	☐	☐	☐	☒	☐
• Lesvoorbereidingen • Werkbladen • Liedjes • Digibord programma					
Groep 7/8					
Groove Me	☐	☐	☐	☒	☐
• Lesvoorbereidingen • Werkbladen • Liedjes • Digibord programma					

14. FOTORAPPORTAGE VAN SCHOOL X ALS TAALRIJKE OMGEVING

15. VERBETERPUNTEN VOOR DRIETALIG ONDERWIJS OP SCHOOL X

Verbeterpunten	
	Algemeen
	Taalbeleidsplan is verouderd.
	Communicatie naar ouders/verzorgers toe moet zowel in het Nederlands, Fries als Engels.
	Internationaliseringsproject verder opstartten.
	Zowel bij het vak Fries als het vak Engels moet er vanaf groep 6 een koppeling worden gemaakt naar de w.o.-thema's.
	Fries
	Rooster
	Groep 1/2 hoort 1 uur per week Fries als vak te krijgen. Dit betreft nu 0 uur. Welk materiaal wordt ingezet? (themamap van <i>Studio F</i> , Berneboel, met prentenboeken en liedjes voor groep 1/2 wordt niet gebruikt.)
	Groep 3/4 hoort 1 uur per week Fries als vak te krijgen. Dit betreft nu 45 minuten.
	Groep 5/6 hoort 1 uur per week Fries als vak te krijgen. Dit betreft nu 45 minuten.
	Groep 7/8 hoort 1 uur per week Fries als vak te krijgen. Dit betreft nu 30 minuten.
	Behoefte van de leerkrachten algemeen
	Structuur, aansturing en nodige controle betreffende drietalig beleid.
	Duidelijke leerlijn creëren door de hele school.
	Leerkrachten willen graag kennis hebben van: de mogelijkheden voor het Friese onderwijs in de desbetreffende groep; de differentiatiemogelijkheden voor het Friese onderwijs in de desbetreffende groep.
	Leerkrachten vinden dat er eigenlijk vanaf groep 6 een Engelse middag moet zijn.
	Behoefte van de leerkrachten aan materialen
	Activerende werkvormen voor de middenbouw als ondersteuning/vervanging voor <i>De Lêsbrêge</i> . Bijvoorbeeld een map met thema's voor groep 4 met verhalen, spelletjes, etc.
	Antwoordenboekjes bij de methode <i>De Lêsbrêge</i> en <i>Studio F</i> .
	Materiaal om het vak natuur in het Fries te onderwijzen in de middenbouw.
	Middelen voor de Friese grammatica in de bovenbouw.
	Meer Friese leesboeken.
✓	Lege 3TS kaartjes, zodat de leerkracht deze zelf kan invullen voor in de klas.
	Engels
	Rooster
	Groep 1/2 hoort 1 uur per week Engels als vak te krijgen. Dit betreft nu 15 minuten. Tevens moet dit uur verdeeld worden in kleinere blokjes in een week.
	Groep 3/4 hoort 1 uur per week Engels als vak te krijgen. Dit betreft nu 45 minuten. Tevens moet dit uur verdeeld worden in kleinere blokjes in een week.
	Groep 5/6 hoort 1 uur per week Engels als vak te krijgen. Dit betreft nu tevens een uur. Dit uur moet alleen nog verdeeld worden in kleinere blokjes over de week.
	Behoefte van de leerkrachten algemeen
	Duidelijke leerlijn creëren door de hele school.
	58% van de leerkrachten heeft behoefte aan een <i>native speaker</i>
	Leerkrachten willen graag kennis hebben van: • de mogelijkheden voor het Engelse onderwijs in de desbetreffende groep; • hoe Engels bij de creatieve vakken kan worden geïntegreerd.

Behoefte van de leerkrachten aan materialen	
	Toetsmateriaal voor groep 4.
	Woordenlijst per thema bij <i>Groove Me</i> voor de bovenbouw, als voorbereiding op het voortgezet onderwijs kunnen de leerlingen de woorden thuis leren.
	Extra activerende materialen naast de methode <i>Groove Me</i> zoals: • Engels kwartet; • Engelse lees- en/of informatieboekjes; • Vijfminuten activiteiten om de methode aan te vullen door de week (consolideren) in de middenbouw.
✓	Chunks voor de leerkrachten bij instructies of bijvoorbeeld bij het verwelkomen van de leerlingen op de gang.
✓	Lege 3TS kaartjes, zodat de leerkracht deze zelf kan invullen voor in de klas.

16. TOEKOMSTDROMEN VAN DE LEERKRACHTEN VAN *SCHOOL X* BETREFFENDE DRIETALIG ONDERWIJS

Algemeen

- Er een duidelijke lijn van groep 1 t/m 8 te zien is.
- De hele school het drietalige beleid samen gestalte geeft.
- Iemand die de afspraken betreffende het drietalig beleid bewaakt, aanstuurt, controleert en tips geeft.

Nederlands

- Het Nederlands zijn goede positie behoudt.

Fries

- Het Friese onderwijs meer geïntegreerd is.
- Er meer tijd wordt besteed aan het Friese schrijven.
- Er meer tijd wordt besteed aan het Friese lezen.
- Middelen voor het Friese onderwijs zoals genoemd in bijlage 15.

Engels

- Het Engelse onderwijs meer geïntegreerd is.
- Leerkrachten het Engels goed kunnen inzetten als voertaal. (voldoende eigen vaardigheid)
- Engels meer bij andere vakken of bijvoorbeeld bij korte instructies zoals 'Doe je jas aan, dan gaan we naar buiten' wordt ingezet.
- Meer contact met het buitenland. (Evt. skypen in Engels. Dat leerlingen een gesprek voorbereiden.)
- Het Engelse spreken normaal is geworden.
- Er meer projectmatig gewerkt wordt betreffende het Engelse onderwijs.
- Continuering van het Engels. Opdat het Engels echt belangrijk is en de leerlingen zich ook knap kunnen redden eind groep 8.
- Er vanaf groep 6 een dagdeel Engels wordt gesproken.
- Er in groep 7/8 een dagdeel Engels wordt gelezen waarop zij tevens een Engelse boekbespreking geven.
- Middelen voor het Engelse onderwijs zoals genoemd in bijlage 15.

woord

wurd

word

kaartjes

kaartsjes

cards

© Netwurk 3TS

© Netwurk 3TS

Welcome

Glad you're here!

Nederlands	Engels
Goedemorgen	Good morning
Goedemiddag	Good afternoon
Hang je jas maar op de kapstok.	Put your coat on the coat-rack please.
Groep ... mag naar binnen komen.	Group ... may come inside.
Kom binnen!	Come in!
Ik zal de deur voor jullie openhouden.	I will hold the door open for you.
Hoe gaat het met je?	How are you?
Heb je een fijn weekend gehad?	Did you have a nice weekend?
Heb je nieuwe schoenen?	Have you got new shoes?
Je ziet er koud uit. Heb je geen wanten mee?	You look cold. Where are your gloves?
Het is prachtig weer vandaag. Jullie hebben allemaal een mooi kleurtje.	The weather is beautiful today. You have all caught the sun.
Kom maar snel binnen want het regent.	Come inside quickly because it's raining.
Het regent pijpestelen.	It's raining cats and dogs.
Zet je eten en drinken maar op de juiste plek neer.	Put your food and drinks in the right place please.
Ga maar zitten bij je eigen tafel.	Sit at your own table please.

19. INTERVIEW

Datum:

Naam geïnterviewde:

Functie geïnterviewde:

Moedertaal van geïnterviewde:

Aantal leerlingen:

Interview afgenomen door:

Leerkracht groep ____

Anke van der Meer

*Vierdejaars student leerkracht basisonderwijs aan
Stenden Hogeschool te Leeuwarden.*

Beginsituatie van de groep:

_____ leerlingen hebben als moedertaal Fries.

_____ leerlingen hebben als moedertaal Nederlands.

_____ leerlingen hebben als moedertaal Engels.

_____ leerlingen hebben als moedertaal _____ (vul de taal in die van toepassing is).

FRYSK

De leerkracht beoordeelt zijn/haar eigen Friese vaardigheden als volgt:

FRIESE TAAL	Helemaal niet vaardig.	Niet vaardig.	Vaardig.	Heel vaardig.
Luistervaardigheid	☐	☐	☐	☐
Spreekvaardigheid	☐	☐	☐	☐
Leesvaardigheid	☐	☐	☐	☐
Schrijfvaardigheid	☐	☐	☐	☐

Zou u graag hulp hebben van memmetaalsprekker of iemand die gespecialiseerd is in het vak Fries?

- ☐ Ja.
- ☐ Nee.

De leerkracht heeft hier wel/niet behoefte aan op het volgende gebied:

Op de volgende tijdstippen vindt Fries als **vak** plaatst:

Dag	Nee	Ja	Namelijk van:	Tot:	Tevens van:	Tot:
Maandag			uur	uur	uur	uur
Dinsdag			uur	uur	uur	uur
Woensdag			uur	uur	uur	uur
Donderdag			uur	uur	uur	uur
Vrijdag			uur	uur	uur	uur

Op de volgende tijdstippen vindt Fries als **voertaal** plaatst:

Dag	Nee	Ja	Namelijk van:	Tot:	Tevens van:	Tot:
Maandag			uur	uur	uur	uur
Dinsdag			uur	uur	uur	uur
Woensdag			uur	uur	uur	uur
Donderdag			uur	uur	uur	uur
Vrijdag			uur	uur	uur	uur

De leerkracht geeft les in Fries:

- ☐ Ja, alleen als vak.
- ☐ Ja, als vak en als voertaal.
- ☐ Ja, alleen als voertaal.
- ☐ Nee.

De leerkracht kiest wel/niet voor Fries als voertaal omdat:

De leerkracht geeft aan dat Fries de voertaal is door:

- Ik maak dit duidelijk door de leerlingen te vertellen welke taal er gesproken wordt.
- Ik maak dit duidelijk d.m.v. een voorwerp bijvoorbeeld een vlag op het bord of een hoed op te zetten.
- Ik begin in de desbetreffende taal, de leerlingen weten dan dat ze ook in deze taal moeten communiceren.

Anders, namelijk:

De leerkracht zou het Fries tevens als **voertaal kunnen & willen** gebruiken bij de volgende vakken:

VAKKEN	<i>Ja, als leerkracht spreek ik Fries en de leerlingen antwoorden in het Fries.</i>	<i>Ja, als leerkracht gebruik ik Friese zinnen, de leerlingen antwoorden in een taal naar keuze.</i>	<i>Nee, niet als voertaal maar ik refereer wel naar diverse Friese begrippen.</i>	<i>Nee, ik wil geen Friese taal aan bod laten komen tijdens dit vak.</i>
Tekenen	☐	☐	☐	☐
Knutselen	☐	☐	☐	☐
Drama	☐	☐	☐	☐
Muziek	☐	☐	☐	☐
Koken	☐	☐	☐	☐
Gymnastisch	☐	☐	☐	☐
Godsdienstige Vorming	☐	☐	☐	☐
Aardrijkskunde	☐	☐	☐	☐
Geschiedenis	☐	☐	☐	☐
Natuur	☐	☐	☐	☐
Rekenen	☐	☐	☐	☐
Nederlands	☐	☐	☐	☐
Engels	☐	☐	☐	☐

De leerkracht maakt bovenstaande keuzes omdat:

Behalen van de kerndoelen door middel van:

Ik maak voor Fries als vak gebruik van de volgende methodes/ middelen:

Methode(s)/ middelen:	Hoe vaak:					Mijn cijfer voor dit materiaal. (van 0 tot 10)
	1. nooit.	2. Paar keer per jaar.	3. Elke maand.	4. Elke week.	5. Aantal keer per week.	
Studio F (kleuters)						
Map met 10 thema's	☐	☐	☐	☐	☐	
Studio F (groep 3)						
Map met 8 thema's	☐	☐	☐	☐	☐	
Sites						
berneboel.nl	☐	☐	☐	☐	☐	
spultjes.nl	☐	☐	☐	☐	☐	
Studio F (groep 4-8)						
Basisboek	☐	☐	☐	☐	☐	
Nivoboek:						
• Rood (laagste niveau)	☐	☐	☐	☐	☐	
• Blauw	☐	☐	☐	☐	☐	
• Geel	☐	☐	☐	☐	☐	
• Groen (hoogste niveau)	☐	☐	☐	☐	☐	
Studio F Filmpjes (website)	☐	☐	☐	☐	☐	
Website StudioF	☐	☐	☐	☐	☐	
Digibord materiaal	☐	☐	☐	☐	☐	
Grammatica (staverings) boek	☐	☐	☐	☐	☐	
Antwoordboek (staving)	☐	☐	☐	☐	☐	
Toetsen	☐	☐	☐	☐	☐	
Wurdkastiel	☐	☐	☐	☐	☐	
Berne taalhelp	☐	☐	☐	☐	☐	
Avi leesboekjes Frysk	☐	☐	☐	☐	☐	
Omrop Fryslân						
Lân fan Efke (gr 1/2)	☐	☐	☐	☐	☐	
It Boskwyfke (gr 1/2)	☐	☐	☐	☐	☐	
Bist Wizer (gr 3/4)	☐	☐	☐	☐	☐	
WitWat (gr 3/4)	☐	☐	☐	☐	☐	
SKIK (gr 5/6)	☐	☐	☐	☐	☐	
Tsjek (gr 7/8)	☐	☐	☐	☐	☐	
Tsjeknijs (blad)	☐	☐	☐	☐	☐	

Anders						
Tomke	☐	☐	☐	☐	☐	
Rinze de kikkert	☐	☐	☐	☐	☐	
Myn Earste Fryske Van Dale	☐	☐	☐	☐	☐	
Anders namelijk:						
	☐	☐	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	☐	☐	

Aspecten van de methode(s)/ middelen waar de leerkracht tevreden over is:

Bijvoorbeeld:

- Aansluiting bij de belevingswereld van het kind.
- Verschillende werkvormen die het biedt.
- Digibord software verrijkend voor de leerlingen.

Aspecten van de methode(s)/ middelen die de leerkracht mist of de methode(s)/ middelen volgens hem/haar in te kort schieten:

De leerkracht heeft het volgende nodig om het Friese onderwijs in zijn/ haar groep verder te ontwikkelen:

☐

Om het Fries te toetsen maakt de leerkracht gebruik van:

De leerkracht kiest voor deze manier van toetsen omdat:

☐

In zijn/haar groep wordt er gewerkt met een leerlijn voor Fries:

- ☐ Ja.
- ☐ Nee.

Omdat:

☐

De leerkracht vindt de volgende aspecten van taalverwerving belangrijk voor zijn/haar leerlingen:

FRIESE TAALVERWERVING	Heel belangrijk.	Belangrijk.	Niet belangrijk.	Helemaal niet belangrijk.
Luistervaardigheid	☐	☐	☐	☐
Spreekvaardigheid	☐	☐	☐	☐
Leesvaardigheid	☐	☐	☐	☐
Schrijfvaardigheid	☐	☐	☐	☐

De leerkracht laat dit zien door middel van:

☐

Heeft u behoefte aan meer werkvormen om het Friese onderwijs vorm te geven?

- ☐ Ja, ik zou graag meer werkvormen aangereikt krijgen d.m.v. een cursus.
- ☐ Ja, ik zou graag meer werkvormen aangereikt krijgen d.m.v. een document.
- ☐ Ja, ik zou graag meer werkvormen aangereikt krijgen door:

- ☐ Nee, ik heb genoeg werkvormen om uit te putten voor mijn Friese onderwijs.

☐

De leerkracht gebruikt momenteel de volgende werkvormen om het Fries te onderwijzen:

☐

De leerkracht zorgt ervoor dat het Fries zichtbaar is in het klaslokaal door:

- Foto's maken.

☐

Attitude van de leerkracht t.o.v. het Fries:

De leerkracht vindt het vak Fries belangrijk voor zijn/haar leerlingen:

- ☐ Ja.
- ☐ Nee.

Omdat:

☐

Attitude van de leerlingen t.o.v. het Fries:

De leerlingen van de desbetreffende leerkracht zouden het vak Fries het volgende cijfer geven:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Omdat:

ENGELS

De leerkracht beoordeelt zijn/haar eigen Engelse vaardigheden als volgt:

ENGELSE TAAL	<i>Helemaal niet vaardig.</i>	<i>Niet vaardig.</i>	<i>Vaardig.</i>	<i>Heel vaardig.</i>
Luistervaardigheid	☐	☐	☐	☐
Spreekvaardigheid	☐	☐	☐	☐
Leesvaardigheid	☐	☐	☐	☐
Schrijfvaardigheid	☐	☐	☐	☐

Zou u graag hulp hebben van native speaker of iemand die gespecialiseerd is in het vak Engelse vak?

- ☐ Ja.
- ☐ Nee.

De leerkracht heeft hier wel/niet behoefte aan op het volgende gebied:

Op de volgende tijdstippen vindt Engels als **vak** plaatst:

Dag	Nee	Ja	Namelijk van:	Tot:	Tevens van:	Tot:
Maandag			uur	uur	uur	uur
Dinsdag			uur	uur	uur	uur
Woensdag			uur	uur	uur	uur
Donderdag			uur	uur	uur	uur
Vrijdag			uur	uur	uur	uur

Op de volgende tijdstippen vindt Engels als **voertaal** plaatst:

Dag	Nee	Ja	Namelijk van:	Tot:	Tevens van:	Tot:
Maandag			uur	uur	uur	uur
Dinsdag			uur	uur	uur	uur
Woensdag			uur	uur	uur	uur
Donderdag			uur	uur	uur	uur
Vrijdag			uur	uur	uur	uur

De leerkracht geeft les in Engels:

- ☐ Ja, alleen als vak.
- ☐ Ja, als vak en als voertaal.
- ☐ Ja, alleen als voertaal.
- ☐ Nee.

De leerkracht kiest wel/niet voor Engels als voertaal omdat:

De leerkracht geeft aan dat Engels de voertaal is door:

- Ik maak dit duidelijk door de leerlingen te vertellen welke taal er gesproken wordt.
- Ik maak dit duidelijk d.m.v. een voorwerp bijvoorbeeld een vlag op het bord of een hoed op te zetten.
- Ik begin in de desbetreffende taal, de leerlingen weten dan dat ze ook in deze taal moeten communiceren.

Anders, namelijk:

De leerkracht zou het Engels tevens als **voertaal** kunnen & willen gebruiken bij de volgende vakken:

VAKKEN	Ja, als leerkracht gebruik ik			
	<i>Ja, als leerkracht spreek ik Engels en de leerlingen antwoorden in het Engels.</i>	<i>Engelse zinnen, de leerlingen antwoorden in een taal naar keuze.</i>	<i>Nee, niet als voertaal maar ik refereer wel naar diverse Engelse begrippen.</i>	<i>Nee, ik wil geen Engelse taal aan bod laten komen tijdens dit vak.</i>
Tekenen	☐	☐	☐	☐
Knutselen	☐	☐	☐	☐
Drama	☐	☐	☐	☐
Muziek	☐	☐	☐	☐
Koken	☐	☐	☐	☐
Gymnastisch	☐	☐	☐	☐
Godsdienstige Vorming	☐	☐	☐	☐
Aardrijkskunde	☐	☐	☐	☐
Geschiedenis	☐	☐	☐	☐
Natuur	☐	☐	☐	☐
Rekenen	☐	☐	☐	☐
Nederlands	☐	☐	☐	☐
Engels	☐	☐	☐	☐

De leerkracht maakt bovenstaande keuzes omdat:

Behalen van de kerndoelen door middel van:

Ik maak voor Engels als vak gebruik van de volgende methodes/ middelen:

Methode(s)/ middelen:	Hoe vaak:					Mijn cijfer voor dit materiaal. (van 0 tot 10)
	6. nooit.	7. Paar keer per jaar.	8. Elke maand.	9. Elke week.	10. Aantal keer per week.	
Hello World (groep 5-8)						
Handleiding	☐	☐	☐	☐	☐	
Tekst- en werkboek	☐	☐	☐	☐	☐	
CD/ DVD	☐	☐	☐	☐	☐	
Antwoordenboek	☐	☐	☐	☐	☐	
Digibord programma	☐	☐	☐	☐	☐	
Take it Easy (groep 1-4)						
Map met 10 thema's	☐	☐	☐	☐	☐	
Digibord programma	☐	☐	☐	☐	☐	
App	☐	☐	☐	☐	☐	
Take is Easy (groep 5-8)						
Handleiding met 13 thema's	☐	☐	☐	☐	☐	
Tekst- en werkboek	☐	☐	☐	☐	☐	
Filmpjes, muziek, spelletjes	☐	☐	☐	☐	☐	
Digibord programma	☐	☐	☐	☐	☐	
Groove me						
Lesvoorbereidingen	☐	☐	☐	☐	☐	
Werkbladen	☐	☐	☐	☐	☐	
Liedjes	☐	☐	☐	☐	☐	
Digibord programma	☐	☐	☐	☐	☐	
Cool! (Anglia)						
3 mappen (handleidingen)	☐	☐	☐	☐	☐	
Werkbladen	☐	☐	☐	☐	☐	
Filmpjes en liedjes	☐	☐	☐	☐	☐	
Digibord programma	☐	☐	☐	☐	☐	
My name is Tom (groep 1-4)						
Handleiding	☐	☐	☐	☐	☐	
Thematische prentenboeken	☐	☐	☐	☐	☐	
Filmpjes en liedjes	☐	☐	☐	☐	☐	
Digibord programma	☐	☐	☐	☐	☐	
My name is Tom (groep 5-8)						
Handleiding	☐	☐	☐	☐	☐	

Werkboek	☐	☐	☐	☐	☐	
Filmpjes en liedjes	☐	☐	☐	☐	☐	
Digibord programma	☐	☐	☐	☐	☐	
Just do it!						
Handleiding	☐	☐	☐	☐	☐	
Werkboek	☐	☐	☐	☐	☐	
Antwoordenboek	☐	☐	☐	☐	☐	
CD	☐	☐	☐	☐	☐	
Engelse jeugdliteratuur/ (voor)leesboeken						
Digitaal prentenboek	☐	☐	☐	☐	☐	
Sites						
schooltv.nl Engels met Raaf						
Projecten						
MySchoolsNetwork	☐	☐	☐	☐	☐	
Anders						
Praatplaat	☐	☐	☐	☐	☐	
My First English Van Dale	☐	☐	☐	☐	☐	
Anders namelijk:						
	☐	☐	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	☐	☐	

Aspecten van de methode(s)/ middelen waar de leerkracht tevreden over is:

Bijvoorbeeld:

- Aansluiting bij de belevingswereld van het kind.
- Verschillende werkvormen die het biedt.
- Digibord software verrijkend voor de leerlingen.

Aspecten van de methode(s)/ middelen die de leerkracht mist of de methode(s)/ middelen volgens hem/haar in te kort schieten:

De leerkracht heeft het volgende nodig om het Engelse onderwijs in zijn/ haar groep verder te ontwikkelen:

☐ Om het Engels te toetsen maakt de leerkracht gebruik van:

De leerkracht kiest voor deze manier van toetsen omdat:

☐ In zijn/haar groep wordt er gewerkt met een leerlijn voor Engels:

- ☐ Ja.
- ☐ Nee.

Omdat:

☐ De leerkracht vindt de volgende aspecten van taalverwerving belangrijk voor zijn/haar leerlingen:

**ENGELSE
TAALVERWERVING**

	<i>Heel belangrijk.</i>	<i>Belangrijk.</i>	<i>Niet belangrijk.</i>	<i>Helemaal niet belangrijk.</i>
Luistervaardigheid	☐	☐	☐	☐
Spreekvaardigheid	☐	☐	☐	☐
Leesvaardigheid	☐	☐	☐	☐
Schrijfvaardigheid	☐	☐	☐	☐

De leerkracht laat dit zien door middel van:

☐ Heeft u behoefte aan meer werkvormen om het Engelse onderwijs vorm te geven?

- ☐ Ja, ik zou graag meer werkvormen aangereikt krijgen d.m.v. een cursus.
- ☐ Ja, ik zou graag meer werkvormen aangereikt krijgen d.m.v. een document.
- ☐ Ja, ik zou graag meer werkvormen aangereikt krijgen door:

- ☐ Nee, ik heb genoeg werkvormen om uit te putten voor mijn Engelse onderwijs.

☐

De leerkracht gebruikt momenteel de volgende werkvormen om het Engels te onderwijzen:

☐

De leerkracht zorgt ervoor dat het Engels zichtbaar is in het klaslokaal door:

- Foto's maken.

☐

Attitude van de leerkracht t.o.v. het Engels:

De leerkracht vindt het vak Engels belangrijk voor zijn/haar leerlingen:

- ☐ Ja.
- ☐ Nee.

Omdat:

☐

Attitude van de leerlingen t.o.v. het Engels:

De leerlingen van de desbetreffende leerkracht zouden het vak Engels het volgende cijfer geven:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Omdat:

DRIETALIGE SCHOOL

Zouden uw leerlingen baat hebben bij een internationaal project?

- ☐ Ja.
- ☐ Nee.

Omdat:

Heeft u een cursus/ bijscholing gevolgd a.d.h.v. het drietalig onderwijs?

- ☐ Ja.
- ☐ Nee.

Zo ja, namelijk:

Zou u graag een cursus/ bijscholing willen volgen?

- ☐ Ja.
- ☐ Nee.

Zo ja, namelijk een cursus/ bijscholing gericht op:

	Op het volgende gebied heb ik een cursus/ bijscholing gevolgd.	Op het volgende gebied wil ik graag een cursus/ bijscholing volgen.
Eigen taalvaardigheden		
Eigen taalvaardigheden Nederlands.	☐	☐
Eigen taalvaardigheden Fries.	☐	☐
Eigen taalvaardigheden Engels.	☐	☐
Proces bij de kinderen		
Taalontwikkeling en taalverwervingsprocessen bij kinderen.	☐	☐
Didactiek		
Integreren van talen bij andere vakken.	☐	☐
Didactiek van vreemde taalverwerving: o.a. aanpak, doelen,	☐	☐

formuleren, lessen samenstellen, lesmateriaal beoordelen, corrigeren, mime, differentiëren.		
Didactische methoden als Total Physical Response, drama, muziek, handpoppen en spellen.	☐	☐
Internationalisering en ICT	☐	☐
Anders		
Geen bijscholing of cursus	☐	☐
Anders, namelijk:	☐	☐

Attitude van de leerkracht t.o.v. het drietalig onderwijs:

Wat zijn uw motieven om deel te nemen aan het drietalig beleid?

Wat was er anders in het onderwijs vóór de invoering van het drietalig beleid?

Wat zijn de positieve effecten van drietalig onderwijs **schoolbreed**?

Wat zijn de positieve effecten van drietalig onderwijs **in uw eigen klas**?

Wat zijn struikelpunten waar u tegen aan loopt op het gebied van drietalig onderwijs?

Denken aan:

- Organisatie
- Tijd
- Eigen vaardigheden
- Middelen (materiaal/cursussen)

☐ Wat zou u in de komende vijf jaar graag willen bereiken op het gebied van drietalig onderwijs **schoolbreed**?

☐ Wat zou u in de komende vijf jaar graag willen bereiken op het gebied van drietalig onderwijs **in uw eigen klas**?

Hieronder is ruimte voor eventuele opmerkingen omtrent dit interview en het drietalig onderwijs:

We zijn het eind gekomen van het interview.
Hartelijk dank voor uw medewerking!

Anke van der Meer
*Vierdejaars student leerkracht basisonderwijs
aan de Stenden te Leeuwarden.*

